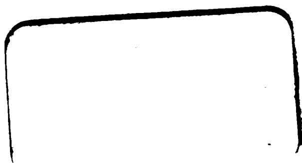

TOPOGRAFIJA I POVIEST

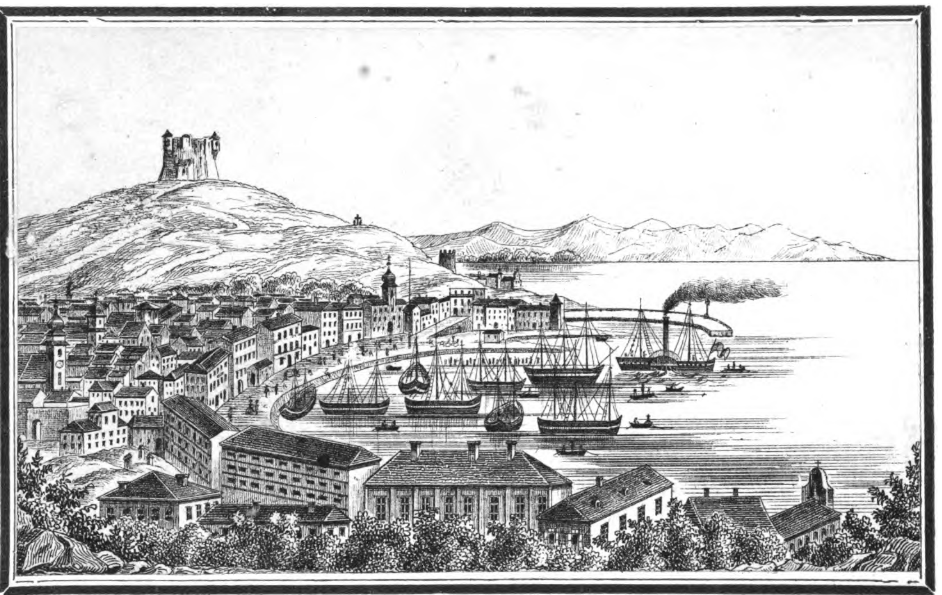
GRADA SENJA.

Napisao

MILE MAGDIĆ.

Sa slikom grada Senja.

U SENJU.
TISKOM I NAKLADOM H. LUSTERA.
1877.

GRAD SENJ.

TOPOGRAFIJA I POVIEST

GRADA SENJA.

Napisao

MILE MAGDIĆ.

Sa fotografijom grada Senja.

U SENJU.
TISKARA H. LUSTERA.
1877.

PRESVJETLOMU I PREČASTNOMU

GOSPODINU GOSPODINU

JURJU POSILOVIĆU,

BISKUPU SENJSKOMU I MODRUŠKOMU ILI KRBAVSKOMU,
DOKTORU BOGOSLOVJA ITD. ITD.

POSVEĆUJE OVO DIELCE

Pisac.

Pripomenak.

Netreba mi spominjati, da nije šala i knjigu sred-
ıje ruke napisati bez ikakve pomoći, bilo kakve mu drago.
\ tako nije ni piscu ovoga pokusnoga dielca bilo mogu-
e, da se neobazre za tudju pomoć, te koli on toli i grad
ienj imadu najviše zahvaliti slavnomu zastupstvu toga
revnoga i glasovitoga grada, što je ova knjiga svjetlo
.gledala. Najprije dakle hvala slavnomu zastupstvu gra-
a Senja, što je pisca ovoga dielca pomoglo novcem, da
a može izdati. *To je u nas riedak da nerečem jedini
lučaj, da cieli grad pomoć pruža spisatelju, te s toga
ek se i drugi naši gradovi ugledaju u Senj.* Zatim budi
zrečena hvala i gospodinu senjskomu načelniku pl. Jova-
oviću, koj je osobitom prijaznošću podpisanoga pomagao,
opustiv mu svaku porabu gradskoga arkiva. Ne manja
vala ide gospodina gimnazijalnoga kateketu I. Ilaušeka,
to je piscu svaku pomoć pružio pri izkapanju i iztra-
ivanju grobova u crkvi sv. Franje. Napokon zahvaljuje
e pisac svim onim zavodom i svoj gospodi, koji su mu

posudili potrebita djela, te i svomu drugu M. Turiću, koj mu je pri sastavljanju ovoga dielca u mnogom na ruku bio. Preporučujuć „Topografiju i poviest grada Senja“ dobroti čitajućega obćinstva valja mi samo još to napomenuti, da je ovo samo pokus i koliko je meni poznato u nas prvo djelo ove vrsti, a s toga se i samo sobom razumie, da neće biti bez mnoge mane.

U Senju koncem mjeseca ožujka 1877.

M. M.

PRVI DIO.

TOPOGRAFIJA.

Senj (njem. Zeng, lat. Segnia, talj. Segna, negda Senia), kraljevski slobodni pomorsko-trgovački grad i slobodna luka, leži na istočnoj obali jadranskoga mora pod 44⁰, 59', 35" sjeverne zemljopisne širine i pod 32⁰, 33', 45" istočne zemljopisne dužine uzete od Ferrova podnevnika, na izlazu tiesne gudure (t. z. senjske drage), izmedju dvaju niza golih kršovitih brda[1], kojimi se prama istoku stere 693·94 metara iznad mora visoka Vratnik-gora, preko koje vodi umjetna Josipova cesta iz Karlovca u Senj, posredujuća promet izmedju primorja i nutarnje zemlje.

Grad Senj, koj sa svojim kotarom po najnovijoj katastralnoj izmjeri vojnoga katastra od godine 1870/71. obuhvaća tek 285·8904 hektara[2] i po popisu od 31.

---

[1] Koncem XVI. vieka i početkom XVII. bijahu još ova brda pokrivena bujnom šumom jelovom i hrastovom, ali nešto tudje nešto domaće ruke načiniše od nje bezbrojne brodove pretvorivši zelene gore u razrovano golo stienje — pravo kamenito more. Nu nastojanjem vel. bilježnika Josipa Gržanića odlučilo je gradsko zastupstvo našumiti cielu senjsku okolicu, te se je to tim započelo, što se je 5. i sljedećih dana mjeseca travnja 1875. zemljište izmedju Nehaj — grada i kalvarije nasadilo.

[2] 285·8904 hektara t. j. 2·4175 hekt. povrtnjaka, 597·10□ met. povrtnjaka i vinograda, 1·7615 hekt. voćnjaka i vinograda, 7·8490 hekt. voćnjaka, 27[illegible]48□ met. livada, 12·6794 hekt. mlade šume, 166·8627 hekt. pašnjaka, 6086·1[illegible]□ met.

prosinca 1869. god. broji ukupno bez vojske 3231 stanovnika[3] u 522 kuće, razmjestio se je — s visine (Vogelperspective) motreć — na svom tiesnom prostoru od 9·6684 hektara u liku istokračnoga trokuta, komu se osnovica širi u polukrugu pred okom, kad se s mora dojedri. Ovomu je trokutu prostorina prama osnovici više izpunjena, dapače pretrpana, dočim je prama krakovom osobito s juga, gdjeno je mal ne prazna, tankim nizom kuća zašiljena.

Njegova jugo-istočna manja strana — odieljena glavnom ulicom Potokom i glavnim trgom Cilnicom — stoji na ravnici[4], dočim se veća sjevero-istočna počam od male pijace, dakle malone umah od mora uznosi na postepeno uzdižućem se obronku Strmca.

Senj je nekada sav bio opasan — kao što se vidi iz smedjavih podrtina, koje o drevnoj starini svjedoče — nejakimi zidinami, po kojih se je moglo negda hodati i vojevati i koje su se prama jugu, zatim prama istoku kod „velikih vrata“ a još više prama sjeveru gdje se još nalaze tri okrugle i jedna četverouglasta kula, do danas sačuvale, dočim su prama zapadu t. j. s morske strane već davno porušene, osim prastare morske kule svetoga Save, koja sačinjava sada sjevero-zapadni ugao magazina barona Vranicana.

liesišta 12·8746 hekt. svihkolikih cesta, 2·9013 hekt. rieka i potoka, 7050·12□ met. škvera, 1·7499 hekt. neupotrebljene zemlje, 1·0104 hekt, groblja, 60·3246 hekt. vinograda i voćnjaka, 136·69□ met. krasosada, 9·6684 hekt. obuhvaća grad, 4·1261 hekt. vinograda.

[3] Po spolu 1564 muškarca, 1667 žena; po vjeri 3077 katolika, 154 pravoslavna.

[4] Na naplavljenoj zemlji = terra d' alluvione.

Nad Senjom prama jugu stoji na strmoj 81·87 metara visokoj hridi stari Nehaj-grad , kojega je iz strategičnih razloga godine 1558. podigao bio slavni hrvatski junak general i kapetan senjski Ivan Lenković, porušiv istom sgodom sve kuće, crkve i samostane, što jih je bilo izvan gradskih zidina. Tvrdjavica je Nehaj svojim oblikom podpuna četvorina, koja imade četiri četverokutna tornjića. Pod glavnim su tornjićem okrenutim prama sjevero-zapadu ulazna vrata. Grad je na dva kata, jakih dva metra debelih zidova i prilično dobro sačuvan, izuzam zapadni dio gdje je jedan tornjić sasvim razrušen. U nutrinji gradskoj nema ništa znamenita, osim što je u njoj zdenac, tri grba generala Lenkovića, od kojih se na lievom razabire ovaj sastav slova $J\overline{\circ}I$. L. i god. 1558. i što je s kruništa upravo čaroban i božanstven vidik. Sa Nehaja vidiš sinje naše more s otoci Krkom, Prvićem, Sv. Grgurom, Golom, Rabom i Čresom — i u jesensko doba prilično puno brodova i barčica pod jedri — vidiš zapadnu kosu Velebita, koja se strmo uzdiže s kršovite morske obale ; vidiš Novi, Bribir, Selce, Crkvenicu, goru Učku (Monte Maggiore) i gorostasni Sniežnik (Schneeberg), koj se u zadku čini kano da si ga dahnuo onamo. Pa kad za podnevne vrućine mlaki zrak nad morem drhće, a ono se u punom svojem sjaju cakli tihano kao jezero, onda bismo skoro rekli, da je ono, što tjelovno oko vidi, samo utvara razgrijane fantazije. Ciele bi sate mogao čovjek ovdje proboravit, zavesti se u ocean blagih misli i čustva o dičnoj prošlosti grada Senja ter poslati višnjemu ravnaocu sudbine naše koju pobožnu želju, da bi dao ljepšu i sjajniju budućnost ne samo milomu našemu mjestu, već i čitavoj našoj hrvatskoj domovini.

*

Iznad grada prama sjeveru — na bočini 602·4 met. visokoga Strmca — uzpinje se ciglo predgradje senjsko „Varoš" a na podnožju mu vrtovi obzidani gromačami, to jest zidom od naslagana kamenja bez morta, i osigurani trnjem od otimačine.

Na istočnoj strani grada opaža se 625·5 met. dugački drvored, kojega prosieca krasna Josipova cesta i koj je jedino hladovito šetalište senjsko. S desne i s lieve strane drvoreda prikazuju se oku dosta liepi vrtovi i nekoliko ljetnika.

Pred Senjom puklo more prodora laškoga iliti planinskoga (Canale della Morlacca iliti della Montagna), kojega prama zapadu i sjevero-zapadu do kanala di Maltempo omedjašuje otok Krk, koj je uz sve političke promjene, štono ih je pretrpio tečajem tolikih viekova, do dana današnjega ostao pučanstvom i jezikom hrvatski. Dalje prama jugu luči prodor planinski od kvarnerskoga zatona čitav niz ostrova, koji su poput otoka Krka istoga orografskoga obilježja, kojega je i prema njim ležeće kopno.

Senj nalići mljetačkim omanjim gradovom: tiesne krivudaste ulice, uzduž kojih se nižu povorske visokih gradskih kuća. Taj oblik utisnut je licu drugih takodjer starih gradova istočne obale jadranskoga mora, akoprem nije u spoljašnom arkitektonskom karakteru grada Senja izražen onaj podanički taljanski duh, kano što se on u dalmatinskih gradovih očevidno prikazuje. Jer premda je Senj kano pomorsko-trgovački grad stajao skoro u neprekidnu doticaju s Italijom, to se neopaža na njegovih gradjevinah ni najmanji dojam razvoja taljanske umjetno-

sti. Što je duh taljanski u tom pogledu stvorio izvrstnijega, to se grada Senja ni taknulo nije.

Izmedju javnih miesta najznamenitiji je glavni trg grada, koj je u nepravilnom četverokutu sagradjen, 68·3 met. dugačak a 37 met. širok, te je sa svih strana zatvoren dugačkimi dvospratnimi sgradami. Istočnu stranu glavnoga trga zatvara gradski kaštel,[5] sagradjen u prvoj polovini XIV. vieka, a popravljen od carice Marije Terezije god. 1760. kako svjedoči sljedeći latinski nadpis, što je namješten na tamnom četverokutnom kamenu izvana nad ulaznimi vrati:

FRANC: I. & MAR: THERES: AVGG: FELICITER IMPERANTIBVS.
RVDOLPHO COM: CHOTECK FISCI VECTIGALIVM COMERCIORVMQ MINISTRO.
NICOLAO COM: HAMILTON LITTORIS AVSTRO-ADRIATICI PRAESIDE.
ARX HAEC VETVSTATE RVINAS MINATA IN PRAESENTEM
FORMAM RESTITVITVR MVNIFIC: AVGG: M.DCCLX.
SIGEFRIDO L: B: GVSSICH MILITAREM CIVILEMQ PRAEFECTVRAM GERENTE
ALIENA STVDIO PARTIVM ALIENA MVNERIBVS MANV.

Od ostalih sgrada na glavnom trgu dostojne su spomena: katoličko dvokatno sjemenište — nekoč samostan reda sv. Franje — i kralj. glavna carinara, sagradjene u drugoj polovini XVI. vieka (1559.). Carinara je osobito

---

[5] Sada vojarna, u kojoj ima tri satnije naše 79. pukovnije Jelačićeve.

liepa pročelja, koje puno daje slutiti, da je ondje, kako narod priča i narodna naša pjesma pjeva, bila crkva Ružica.[6] Još koncem XVIII. vieka bila je sgrada, u kojoj sada uređuje carinara, crkva „sv. Duha“, koja je imala poput stolne crkve katakombe, od kojih i danas imade ostanaka.

Nasred glavnoga trga Cilnice uzdiže se zdenac — vodovod, sagradjen miernikom Konradom Zettelom na početku XIX. vieka, a popravljen god. 1845. c. kr. majorom Kajetanom Knežićem, koj je sagradio i drum, što vodi preko Vratnika u Senj i komu ima grobni spomenik na Vratniku zad crkvice sv. Mihovila arkangjela.

Senj ima osim glavnoga trga još dvie omanje pijace: veću tako zvanu „malu pijacu“ i tik pod starim biskupskim dvorom a sada stanom gradskoga župnika omanju „stari trg“, gdje se na malo trži mlieko, kruh, voće i zelenje.

Od senjskih crkava najznamenitija je prvostolna crkva sv. Marije, sagradjena koncem XII. ili početkom XIII. vieka u slici romanske basilike sa tri ladje. Srednja ladja je 9·94, a svaka pobočna 6 metara široka. Ciela crkva duga je 39·12, a široka 21·94 metara. Prema tomu je i visina. Na pročelju ima dvoja četverouglasta ulazna vrata; jedna glavna a jedna pobočna, a poviše njih ovaj glagolski nadpis: 1543. V to vreme bjehu prokleti kanonika dva, vlastelina dva, pučanina dva.

---

[6] Vuk Stef. Karadžić, Srbske narodne pjesme III. br. 31. str. 223. u pjesmi „Smrt Senjanina Iva“:

Sanak snila Ivanova majka,
Gdje je Senje tama popanula,
Gdje se vedro nebo prolomilo,
Sjajan mjesec pao na zemljicu
Na Ružicu nasred Senja crkvu.

S nutra počiva na šest četverouglastih zidanih stupova s četiri obla luka na svakoj strani, koji srednju ladju diele od dvie pobočne. Nad lukovi ima u srednjoj ladji sa svake strane četiri četverouglasta a u pobočnih ladjah četiri na pola okrugla prozora. Srednja ladja — viša i šira od dviju pobočnih — pokrivena je ravnim stropom, dočim imadu pobočne ladje obli svod, kojega se dvostruka rebra sastaju u zašiljenih kutovih. Svetište sa okruglim, modrim i zlatnimi zviezdami pokrivenim svodom, razstavljeno je od srednje ladje zašiljenim gotičkim lukom, kojega rese na vrhu pomno izradjene slike slavenskih blagoviestnika Cirila i Metoda, a podno na desno od biela kararskoga mramora izradjeno poprsje senjsko-modruškoga biskupa Mirka barona Ožegovića barlabaševačkoga, koje mu postavi mjeseca listopada 1876. — kako kaže latinski nadpis — stolni kaptol senjski i diecezansko svećenstvo skupa sa njegovim sinovcem baronom Metellom Ožegovićem i gradjaninom Raf. Krajačem. Na velikom je oltaru slika sv. Marije a nad ovom sv. Jurja, koj se kao zaštitnik grada Senja osobito štuje. Zad velikoga žrtvenika sahranjen je kaptolski arkiv, koj je osobito bogat glagolskimi listinami iz XV. i XVI. vieka.[7] U njem se čuvaju i starinski ključevi grada Klisa, koji su u Senj donešeni god. 1596., kad je kliska posada, sastojeća ponajviše iz samih Senjana grad predala bila Turkom uz častni po njih uvjet, da s oružjem izidju iz grada i da

[7] Kukuljević. Listine hrvatske, Knj. I. u Zagrebu 1863. str. 71, 119, 121, 123, 124, 127, 129, 132, 133, 135, 136, 137. 164, 172, 179, 181, 182, 184, 187, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 204, 206, 207, 209, 212, 227, 232, 244, 260 i 261.

Turci svim zarobljenikom — medju kojimi je bio i senjski kapetan Juraj Paradeizer — slobodu vrate. Pod velikim je oltarom grobnica stolnoga kaptola, u kojoj počivaju senjski biskupi Nikola Pohmajević († 9. veljače 1730.) i gradu Senju nezaboravni Mirko baron Ožegović barlabaševački († 8. siečnja 1869.), osnovatelj senjske gimnazije.

S desne strane svetišta prizidana je župna kuća, stara biskupija zvana, u kojoj su još do godine 1889, stanovali biskupi: na dvoru joj se i sada vidi biskupski grb. S lieve strane svetišta dolazi se u sakristiju, koju dade sagraditi god. 1497. senjski biskup Andrija de Mutina, kako spominje sljedeći latinski nadpis nad vratima:

ANDREAS·DE·MVTINA·EPS·SEGNIEN·FI
ERI·FECIT·ANNO·DNI·M·CCCCLXXXXVII·

Povrh ovoga nadpisa nalazi se mramorni grobni spomenik senjskoga biskupa Ivana de Cardinalibus, kojega je god. 1392. dao napraviti njegov sinovac i nasljednik na biskupskoj stolici Leonardo de Cardinalibus, kako svjedoči gotičkimi slovi urezani nadpis:

† HIC·JACET·REVERENDVS
IN CHRISTO DNO·PATER·DOMINVS
JOHANNES·DE·CARDINALIBVS
DE·PENZAVRO·DECRETORVM·DO-
CTOR·EPISCOPVS·SEGNIENSIS
QVI· OBIIT·M·CCCLXXXX·II·DIE·II·APRILIS
QVOD SEPVLCRVM·FECIT·FIERI·R·DONS·LEONARDVS
DECRETORVM·DOCTOR·DICTI·DNI·JOHANNIS·NEPOS·ET

SVCCESSOR·IN·EPISCOPATVM·IMMEDIATVS·ETIAM
PRO SE·PRO IPSIS·DEVM·ORATE·DEVOTE·

Od pobočnih ladja imade svaka po četiri žrtvenika, izmedju kojih je vriedan spomena oltar angjela čuvara,[8] koj je sav od biela mramora i na kom su sahranjene relikvije sv. Formosa, koje su u drugoj polovini XVIII. vieka nastojanjem tada u Rimu se desećega senjskoga biskupa Jurja Vuka barona Čolića de Löwensberg u Senj prenešene. Na posljednjem stupu, koj dieli lievu pobočnu ladju od srednje, uzdiže se krasna mramorna propovjedaonica s nadpisom:

CLARA VIDVA VDRAGOVICH FECIT. 1757.

Medju znamenitije spomenike srednjega vieka, koji se čuvaju u stolnoj crkvi senjskoj, spadaju: srebrni dobro pozlaćeni, gotičko izradjeni i raznovrstnimi slikami — predstavljajućimi gotske sgrade i razna lica apoštola — urešeni pastoral posljednjega modruškoga biskupa Krištofora iz XV. vieka; zatim dragociena, ukusno izradjena srebrna i dobro pozlaćena pokaznica (monstrancija), nabavljena — kako kažu — početkom XVI. stoljeća; nadalje dragocieni kalež, urešen kao i napomenuta monstrancija slikami, koje nam predočuju muku i smrt Isukrstovu; napokon srebrni, dobro pozlaćeni, u bizantinskom slogu izradjeni kaptolski krst, na kojem su s jedne strane izrezani simboli četiriju evangjelista, a s druge slika na prestolju sjedećega spasitelja. Djelo biti će — po slogu i radu sudeći — iz XIV. ili XV. vieka. Ima tu još u desnoj ladji pokraj oltara B. D. Marije u kamenu umjetno u bizantinskom slogu izdjelana slika sv. Trojice s ovim nadpisom:

[8] Srukovnjaci ciene ga na 16,000 for. a. vr.

TE..ORE·NOBILIV·GHASPARIS·DE·PONTHE·ET·
LODOVICV·PEROVICH·CAS
TAL.....EIVSDEM·ECCLESIE·FACTUM·FVIT.$\frac{P}{I}$·EOS·
HOC·OPVS· 1491.[9]

Od velike je znamenitosti glede starine zvonik stolne crkve, koj pred njom na samu stoji i koj je sagradjen još za dobe hrvatskoga kralja Držislava godine 1000. Ima tri sprata i mala obla ulazna vrata, te je obnovljen kao i stolna crkva za biskupa Ivana Krst. Ježića god. 1826., kad je žalibože starinski nadpis skinut, i novi postavljen, koj ovako glasi:

HAEC TVRRIS A NOVEM SAECVLIS SVB-
SISTENS, AT VALDE DEFORMIS, AD FOR-
MAM TVRRIS CAMPANARIAE SVMP-
TIBVS ECCLESIAE ET BE-
NEFACTORVM MVNIFICEN-
TIA REDACTA EST.
ANNO DOMINI
1826.

Još ima zvonik prvostolne crkve senjske jednu znamenitost, a to je staro zvono od godine 1362. s ovim gotičkim nadpisom: M·CCCLX·II· Magister Bartolomeus me fecit.

Crkva sv. Franje sagradjena je god. 1558. u jednakom slogu sa stolnom, samo nije onako široka i dugačka. Imade liepo — od sječena kamena sagradjeno — pročelje s četverouglastimi vrati i velikim izvanredno liepim okruglim prozorom, a pod ovim sedam liepih

[9] Čitaj: Te(mp)ore Nobiliu(m) Gasparis De Ponte Et Lodovicu Perovich Castal(dorum) Eiusdem Ecclesiae Factum Fuit P(er) Eos Hoc Opus 1491,

sredovječnih demireliefa, koji predstavljaju razna lica apoštola. Medju grbovi, koji rese pročelje razabire se na desnoj strani jedan frankopanski a na lievoj pomno izradjen grb senjskoga kapetana Ivana Lenkovića, pod kojim stoji na tamnoj četverokutnoj ploči ovaj nadpis:

REGNĀTE SERENISSIMO PRINCIPE ET DNŌ
DNŌ FERDINANDO DIVINA FAVENTE
CLEMĒTIA ROMANORV̄ HVNGARIE
BOHEMIE DALMATIE CROATIE ET·C·
REGE INFANTE HISPANIE ARCIDVCE
AVSTRIE ET·C·INVICTISSIMO TEMPORE
CAPITANEATVS DOMINI JOHANIS
LENCHOVIC SVE MAESTATIS COM
MISSARII ET CAPITANEI·M·DLVIII·

I crkva sv. Franje imade poput stolne crkve tri ladje. Srednja ladja je 8·50, a svaka pobočna 4 metra široka. Ciela crkva dugačka je 29·70, a široka 16·50 metara. Srednju ladju diele od dviju pobočnih okrugli lukovi, koji počivaju na četvero uglastih stupovih. Nad lukovi nema u srednjem brodu prozora, a pobočne ladje imadu sa svake strane tri na pola okrugla i šest — po svoj prilici radi veće svjetlosti kasnije načinjenih — — četverouglastih prozora. Svetište dieli od srednje ladje okrugao luk, koj počiva na polustupovih. Ova je crkva osobito vriedna s historičkoga pogleda. Ciela srednja ladja popločana je nadgrobnimi pločami dičnih uskočkih junaka.

Odmah s ulaza počivaju: Ivan Vukotić; na grobnoj mu ploči kuna i nadpis:

SEPVLCRVM
JOANNIS WV
CHOTICH ET
SVORVM ER
EDVM A· D·
M·DLVIII·

Juraj Celović; na nadgrobnom mu kamenu grb, koj prikazuje u pravilnu oblu štitu na prostrtu sagu sa sabljom u desnoj šapi osovljena lava, a nad štitom perjem izkićenu kacigu, iz koje proviruje pol lava, koj drži razvitu zastavu u lievoj šapi. Nadpis na ploči glasi:

GEORGIVS CELO
VICH CIVIS SEG^{s}:
SIBI SVISQ: POST
E^{s}: VI: PO:
M·DCLXXXXIII·

Grgur Parižević knez i vojvoda senjskih vojnika † 1561.;[10] na ploči mu u pravilnu štitu desnica drži buzdovan a o buzdovanu visi polumjesec. Njegova žena Mandaljena stavi mu na grobnoj ploči sljedeći nadpis:

HIC STRENVI
VIRI GREGORII
PARIXEVICH
OSSA REQVIES
CV̄T MAGDALE
NA EIVS VXOR
VIRO PIENTĪSO

---

[10] Izvorna oporuka kneza Grgura Pariževića, pisana glagolicom, čuva se u arkivu senjskoga kaptola. Kod Kukuljevića : hrvatske listine str. 260. br. CCLXV.

POST FATVM HĀC
LAPIDIS MOLĒ POSVIT
1 · 5 · 6 · 1 ·

Franjo Mudrovčić † 1552.; na ploči mu je štit, koj je već tako izgažen, da se nerazpozuaje, a nad njim perjem nakićena kaciga, iz koje proviruje pol lava, koj drži sablju u desnoj šapi. Ozdol stoji ovaj nadpis:

STRENVS FRANCISCVS
MVDROFCIC BRIGNIAR
PREFECTVS VIRILITER
CŌTRA TVRCAS RESIS
TĒDO IPSOR OCCVBVIT
TELO CVIVS SVB HVIVS
LAPIDIS MOLE OSSA TE
GV̄TVR·M·DLII·

Marko Radibratović; na ploči mu je grb, koj prikazuje u pravilnu štitu osovljena lava sa sabljom u desnoj šapi, a nad štitom hrastovim lišćem izkićenu kacigu, iz koje proviruje pol lava, koj drži buzdovan u desnoj šapi. Na dnu ploče izrezan je sljedeći nadpis:

S MARCO RADIBR
ATOVICH SAC^{AE}: CAE^{EE}:
M^{s}: ET SER: ARCH^{s}: AVS:
MILES SEGNIEN HER
EDV̄Q ET SVCCESSOR
SVOR VIVVS POSVIT
M·DLXXXVII·

Jakov Suminić † 1556.; na grobnoj mu ploči u pravilnu štitu izvajana desnica sa sabljom, a pod ovim nadpis:

JACOBVS·SVMI
NICH·HONORA
TVS·MILES A TV
RCIS·INTEREM
PTVS·HIC·JACET
M·DLVI·

Vinko Smoljan vojvoda; grb mu prikazuje u pravilnu štitu osovljena krilata lava sa sabljom u desnoj i odsječenom turskom glavom u lievoj šapi, a nad štitom hrastovim lišćem izkićenu kacigu, na kojoj se je osovio lav sa sabljom u desnoj i odsječenom turskom glavom u lievoj šapi. Nadpis glasi:

S STRENVI VICEN
CIVS SMOGLIAN
SAC^{AE}: CAE^{EE}: M^{s}: ET SER:
ARCH^{s}: AVS^{AE}: WAIVDA
SEGNIEN̄ CIVIS HERE
DV̄Q ET SVCCESSOR
SVOR VIVVS POS
VIT AN̄O DN̄I
M·DLXXXVII·

Vinko Bathalie; u pravilnu štitu drži desnica ljiljan, a na dnu ploče se čita·

VINCĒTII·BAT
HALIE·ELLENA
VXOR·F·F·SIBI
ET·SVIS·HERED
IBVS·A·D·
M·D·LXIIII·

zatim uzgor prama velikom oltaru: Petar Radoević iliti Milašin bosanski uskok; grb mu prikazuje u pravilnu

štitu orla, koj stoji na polumjesecu i kljuje ga, a o polumjesecu visi zviezda. Nadpis je ovaj:

PETRVS RADOEVIC
BOSNESIS ALIO NOMI
MILASI MILLITIA EXP
TVS TVMVLV HVNC
SIBI SVISQ POSTERIS
VI·PO·M·DLII·

Juraj Hreljanović[11] iliti Sfenda; grb mu se nerazpoznaje, a nadpis glasi:

S GEORGII HREGLIA
NOVICH ALIAS
SFENDA SAC^{AE}: CAE^{EE}:
M^{S}: ET SER: ARCID:
CAROLI AVS MILES
SEGNIEN HEREDV
ET SVCCESSOR SV
OR VIVIS POSVIT
M·DLXXXVII·

Gržanić Ragnac; u pravilnu štitu mu je bradva, a ozdol se čita ovako:

SEPVLCRVM GER
XANIC RAGNAC
ET HEREDIBVS·SV
IS VIVVS POXVIT
M·DLII·

Ivan Miovčić zastavnik njemačke vojske i podžupan (vicecomes) Primorja † 21 travnja 1690.; na grobnoj

[11] Hreljanovići, stara patricijska porodica senjska, kojoj je po više puti plemstvo podieljeno bilo. Obitelj žive još i sad. Grb joj srebrn vuk u modru polju,

mu ploči (u lievoj pobočnoj kapeli posvećenoj sv. Antunu) grb, koj prikazuje u pravilnu oblu na četiri polja razdieljenu štitu u lievoj strani gore jednoglava orla, a na desnoj okrunjena lava sa sabljom u desnoj šapi, a dolje na lievo okrunjena lava sa sabljom u desnoj šapi a na desno jednoglava orla. Nad štitom stoji perjem nakićena otvorena kaciga, iz koje proviruje vojnik s perjanicom na glavi i sabljom u desnoj ruci, a lievom drži razvitu zastavu. Na dnu ploče izrezan je sljedeći nadpis:

PERILL̄ˢ:AC GNŌSVS D̄NVS JOANNES
MIOFCICH NOBILIS·SEGNIEN: S·C· ROM·
MATTĪS·EIVSDEM·CIVITATIS·VEXILIFER
GERMANORVM·ET·A·NOBILI COM̄TE
AD EANDEM·SĀM MATTEM̄ DELE
GATVS EXISTENS·POSTMODVM
IN PVBLICA REGNI CONGREGATIONE
MONTIS GRECEN: ZAGRABIEN·ELEC
TVS ET·DECLARATVS·PARTIVM MA
RITIMARVM VICECOMES·PRO SE·SV
AQ VXORE D̄NA MAGDALENA.NATA
HOMOLICH·VIVVS POSVIT DIE XIII·
JVNI M·DCLXXXVII·OBIIT DIE·21·
MENSE AP̄LI ANNO M·DCLXXXX·

Matija Gojčić iliti Mogoroević; grb prikazuje u pravilnu štitu pet rieka, a nad njimi zviezdu:

MATTHEVS·GOIC
ICH·ALIAS·MO
GOROEVICH·DE
NOVACHI·IN·LIC
HA·CIVIS·SEGNIE

SIBI·SVIS·Q·POS
TERIS·VI·PO·
M·D·L·V·

Matej de Blasiolis[12] patricij senjski; grb mu prikazuje u pravilnu štitu četiri kose gredice od lieva na desno, a preko njih jednu od desna na lievo, a nad štitom perjem izkićenu kacigu. Ozdol je nadpis:

HIC NOBILIS·VI
RI·DN̄I·M T H E I
D·B L A S I O L I S·P'
ATRITII·SEGNE
OSSA·REQESC̄V̄
CATHERINA
VXOR·F·F·SIBI
SVIS·Q·ERDIBVS
1 · 5 · 6 · 4·

Andrija Skradinjanin ledenički dvorski župan (Burggraf) pao u bitci kod Bihača 1. listopada 1689. Na uspomenu njegovu postaviše mu na grobnoj ploči sljedeći nadpis:

HIC JACET NOBILIS ÀC GEN
EROSVS DN̄S A N D R E A S S K
R A D I G N I A N I N S: C: R: M: PVR
GRAFIVS LEDENICENSIS CO
MENDANSQ CARLOBGENS
IS ATQVE MEMBRVM NOBILIS
COMVNITATIS SEGNENS
IS QVI VITAM SVAM IN FIDE

[12] Blasiolis zvao se je i Blažić kao što d'Argento: Srebrnjak, Corbnlus: Vranić, Dominis: Gospodnetić itd.

LITATE S: C: R: M: SVB BIHA
CZ FINIVIT AN 1689. I. 8CTOBRIS.

Pavao Lasinović vojvoda; grb mu prikazuje u pravilnu štitu vuka, a nad štitom hrastovim lišcem izkićenu otvorenu kacigu, iz koje proviruje vojnik s kalpakom na glavi i sabljom u desnoj ruci, a lievom drži odsječenu tursku glavu. Na ploči mu nadpis:

S·STRENVI P A V L I L A S S I N
O V I C H SAC^{AE}: CAE^{EE}: M^{s}: ET
SER: ARC: AVS: VAIVDA
SEGNIEN HERED$\overline{V}$Q ET
SVCCESSOR SVOR VIV
VS POSVIT A$\overline{N}$O $\overline{DN}$I
M·DLXXXVIII·

Juraj Desantić vojvoda † 1707,; na grobnom mu kamenu (u lievoj pobočnoj kapeli posvećenoj sv. Josipu) grb, koj prikazuje u pravilnu na dva polja razdieljenu štitu okrunjena jednoglava orla u desnom, a u lievom polju lava s razvitom zastavom u lievoj šapi. Na dnu izrezan je ovaj nadpis:

GENERO^{s} AC PERILLVST^{s}
$\overline{DN}$S: $\overline{DN}$S: G E O R G I V S
D E S A N T I C H NOBILIS
CIVITATIS SEGNENSIS
NEC NON SAC: CE:
REGIEQ MAES$\overline{TI}$S·VAIVODA
P$\overline{IE}$ OBYT IN DON$\overline{O}$ 1707.

Vinko Kararadić † 22. listopada 1580.; na ploči mu stoji sljedeći nadpis:

SEPVL·VIC·CHARARADICI
SVOR·HERED·
M·DLXXX·DIE·XXII·OCTOBRI·

Matej Tvrdislavić vojvoda; ima u grbu desnicu držeću sablju:

MATHEVS
TVERDISLAVICH
SEGN·VOYVOD
SACR: CES: MA:
SIBIQ SVIS·POST:
VIV·POSVIT
M·DLXXVIII·

Antun Stipšić † 1607.; na ploči mu lav sa zviezdom u lievoj šapi, nad lavom tvrdjava — kojoj na kru ništu stoji lav na skok pripravan — a nad njim hrastovim lišćem nakićena kaciga. Njegov sin Juraj zapovjednik senjske tvrdjavice postavi mu ovaj grobni spomenik s nadpisom:

HIC·MAG·AC·NOB·VIRI
DNI·ANTONI·STIPSICH·OSSA
REQVIESCVT·EGREGIVS·DN
GEORGIVS·EIVS·FILIVS·HANC
PRAEFECT: ARCI SEGNIE OB
HONORE·PRIS·HVC.LAPIDM
SIBIQ AC SVS·VIVVS POS
VIT ANNO DNI M·DCVII·

Vinko Brozović vojvoda † 1610.; na nadgrobnoj mu ploči sablja u koricam; nadpis se cieli neda pročitati.

Vid Čidinović vojvoda † 12. kolovoza 1659.; grb mu prikazuje u pravilnu oblu štitu na kosoj gredici sto-

jećega lava, a nad štitom perjem izkićenu kacigu, na kojoj sjedi lav polumjesecom na glavi i razvitom zastavom u desnoj šapi. Na ploči mu sljedeći nadpis;

HIC JACET GENE: AC ILLVS[s]
D·VIT: CHIDINOVICH N
OBLS· S: C: R: M: VOIVODA
SEGNI VNA CV CONGE SVA
MARGTA NTA HOMOLICH
QVI OBYT·D·XII·AVGSTI
M·DCLVIIII·AE·S·LIII QVEM
LXVI AE·SVBSECVTA EST·

Ivan Demelli de Lewensfeld patricij senjski; na nadgrobnoj mu ploči (u desnoj pobočnoj kapeli posvećenoj sv. Ivanu) grb, koj prikazuje u pravilnu na četiri polja razdieljenu štitu u lievoj strani gore okrunjena jednoglava orla, a na desnoj desnicu sa sabljom, a dolje na lievo desnicu sa sabljom, a na desno okrunjena jednoglava orla. Nad štitom stoje dvie otvorene kacige; iz jedne proviruje vojnik sabljom u desnoj ruci, a iz druge okrunjen orao razvijenih krila. Izpod štita vide se vojnički znakovi kao: zastave, topovi, sablje i topovska zrna. Na dnu ploče stoji nadpis;

SIBI ET SVIS HAEREDIBVS PRO
REQVIE SEMPITERNA IN PROPRIO
SACELLO ERIGIT EXEQVIAS
A CAROLO ROM: IMPERAT[E]: VI·
CREATVS S·R·I·EQVES
PATRITIVS SEGNIENSIS
ET NOMINATVS CAPITANEVS JOANNES
DEMELLI NOBILIS DE LEWENSFELD
IS NVMERAS AÑOS AÑOS TIBI POSTVLO CANOS

DEVOTA REQVIEM DICERE MENTE PRECOR.

Sljedeća je ploča izkopana u svetištu, a to je senjskoga kapetana Fridrika Portnera, koj 'umrie god. 1682. Grb mu prikazuje u pravilnu na četiri polja razdieljenu štitu u lievoj strani gore kulu s puškarnicami, a na desnoj tri ključa, koji jedan izpod drugoga leže, a dolje na lievo tri ključa, a na desno kulu. Oko štita obavijeno je lišće, koje izlazi iza prozirnice (Visir), koja stoji nad štitom, a njoj oko vrata obješena je kolajna na kojoj je izrezano ime Isusovo. Nad prozirnicom stoji kruna sa tri šiljka, iza nje niče ptičje krilo, na njemu u sredini kula, ozgor nje tri jedan izpod drugoga ležeća ključa, a do kule s jedne i s druge strane ptičje pandje. Na uspomenu njegovu postavi mu brat Ivan Dragutin kapetan senjski ovaj grobni spomenik s nadpisom, od kojega se je sljedeći ulomak sačuvao :

M·DCLXXXII.
ARCA·D̄RVM·PORTNER·DEO
HO̅F̅FLEIN·S. ⊢⊢ EXTRVCTA
. DN̄O·IOANNE·CAROLO PO
. . . E R·SVPREMO·SEGNIEN
. . . . CA̅PO·IN MEMORIA
. . . . . RATRIS·DN̄I·IODO
. . . . ERICI·PORTNER
. . . . M·CAPITANEII·DE[13]
. . . .
. . . .

---

[13] Grofi Jelačići su po materi rod ovim Portnerom,

Kako su vjerodostojne osobe pisca ove knjige uvjeravale, da u svetištu ove crkve leži zakopan glasoviti senjski vojvoda Juraj Daničić sa svojom ženom, nastojao je on, da taj grob nadje, ali žalibože nije mu pošlo za rukom naći nadgrobne ploče, nego je samo naišao na ploču barona Portnera, koju je sad spomenuo. Osim ovih spomenutih jesu u ovoj crkvi još tri grobne ploče, koje su već tako izgažene i izlizane, da se nadpisi na njih već nerazpoznavaju.

Ova crkva ima i nekoliko liepih mramornih žrtvenika s krasnimi slikami taljanske škole, od kojih je vriedna osobita spomena oltarna slika u desnoj pobočnoj kapeli posvećenoj sv. Franji. —

Osim ovih dviju crkava ima prama sjeveru izvan grada kapelica sv. Martina s ovim prastarim glagolskim nadpisom; V ime božje. Amen. Leta gna M.CCCIII. Kada zida Ilija pop tu crkev, rilač sin vnuk tolihi a pravnuk Stavne kneza. Na čast bogu gnu. i svetomu Martinu; zatim tik biskupskoga dvora crkvica B. D. Marije, sagradjena — kako se čita na desnoj strani sakristijskih vrata — god. 1728. trudom senjskoga patricija Mike Sussana. Izvan grada prama jugu ima još dvie crkvice: katolička „sv. Marije na rtu“ sa liepim mramornim velikim žrtvenikom i sa mnogo slika po zidu, predočujućih pogibelji morske, iz kojih su se zavjetnici spasili; pa pravoslavna „Velike gospojine.“

Početkom XVIII. vieka bilo je u Senju osim gore navedenih 5 još 11 crkava, za koje narodna tradicija kaže, da su bile na ovih mjestih: 1. Crkva svetoga Ivana Krstitelja, sada kuća gradjanina Jove Petrovića (tik crkve sv. Franje), 2. sv. Duha, sada kralj. glavna carinara,

3. sv. Marije Mandaljene, sada kuća gradjanina Josipa Kandida (u brijačkoj ulici), 4. Crkvica sv. Jurja mučenika — confaluna i patrona grada Senja — sagradjena u prvoj polovini XVI. vieka (1540.) Stajala je pokraj stolne crkve, te je razgradjena pred nekoliko godina, 5. Crkva sv. Ane, 6. sv. Inocencija,[14] 7. sv. Roka, sada kuća gradjanina i trgovca Gašpara Biankina (na Potoku), 8. Crkvica sv. Antuna opata. sada magazin gradjanina Jove Petrovića (na rtu), 9. sv. Margarite u starom gradskom kaštelu, 10. sv. Vida.[15] Ova je crkvica stajala izvan gradskih zidina, a njezine podrtine vide se i danas iza groblja sv. Vida, napokon 11. Pavlinska crkva sv. Nikole sa samostanom stajala je još do god. 1874.; tada je razgradjena i ostao prazan prostor.

Barem se tako od starine pripovieda, pa tko će da sumnja o istinitosti toga pripoviedanja!

Senj ima i nekoliko privatnih gradjevnih spomenika — negda stanova senjskih patricija i glasovitih uskočkih knezova i vojvoda — iz XV. i XVI. vieka, što glagolskimi, što latinskimi nadpisi i u kamen izklesanimi grbovi, akoprem ih je već mnogo vremenom i nepazljivošću propalo.

Od znamenitijih su ovih spomenika; kuća Ostermanova — inače Larićeva (na Gorici)[16] — iz XV. vieka s ovim glagolskim nadpisom; 1425. Ovo je arma[17] gdna·

---

[14] Tradicija nenavadja mjesta, na kojem su bile ove dvie crkve.

[15] Slika sv. Vida prenešena je poslje razgrade ove crkvice u prvostolnu crkvu, te se čuva u sakristiji.

[16] Gorica je jedan gradski prediel, o kojem mnijem da će biti najstariji dio grada Senja.

[17] Arma = grb (cimer).

Martina arhipvrda[18] senjskoga s parožić, pa kuća Josipa Škalca (u širokoj ulici) od god. 1483., kad je pripadala nekomu popu Gržanu pravadniku, kako spominje glagolski nadpis nad ulaznimi vrati; 1483. Ja pop Gržan biše pravadnik.[19] Još su u gradu spomena vriedne: kuća Barac-Mileusnićeva iz XV. vieka, za koju narodna tradicija kaže, da je bila vojvode zweibrückenskoga, kojega se u kamen uklesani grb i danas na dvoru razabire, pa kuća trgovca Antuna Vlahovića od god. 1487., kad je pripadala zlataru Martinu Živkoviću, bratu potonjega biskupa senjskoga Franje Živkovića; zatim velika — raznimi nadpisi iz svetoga pisma urešena — kuća Vranicanjeva (na maloj pijaci), podkapetanom senjskim Basanom Sakcinskim sagradjena u drugoj polovini XVI. vieka (1565). Znatne su još: kuća Petra plem. Homolića s velikimi gotičkimi prozori u trećem spratu (na maloj pijaci naprama velikoj kući Vranicanjevoj), negda glasovitih uskočkih vojvoda Daničića, pa kuća gradjanina Antuna Bezjaka (na Potoku), nekoć velezaslužnoga za carstvo i kršćanstvo kneza Martina Posedarića, starinom Dalmatinca iz Posedarja; pa kuća gradjanina Franje Pekića (u dvorcu) iz druge polovine XV. vieka. Na kamenitoj poprečnoj gredi gotičkih vrata stoji grb, koj prikazuje usred pravilna štita buzdovan a preko njega dvie prekrižene bradatice (Hellebarde). Narodna tradicija kaže, da je ova kuća bila negda utočišćem (Asyl) svim zlo-

---

[18] Arhiprvad = Archipresbyter

[19] Pravadnik (oeconomus capituli) zvao se je onaj kanonik, koj je imao paziti na sve kaptolske dohodke. Birahu ga svake godine — na dan sv. Jurja mučenika t. j. 23. travnja — iz svoje sredine kanonici.

čincem, koji su se za dobe u nju zaklonili. Medju privatnimi gradjevnimi spomenici vriedno je jošte spomenuti veliku — od sječena kamena sagradjenu — kuću porodice Vukasovića iz druge polovine XVI. vieka i dvokatnu kuću porodice Domazetovića iz prve polovine XVIII. vieka sa grbom nad vratima. U kamen uklesani grb prikazuje u nepravilnu štitu dva stojeća okrunjena lava, koji drže jabuku — u koju je udešen krst — prednjimi šapami, a nad štitom otvorenu kacigu, iz koje proviruje orolav (Greif) razvijenih krila. Pod grbom izrezan je na istoj kamenitoj ploči sljedeći znameniti nadpis, koj je žalibože na koncu odkrnut:

A· R· S·[20] 1744.

ILL^s· DNVS· GEORGIVS DOMAZE-
TOVICH DOMVM HANC CVM VINEA SI-
BI SVISQ: HAEREDIBVS PARAVIT IN CVIVS
REI PERENEM MEMORIAM POSVIT.
NOBILITATIS INSIGNIA ILLVSTRIS ET
PERANTIQVAE FAMILIAE COMITVM ET
BARONVM CORONAE DOMAZETOVICH
EX REGNO BOSNIAE OLIM ORIVNDE, QVAE
POST DESTRVCTAM ILLAM REGIONEM
A MAOMETHAE II· FORMIDABILI THVRCARVM
SVLTANO CVM 47 ALIIS CLARA NOBILIT·

. . . .

Od ljepših modernih sgrada spomena su vriedne: biskupski dvor u sv. Ambrozu, pokojnim biskupom Mirkom baronom Ožegovićem barlabaševačkim za 60.000 for. sagradjen prostim ali ukusnim slogom sa visokimi pro-

---

20 Čitaj: Anno reparatae salutis.

stranimi vrlo ukusno uredjenimi dvoranami,[21] pa velika obnovljena dvokatna sgrada gimnazijska — negda porodice Čolića — u poštanskoj ulici, koje bi s pročeljem stajale i u veliku gradu, akoprem su samo obične velike kuće bez ikakova umjetničkoga karaktera. Još ima u gradu nekoliko liepih privatnih sgrada, inače su sve ostale kuće većim dielom starolike, neugledne, uzke i visoke, te iz vana više nalik malim tvrdjavicam nego li stanovom.

Najljepša, najživlja i najprostranija je ulica Potok, koja vodi iz glavnoga trga Cilnice k moru. Ovdje su razni štacuni i gostiona k caru austrijskomu s dosta prostranom i dugačkom dvoranom, u kojoj se zimi priredjuju plesovi i kazalištne predstave; ovdje ti vrvi, što se god bavi trgovinom; ovuda lieno obilaze bezposlice; ovuda se večerom šeta, tko se je danju izmučio teškim poslom. Inače su sve ulice — kano što u svih starih na istočnoj obali jadranskoga mora ležećih i na mljetačku sagradjenih gradovih — nepravilne i tako uzke, da jed-

---

[21] U biskupskoj pisarni vise uljene slike sljedećih senjskih biskupa: Ivana Krst. Agatića Riečanina 1617. — 1647., Andrije Frankovića Bakranina 1647 — 1650., Petra Mariana Riečanina 1650 — 1665., Ivana Smoljanovića Kostrenjanina 1667 — 1677., Franje Hiacinta Dimitra Kotoranina 1681 — 1689., Sebastijana Glavinića Istranina 1690 — 1698., Martina Brajkovića Brinjanina 1698 — 1700., Benedikta Bedekovića Zagrebčanina 1700 — 1712., Adama grofa Ratkaja Taboranina 1712 — 1718., Nikole Pohmajevića Bribirca 1718 — 1730., Franje Antuna viteza Benzona Riečanina 1730 — 1745., Jurja Vuka Čolića de Löwensberg Senjanina 1746 — 1764., Pija Manzadora Riečanina 1765 — 1772., Ivana Krst. Kabalina Novljanina 1773 — 1783., Aldraga Antuna de Pikarda Tršćanina 1783 — 1789., Ivana Krst. Ježića Novljanina 1789 — 1833., napokon Mirka barona Ožegovića barlabaševačkoga 1834 — 1869.

va tri do četiri čovjeka njimi prohode, a ima takodjer dosta sliepih uličica (Sackgässchen) i prolazâ izpod tmastih svodova.

Uz obalu morsku prostire se marina na kojoj možeš nedjeljom ili svetkom najbolje vidjeti Senj i njegov život.

Luka senjska -- koju započe graditi umni tvorac ludovicejske ceste glasoviti, u boju kod Asperna 22. svibnja 1809. slavno pali general Filip Vukasović — predočuje nam sliku polukruga. Dubljina joj je od 3 do 19 metara, tako da mogu uz obalu pristajati i poveći brodovi (trabakuli). Ova je luka dosta prostrana i daje brodovom kod najsilnije bure čvrsto mjesto za sidro i sjegurno zaklonište. Od velikih valova štite ju dva duboko u more zasiecajuća morska gata (moli), a od bure dvie ogromne carske solane, što no se dižu u ravnici, koju je ljudska ruka otela moru.

Izvan grada prama sjeveru ima vrlo prikladna gradska brodarnica (škver), na kojoj se grade brodovi trgovački i za domaće i za inostrane brodovlastnike (principale), i gdje su od god. 1871—1874. sagradjena četiri broda, i to: tri veleliepa trojedrenjaka („Senj", „Hrvatska" i „Nehaj".) i jedan looger („Zora") u ukupnoj mjeri od 2095 tona[22] i u vriednosti od 345.802 for. 90 novč. a. vr.

Senj je stolica biskupa senjsko-modruškoga ili krbavskoga, kaptola stolne crkve senjske, bogoslovnoga zavoda, kralj. velike gimnazije, biskupskoga konvikta „Ožegovićianum;" glavne dječačke i djevojačke učione. Tu je vojno mjestno zapovjedničtvo, gradsko poglavarstvo, kr. car.

---

[22] Ton, tega monarska = 20 car. centih = 1000 kilograma. á kilogram = 2 carinske funte.

i porez. nadzorničtvo, kotarski sud, glavna carinara, car. i porez. povjereničtvo, nuzgredna carinara II. i III. razreda, kopnena car. i porez. straža, pomorska car. i porez. straža, brzojavni ured, ured morske luke, pošta, senjsko brodarsko družtvo, tiskara, štedionica (s temeljnom od 50.000 a uplaćenom glavnicom od 35.000 stot. a. vr.), trgovačko-obrtnička komora, obrtnička zadruga, napokon dva zabavna družtva: Čitaonica i Posielo.

Od znanstvenih sbirka napominjem: biskupsku knjižnicu i biskupski arkiv, koj je bogat na pismih novijega vremena, kaptolski arkiv u stolnoj crkvi, gradski arkiv u varoškoj kući, sjemeništnu i gimnazijalnu knjižnicu, koja je posljednjih godina znatno umnožena.

Osim već 40 godina obstojećega glasbenoga zavoda — u kojem se je uzgojila gradska glasba sada brojeća 18 svirača — nema u Senju drugoga umjetničkoga zavoda, a od zanata toliko, koliko je dovoljno za prieke potrebe.[23] Glavni proizvodi, s kojimi se ovdje jedina trgovina vodi, jesu: vino, sol, žito (ponajviše pšenica i kukuruz), duge, daske, lies za gradju i drvo za gorivo. Lies dolazi iz obližnjih šuma ogulinsko-slunjskoga i ličko-otočkoga okružja, te se odpravlja većim dielom u Francesku, Grčku, Italiju, Španiju i sjevernu Afriku. Promet je rasao naglo u Senju, odkada je on dobio sa

[23] Polag zanata (obrta) ima: 1 ljekarnik, 6 pekara, 4 brijača, 1 knjigoveža (zajedno knjižar i vlastnik tiskarne), 1 tokar, 5 bačvara, 4 mesara, 5 gostioničara, 34 vinara, 2 zlatara. 60 trgovaca, 1 klobučar, 1 opančar, 3 kavanara, 1 dimničar. 1 kožar, 1 slikar sobâ, 4 zidara, 2 sedlara, 3 bravara, 3 kovača, 5 krojača, 6 postolara, 3 limara, 1 skladištar duhana i biljega. 11 prodavaoca duhana, 5 stolara, 2 urara, 4 veslara. 1 tapetar, 15 ribara i osim toga još 3 tvornice: meda, tiesta i piva.

svojim zaledjem novo spojilo krasnom 114 kilometara dugačkom a 8 metara širokom Josipovom cestom, s gotovljenom god. 1776 — 1779. troškom od 388.000 for., koja se glede izvedbe može mjeriti s najumjetnijimi alpinskimi cestami. Ali zlatno doba u trgovačkoj poviesti senjskoj bijaše od godine 1824. do 1862. Ovih trideset i osam godina bijahu materijalni odnošaji grada sasvim povoljni i grad je napredovao sve dotle, dok nije napravkom željeznice od Siska do Zidanoga mosta (mjeseca listopada 1862.) krenula trgovina robom iz Ugarske i Slavonije drugim nenaravskim pravcem izlazom u Trstu; pa kad je osim toga Rieka sagradila kakvu takvu luku, a osobito pošto se je otvorila karlovačko-riečka željeznica (mjeseca studenoga 1873.,) senjska je luka pusta a bila bi sasvim prazna, da krajiške šume s ove strane Kapele ne dovabe po koju ladju. Stari trgovački put u Senj presahnu i promet se od cieloga hrvatskoga primorja odvrati. Jer dočim je polag izkaza kralj lučnoga ureda u Senju još god. 1862. unišlo u luku senjsku (izuzam parobrode) 2269 brodova sa teretom od 63.476 tona u vriednosti od 1,935.052 for. a izašlo 2267 brodova sa teretom od 63.683 tona u vriednosti od 2,813.617 for., unišlo je god. 1875. samo 625 brodova sa teretom od 26.128 tona u vriednosti od 1,212.730 for. a izašlo 615 brodova sa teretom od 24.518 tona u vriedosti od 1,908.040 f. konvencijonalne vriednote. Od to doba tišti poput môre trgovinska nevolja grad Senj i ovdašnjemu gradjaninu ostade još jedino nada u budućnost, koja će imati pribaviti domaćoj trgovini i prometu naravski put, kakov bi bila željeznička pruga od Zemuna do Senja, koja je jedina vriedna podignuti blagostanje ne samo našemu

opustjelomu i osiromašenomu mjestu, već i cieloj našoj domovini. Ovako kako je sada u Senju, nebi smjelo na dugo ostati; a čim je bila ljepša i ugodnija prošlost senjska, tim je nesnosnija i nesgodnija sadašnja poslena mlitavost i materijalna bieda i oskudica.

Okolica senjska nije tako pusta, kano što bi se iz kraške formacije njezine slutiti moglo. Nebi čovjek vjerovao da je u tako kukavnoj okolini — kakovom nam se ukazuje na prvi pogled okolica senjska — tako razmjerno obilata flora. Navadjam ovdje samo u kratko ova što stabla, što šikare, što bilja: Stabla jesu: lovorika (laurus nobilis L.), jasen (fraxinus ornus L.), jorgovan (syringa vulgaris L.), čemin (jasminum officinale L.) briest (ulmus campestris L.), makljen (platanus orientalis L.), biela i crna murva (morus alba et nigra L.), smokva (ficus carica L.), javor (acer monspesulanum, campestre, negundo, Duhan, L.), kostilj ili koprivić (celtis australis L.), rašeljika (prunus mahaleb L.), višnja (prunus cerasus L.), sremza (prunus padus L.), trešnja (prunus domestica L.), kajsija iliti armulin — kako kažu Senjani — (prunus armenica L.), lipa (tilia vulgaris Hayne, parvifolia Ehrh., grandifolia Ehrh.), hrast (quercus pedunculata Ehrh.), jabuka (pyrus malus L.), kruška (pyrus communis L.), mušmula (mespilus germanica L.), glog (crataegus nigra Wk., oxyacantha L., monogyna, Jacq.), oskoruša (sorbus domestica L.), jarebika (sorbus aucuparia Gaert.), breskva (amygdalus persica L.), badem iliti mendula (amygdalus communis L.), mogranj (punica granatum L.), grmovlje: kupine (rubus caesius L.), grozdić (ribes grossularia L., rubrum L.), borovica (juniperus oxycedrus Koch, sabina L.), trnjina (prunus spinosa L.),

žutika (berberis vulgaris L.), ruža šipčenica (rosa centifolia L., pimpinellifolia DC.); bilje: kuš (salvia officinalis L.), ružmarin (rosmarinus officinalis L.), oštrika zvjezdolika (onosma stellulatum Wk., echioides L.), glavasta bodljika (echinops ritro L.), smilje (helihrysum arenarium DC., angustifolium DC.), pavit (clematis vitalba L., flamula L.), terputac primorski (plantago maritima DC., carinata Schrad.), oman ljekoviti (inula montana L., squarrosa L.), lisičina (echium vulgare L.)[24]

Fauna je senjskoga kotara u obće jednostavna. Imade konja, goveda, ovaca, koza i veoma malo svinja; običnih ptica pjevačica, medju kojimi se odlikuju stenjaci (Turdus saxatilis L.) i slavulji (Lusciola luscinia L.) napokon morskih galeba (Larus ridibundus L.). Izmedju riba ističu se: evropejski lubin (Labra lupus L.), lovrata (Chrysophrys aurata C.), obični zubatac (Dentex vulgaris L) grug (Conger vulgaris C.), i brkavica iliti trilja (Mullus barbatus L.), koje se love na udicu, napokon sardela (Engraulis encrasicholus C) i lokarda (Scomber scombrus L.), koje se love u mreže uza svjetlo od vatre, goreće na barki.

Podnebje je u Senju dosta blago. Srednja godišnja temperatura iznosi po rezultatih trogodišnjih meteorologijskih opažanja 14·16° po Celsiju, a medju najtoplijim i najstudenijim mjesecom mienja se medju + 23·8° i + 5·8° C. Godišnja množina kiše iznosi odsjekom 1302·8 milimetra, a godišnje razmjerje vlage 74 postotka. Kli-

---

[24] Obširnije vidi razpravu prof. Viktora Mihailovića: Flora senjske okolice. U programu senjske gimnazije god. 1872/3 Onamo upućujem čitatelja.

matički odnošaji bili bi još povoljniji, da nesmotrena prošlost nije šume izsjekla i tim vjetrovom — osobito buri, kojom je cielo primorje a osobito Senj, po ovoj: „In Segna nasce, in Fiume si marita ed a Trieste muore"[25] daleko poznat — vrata širom otvorila. Kad nebi bilo Senju bure, imao bi on 6 mjesecih proljeće a 6 mjesecih ljeto. Nu kad sa strme Vratnik-gore senjskom dragom po više nedjelja huji bura studeno i oštro, i kad tamnoplave talase morske diže u ciele oblake od pare i pjene, pa kad se ovi sdruže s prašinom obale, ter zviždećim virom poput groma lete po uzburkanom moru: onda misliš, da si se sa svieta vjekovitoga proljeća i južne tišine prenio u paklenske krajeve živalja i u ledeni sjever.

Senj neproizvadja ničega, osim nešto voća,[26] ter bi jako često oskudievali i na samom povrću, kad ga nebi svaki dan ploveći parobrod dovažao iz Rieke Ima i ponešto vina, nu svekoliko se vino senjsko lahko potroši kod kuće pa se nemože ništa izvesti.

Senjani su srednjega uzrasta, muškarci jezgroviti, širokih prsiju, ženske većim dielom vitke, i jedno i drugo ponajviše crnomanjaste masti. Čeljad u obće čila i zdrava. U Senjanah ima dosta uma i poduzetnosti, oni su radini, otvoreni iskreni i ljubezni, ter se svaki tudjinac čudi neusiljenoj slobodi i iskrenosti, kojom se oni u svakom društvu kreću. Akoprem su vješti — osobito muškarci

---

[25] U Senju se radja, na Rieci se vjenča (s morem) a u Trstu umire.

[26] Čuvene su senjske kajsije (armulini), koje se na veliko izvažaju na Rieku a odovud u razne krajeve naše prostrane monarkije.

i ugladjenije ženske — i taljanskomu jeziku, to im je ipak najmiliji hrvatski, kojega govore cakavskim narieč-jem A svoj zavičaj ljube — kao i svi Primorci — tako, da se nigdje drugdje ne ćute sretnimi. Ali nisu samo zaljubljeni u svoje rodno mjesto, već i u cielu domovinu Hrvatsku, kojoj su u doba najljuće biede i najvećega pritiska svagda vierni bili. Punim pravom zaslužuju zato ime domoljubnoga grada kojim ih Hrvatska odlikuje, a ova njihova narodna vrlina nikad se zaboraviti neće, jer će ju historija neizbrisivimi pismeni upisati u knjigu spomenicu na čast i slavu grada Senja.

Senjski je moral u obće povoljan, a mogao bi još povoljniji biti, da se nije običaj taljanskih gradova, po noći lunjati uveo i u našem mjestu.

Previšnjim proglasom Njegova apoštolskoga Veličanstva cesara i kralja **Franje Josipa I.**, te kraljevskim odpisom od 8. lipnja 1871. bje odredjeno, da se izmed ostalih dielova krajine iz vojne uprave izluči i grad Senj, koj se imade ustrojiti kao kraljevski slobodni i slobodno-lučki grad sa posebnim gradskim sudom (sada kralj. kotarski sud).

Zakonom od 8. lipnja 1871. ob zastupstvu gradskih i seoskih obćina dobila je vojna obćina Senj naslov „kraljevski slobodno-lučki grad.“

21. siečnja god. 1872. sastalo se je prvi put gradsko zastupstvo u sjednicu i položilo zakletvu, te si izabralo gradskoga načelnika i podnačelnika.

Tek 2. travnja 1872, došao je grad Senj faktično pod nadzor i upravu visoke kr. hrv. slav. dalm. zem. vlade, dočim bijaše do to doba — kao vremena prelaza

— grad pod nadzorom ces. kr. glavnoga vojnoga zapovjedničtva dotično kr. povjerenika preuz. g. podmaršala Ferdinanda Rosenzweiga Drauwehrskoga.

Od 2. travnja 1872. istom imala je zemaljska vlada vrhovni nadzor, nu vršila ga je po svom povjereniku g. Dragutinu pl. Meiksneru. Odpisom visoke kr. zem. vlade odjela za unutarnje poslove od 4. studenoga 1873. br. $\frac{16215}{3997}$ ukinuti su vladini povjerenici, te je s toga i grad Senj neposredno kao ostali gradovi kraljevine Hrvatske i Slavonije vis. kr. zem. vladi podvrgnut. Tim je dakle grad Senj u uživanje istih onih prava doša[o] kao i svi ostali gradovi Hrvatske i Slavonije.

Grad Senj imao je početkom samo 19 viećnik[a] (gradskih zastupnika) nu na predstavku zastupstva dozvoljeno je odpisom visoke kr. zem. vlade, odjela za unutarnje poslove od 14. siečnja 1876. br. 429., da se broj gradskih zastupnika od 19 na 25 povisi, jer grad broji 3231 stanovnika.

Senj nema baš nikakovih naročitih povlastica izim ako se uzme da imade u ime solske odštete tako zvani solski jednaćak (ekvivalent) od fin. erara na godinu 365 f. 5 nvč. a. vr.

DRUGI DIO.

POVIEST.

I.

O postanku grada Senja i njegovih prasjediocih neznamo se ništa izvjestna[1], nu za stalno se dade tvrditi, da je to mjesto već obstojalo u predkršćansko doba, što jasno dokazuju opetovno izkopane žare i novci s obilježjem poganskoga svieta, sižući sve do prvoga razvoja rimske carevine. Medju starimi pisci prvi je — u koliko je barem meni poznato — rimski prirodoslovac Plinij stariji († god. 79. po Is.), koj napominje grad Senj pod imenom Senia u svojoj obširnoj

[1] Slavni i za iztraživanje domaće historije velezaslužni Senjanin Pavao Ritter nazvan Vitezović kaže u svojoj „Kronici aliti szpomenku vszega szveta vekov" tiskanoj u Zagrebu god. 1696., da je veliki vojvoda Belovez bio onaj, koj je ovamo došao i Senj sagradio, godine od postanka svieta 3440. to jest 521. prije Isukrsta, dakle za vladanja rimskoga kralja Lucija Tarkvinija Superba. U svojoj kronici napominje on nadalje i Grka uekoga imenom Tebija Tilla, o kojem kaže, da je godine od početka svieta 3548. dakle 413. pr. Is grad Senj zidinami opasao. Osim Vitezovića govori još nešto obširnije o postanku grada Senja i njegovih prasjediocih Ivan Ljudevit Sehönleben u svom djelu „Carniolia antiqua et nova. Labaci 1681. Tom. I. Pars I. Cap. III. §. 7.

enciklopediji, prozvanoj historia naturalis, ubrojivši ga u red liburničkih gradova i uvrstiv ga po njegovom geografskom položaju medju Tarsatiku (Trsat s Riekom) i Lopsiku (Stinicu)[2]. Glasoviti matematik, astronom i geograf Klaudij Ptolomej aleksandrijski (oko god. 160 po

---

pag. 105., veli naime: „Seniam conditam reor a Senonibus Gallis ante Senam Gallicam in altero latere maris adriatici et ex hac (Senia) in illam ductas esse colonias Gallorum, quod tamen pro indubitato nollem adstruere: saltem utramque originem trahere a Gallis Senonibus certum est, utpote, qui anno urbis conditae 148. Italiam ingressi sunt duce Belloveso, et pars eorum remansit in Illyrico (cujus portio Liburnia est) imo et in Japydia et Pannonia, ut dicemus ad eum annum. Quod si verum est, ut notat Cluverius, Gallos in Umbriam non migrasse ante annum urbis conditae 359. adeoque nec Senogalliam ante hoc tempus conditam; credibile est, dudum antea Seniam Liburnicam ab iis aedificatam, quin et Senosetzam in Japydia, quae (ut recte advertit Lazius) dicta est quasi Sennonersitz: Nam a primo Gallorum in has oras adventu fluxerant jam anni ducenti et undecim, priusquam Senogallia conderetur. Hanc a Gallis conditam eo tempore, quo Brennus trecenta milia Gallorum in Italiam duxit, insinuat Paulus Diaconus, unde colligere licet, Seniam Liburnicam, de qua agimus, esse antiquiorem. Brennus etiam circa annum urbis conditae 364. ipsam Romam agressus occupavit: ut dicemus in annalibus." Nadalje piše Tom. I. Pars II. pag. 48: „Hoc anno (505 ante Chr.) putat Thomasich conditam Seniam ad Flanaticum sinum a quodam Graeco Tebio Tillio, id unde hauserit, ignoro: nomen conditoris suspectum est, nec sapit Graeciam. Verius est conditam Seniam a Senonibus Gallis, quos in Illyrico diximus consedisse, portionem exercitus Bellovesi ante centum abhinc annos." Dakle i Schönleben tvrdi, da su senonski Gali bili prvi sazidaoci i prasjedioci grada Senja, s tom jedinom razlikom, što kaže, da su se 84 godine prije to jest 605. a ne kao što Vitezović veli 521. pr. Is. u Liburniji nastanili i Senj sagradili. Nu to je sve puka priča, jer se izrečena tvrdnja tih pisaca nikakovimi historičkimi dokazi podkriepiti nemože.

[2] Plin. Hist. Nat. Lib. III. Cap. 21 (25).

Is.) stavlja Seniu medju Velceru (Bakar) i Lopsiku[3], te je pripadala kao i u Plinijevo doba rimskoj pokrajini Liburniji, koja se je uz jadransko more protezala od rieke Raše do Krke. Itinerarium Antonini iz dobe rimskoga cara Antonina Bassiana Karakale (211 — 217.) i Tabula Peutingeriana iz dobe cara Aleksandra Severa (222 — 235.) spominju takodjer ovaj grad[4], kojega je sa Sisciom (Siskom), glavnim gradom posavske Panonija, spajala 97 rimskih milja dugačka cesta i koj je već tada stajao s Panonijom u tiesnom trgovačkom savezu i odnošaju, akoprem je bio glavnim skladištem za svu robu panonsku i susjednih ilirskih pokrajina bogati trgovački grad Oglaj (Akvileja.)

Svi dakle stariji geografi poznavaju Seniu kao napučeno mjesto jurve za dobe Rimljana, koje se je od najstarijih vremena bavilo trgovinom po kopnu i moru i već u ono doba na daleko slovilo svojim junačkim pučanstvom.

Kad se je za vladanja rimskoga cara Theodosija Velikoga god. 395. ogromna rimska carevina medju njegove sinove Arkadija i Honorija dielila, padne Senia sa svojim kotarom pod zapadno — rimski dio, pri čem je dielila sudbinu Dalmacije i cieloga zapadnoga Ilirika, koj je podpao najprije početkom V. vieka pod vlast ratobornih Visigota, zatim divljih i surovih Huna, koji su ga prolazeć u gornju Italiju god. 452. pod svojim kraljem Attilom po imenu, a bičem božjim prozvanim,

---

[3] Ptolem. Geogr. Lib. II. Cap. 17, 2.

[4] Medju Avendom (negdje oko Brloga) i primorskim gradom ad Turres (kod Novoga).

strašno opustošili i više njegovih primorskih gradova medju njimi i Senj razorili.[5] U ono strahovito doba, kad se je zapadno — rimsko carstvo neprestanimi nasrti barbarskih germanskih naroda razpalo bilo, postade zapadni Ilirik dakle i onaj kraj, u kojem je Senj, dielom novoustrojene države istočno — gotske, kojoj je pripadao sve do njezine konačne propasti. Nu polovicom VI. vieka bude i istočno — gotska država razvaljena s teških udaraca, kojimi su ju bile nesmiljene ruke slavnih bizantinskih vodja Belizara i Narsesa, a s toga dodje Dalmacija i s njom Senj mimogredno najprije pod vlast istočno — rimske iliti bizantinske države, zatim koncem VI. vieka pod gospodstvo Avara.

Nu i Avarom nebi duga gospodovanja u Dalmaciji, jer se već u njoj i njezinoj okolici sgodio veliki narodni prevrat, kojemu je narod hrvatski dao povoda, došavši iz svoje pradomovine Velike Hrvatske s one strane Karpata, i osvojivši mačem u ruci u prvoj polovici VII. vieka za Heraklijeva carevanja 610 — 641.) rimsku Dalmaciju i posavsku Panoniju. Prvobitno žiteljstvo ili ustupi mjesto novim gospodarom ili se stade u nje pretvarati. Taj se prekret opaža uz istočnu obalu jadranskoga mora od Labina (Albone) do Bara (Antivara) dapače i u istih rimskih naselbinah, medju koje Senj nije spadao.

Prve polovice VII. vieka dakle postade Liburnija i i s njom Senj dielom novoustrojene države dalmatinsko — hrvatske, koja se je uz jadransko more protezala od rieke Raše do Bojane, izuzam primorske gradove Zadar,

---

[5] **Du Fresne. Illyricum vetus et novum. Tractatio Praeliminaris Cap. III §. 50. pag. 27. Vitezovićeva Kronika.**

Trogir, Spljet, Dubrovnik, Kotor i otoke kvarnerske: Krk, Rab i Osor, koji ostahu donekle pod bizantinskom upravom i bizantinska se Dalmacija zvahu.

Od to doba dielio je grad Senj jednaki udes s ostalom državom dalmatinsko — hrvatskom, te je s toga i on kao i ciela država početkom IX. vieka došao pod gospodstvo franačko, kad su dalmatinski Hrvati, nemogavši odoljeti sili, pred kojom se klanjaše sav zapad, zamienili iznemoglu bizantinsku vrhovnu vlast s franačkom. Nu gospodstvo Franaka nije u tih stranah dugo trajalo, jer kada su po smrti Karla Velikoga u samoj Franačkoj buknuli domaći nemiri, upotrebiše tu sgodu dalmatinski Hrvati sa svojim velikim županom Mojslavom i uzkratiše furlanskomu pokrajiškomu grofu — komu se neposredno pokoravati moradoše — svaku poslušnost, priznavajuć od godine 827. još samo donekle po imenu pokroviteljstvo cara njemačkoga.

Za vrieme hrvatskih kraljeva iz narodne dinastije pripadao je grad Senj sa svojim okružjem županiji, ili kako grčki car Konstantin ovoga imena VII. Porfirogenit u svom po učenom Meursiju „De administrando imperio“ nazvanomu djelu kaže, baniji Gačkoj,[6] koja je sačinjavala s ličkom i krbavskom županijom jednu banovinu, kojom je upravljao tada u ime hrvatskoga vladara jedan od njegovih sedam banova.

U ovih novih okolnostih sačuvao je Senj i nadalje svoju prijašnju samoupravu; jer kao što su bili pridržali neki gradovi dalmatinski pod hrvatskom vladom stare

[6] Tako prozvanoj od riečice Gačke kod Otošca u bivšoj gornjoj hrvatskoj krajini.

svoje institucije,[7] tako nebijaše ni gradu Senju povriedjena njegova municipalna sloboda, koja se je kretala u krugu vlastite gradske samouprave. Ovoj na čelu stajaše grasdki načelnik ili kako ga u ono doba zvahu „Prior,“ koj se je kao glava grada ne samo odlikovao čašću, noseći ime „inclytus“ i sjajuć municipalnim listinami na čelu, nego koj bijaše takodjer glava gradskoga vieća. Na ovo spadahu tribuni, sudci, bilježnici i ostali niži častnici. Nu osim gradskoga magistrata u sve obćinske poslove imali su upliv još i gradjani i obćinari i to ne samo svećenstvo i plemstvo obćinsko, nego i neplemići i puk.

Kad se je po smrti kralja Stjepana II., posljednjega muškoga potomka starodavne hrvatske vladalačke obitelji, hrvatsko kraljestvo pod Kolomanom kraljem s ugarskim sdružilo godine 1102., podvrgne se i grad Senj vlasti ugarskoga kralja Kolomana, kojemu je vjerno i uztrajno služio vodeć — najprije pod županom Ugrinom, onda Sergijem — sa stanovnici otoka Krka, Osora i Čresa krvave ratove proti Rabljanom, koji se novoizabranomu hrvatskomu kralju iz doma Arpadova pokoriti nehtjedoše. I Mljetčanom, koji su se u ono doba žestoko za dalmatinske primorske gradove i nekoje kvarnerske otoke otimali, zadavahu junački Senjani golemih jada.

Za vladanja kralja Kolomana, ako ne još prije, dobiše grad Senj Templari, koji su imali svoj samostan nedaleko sv. Jurja, a kralj Andrija II. (1205 — 12359

7 Dr. Fr. Rački. Odlomci iz državnoga prava hrvatskoga za narodne dinastije str. 140.

darova jim dapače godine 1219. svu županiju Gačku.[8] Iste godine bijaše prijor iliti glavar senjskih Templara Fra Pontius de Cruce, zajedno meštar Templara po cieloj Ugarskoj i Slavoniji, te godine 1217., kad se je kralj Andrija II. bio zaputio u Palestinu, kraljevski namjestnik u Hrvatskoj i Dalmaciji.

Godine 1220. počinili su Senjani tako velika nasilja na moru, da su sve obližnje narode u strah utjerali, te more posvojili i podharačili.[9]

Devetnajst godina kasnije (mjeseca prosinca 1239.) za dobe templarskoga prijora Rambalda de Carono, bijaše grad Senj osvojen i sažgan,[10] nu nezna se za stalno po kojem neprijatelju, ako ne po Mljetčanih, s kojimi su se Senjani bez prestanka za gospodstvo nad jadranskim morem otimali. Ovom prilikom nanešen je veliki kvar mljetačkim, krčkim i rabskim trgovcem.

Do polovice XII. vieka spadao je grad Senj sa svojim kotarom pod biskupiju krčku koja je podčinjena bila spljetskomu nadbiskupu, kano prvostolniku ciele Hrvatske i Dalmacije. Godine 1150. postade Senj stolicom senjske biskupije, a njezinim prvim biskupom Mirej, muž izvanrednih kriepostih, koj je upravljao biskupijom, kako O. Daniel Farlati tvrdi, od god 1150. — početka XIII. vieka. Ali papa Aleksander III. (1160 do 1181.) spominje jurve god. 1169. u apoštolskom pismu

---

8 Fejér. Codex Diplomaticus Regni Hungariae Ecclesiasticus Ac Civilis Tom. III. vol. I. pag. 272. 273. 274.

9 Vitezovićeva Kronika. Valvasor J. W. Die Ehre des Hertzogthums Krain, knj. XII., strana 91.

10 Ljubić. Listine I. XCVIII. pag. 77.

na senjskoga biskupa Mireja njegove bezimene predšastnike,[11] česa radi se uztvrditi može, da je senjska biskupija već prije XII. vieka barem neko vrieme postojati morala.[12] Ova biskupija spadala je u to doba poput ostalih biskupija hrvatsko — dalmatinskih pod nadbiskupiju spljetsku, nu nebijaše onoga obsega, kojega je sadašnja, budući da je sada s njom sdružena bivša modruška ili krbavska biskupija.

Za kraljevanja Bele IV. (1235 — 1270.) moradjaše grad Senj novu biedu doživjeti: Razbivši naime silni i divlji Mongoli i Tatari pod Batu kanom i Subutajem ugarsku vojsku na rieci Šaju god. 1241., razletiše se po svoj Ugarskoj i počeše ubijati narod po volji i bez razlike, a paliti sela i gradove na sve strane. Sam kralj Bela IV. jedva umakne sa porodicom i malenom pratnjom u Zagreb. u kojem ostade do deset mjesecih. Nu kad su Tatari prešli preko Dunava i u Hrvatskoj nastavili najgroznijim načinom svoja pustošenja i razorivanja gradova i miesta, pobjegne Bela IV. ponajprije u Senj,[13] nu čuvši da se je tatarski vodja Kadan pustio

---

[11] Farlati: Illyricum Sacrum, Tom. IV. pag. 118. veli papa Aleksander biskupu Mireju med ostalim: „Fraternitati tuae per apostolica scripta mandamus, quatenus eidem Arhiepiscopo Metropolitano tuo, quemadmodum praedecessores tui suis consueverunt antecessoribus obedire, contradictione, et apellatione sublata, debitam obedientiam et reverentiam promittas, et humiliter persolvas; etc.

[12] Črnčić nastoji dokazati (Najstarija poviest krčkoj, osorskoj rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji. U Rimu 1867. str. 31 — 35.), da je senjska biskupija već početkom V. vieka obstojala, a prestala oko godine 452. kad je Senj po svoj prilici od neprijateljskih ruku razeren bio.

[13] Kukuljević· Njeke gradine i gradovi u kraljevini hrvatskoj. Grad Senj. svez. II., str. 2.

zanj mi u potjeru, ostavi on Senj i potraži si sigurnije utočište u Dalmaciji. Uz takove okolnosti nemogaše ni Senj miran ostati. Progoneć naime bezbožni Kadan sa svojimi divljimi čopori kralja Belu IV. dodje on napokon i do grada Senja, te ga počme obsjedati. Tom sgodom izgori opet jedan dio grada; mnogi stanovnici izgubiše u tom metežu svoj život, a senjski Templari pobjegoše iz samostana sv. Jurja, koj je ležao izvan grada, te se jedva spasiše na otok Krk, gdje su ih ipak Bašćani (iz Baške stare na istoimenom otoku) oplienili, jer su ovi Templari u nekoj razpri živjeli s Krčani i Rabljani. Sbog ovih gore napomenutih uzajamnih šteta (god. 1239. i 1241.), sklopi godine 1248. dne 25. travnja mljetački dužd Jakov Teupolo s jedne strane, a fratar Jakov de Turrisellis, poslanik velikoga meštra templarskoga Guilielma de Sonari, s druge strane, u nazočnosti Nikole Donata i Marka Kornarija prokuratora mljetačkih i vlastelina Filipa Kontarena, Ivana Gradeniga, Andrije Delfina, Ivana Teupola i mnogih drugih, zatim fratra Hermana de Burgo, preceptora templarskoga u Kampaniji i tarviškoj krajini, i fratra Jordana, preceptora Templara Oranije i Senja, ovu nagodbu: Templari senjski obvezuju se, da će u ime štete učinjene mljetačkim, krčkim i rabskim trgovcem prigodom osvojenja i požara grada Senja godine 1239., platiti napomenutomu mljetačkomu duždu ili njegovu nasljedniku 5250 libara u malih mljetačkih dinarih, i da neće zahtievati naknade sbog šteta i nepravda, njim u koje god vrieme po stanovnicih ostrova Krka i Raba nanešenih, izuzam samo onaj kvar, kojega jim bijahu Bašćani počinili u vrieme mongolske i tatarske navale, poradi kojih se šteta pri-

segom obveza mljetački dužd, da će zapovjediti knezu i viećnikom krčkim, da ovu stvar potanko iztraže i da učine pravdu senjskim Templarom.[14] Ove iste godine izviesti senjski biskup Filip papu Innocencija IV. (1243 — 1254.), da svećenici njegove biskupije službu božju obavljaju u slovjenskom jeziku, te ga zamoli, da svojom najvišom vlašću odobri, što se je tako tečajem vjekova uzčuvalo. Papa Innocencij, držeći se načela, „da je jezik podložen stvari, a ne stvar jeziku," dopusti senjskomu biskupu bulom od 29. ožujka 1248., da se slobodno obavlja služba božja slovjenskim jezikom u onih krajevih gdje se je takov običaj sačuvao.[15]

Osamnajst godina iza slavne pobjede Hrvata nad Tatari, održane u naših kršovitih primorskih krajevih, kada su u Ugarskoj i Hrvatskoj jur ponešto zacielile bile teške rane, žiteljem i kralju Beli IV. od Tatara zadane, sjeti se kralj Bela neumrlih zasluga knezova krčkih, modruških i vinodolskih Friderika i Bartola, koje su si oni stekli u svih primorskih bojevih, na kopnu i na moru, te jim pokloni u znak zahvalnosti znameniti grad Senj za vječna vremena, dočim je senjskim Templarom dao u zamjenu grad i županiju Dubicu na rieci Uni. U dotičnoj povelji spominje kralj Bela IV. velike zasluge hrabrih krčkih knezova Friderika i Bartola, koji su mu u najopasnije doba, kad je već bio zdvojio o spasu

---

[14] Ljubić. Listine LXCVIII. pag. 76. 77.

[15] Kukuljević. Jura regni etc. Tom. I. Pars I. pag. 67. Farlati. Illyricum Sacrum T. III., pag. 143. Theiner. Vetera Monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia. Tom. I., pag. 78. (XCVIII.) „Nos igitur attendentes, quod sermo rei et non res est sermoni subiecta, licentiam tibi in illis dumtaxat partibus, ubi de consuetudine observantur premissa."

svojem, oplakivajuć smrt svojih palih viernih poput izrajelske Rachele, kao od boga poslani pomoćnici, sa svojimi rodjaci i s velikom naoružanom družinom vjerno služili i veliko mu blago, t. j. zlatno i srebrno posudje, te druge dragocienosti, u vriednosti od 20.000 maraka poklonili.[16]

II.

Jako postade grad Senj godine 1260. svojinom silnih i bogatih krčkih knezova (Frankopana), za kojih je doživio noviju i sretniju dobu svojega života; jer što je ova glasovita starodavna hrvatska porodica učinila naročito za hrvatsko Primorje i bivšu gornju vojničku krajinu, o tom nam govori čitava povorka zapuštenih i razvaljenih iza njih crkava, samostana i gradova, to nam pripovieda onaj bogoljubni, skromni, uredni i marljivi život naših Primoraca, bivših negda podanika frankopanskih. S. Frankopani nestade sa pozorišta naše historije one velikanske porodice, koja je mudro

[16] Fejèr. Codex Dipl· R. H. Tom. IV. vol. III. pag. 13. 14. 15. Arkiv za povjestnicu Jugoslavensku Knj. III., str. 169. 170. Daniel Farlati u svom djelu: „Illyricum Sacrum Tom. IV. pag. 115.“ priobćio je takodjer ovu darovnicu kralja Bele IV., ali s mnogimi pogrješkami, jer je čitave redke izostavio i mnoge rieči krivo napisao.

u miru, hrabro u ratu vodila hrvatski narod kroz više vjekova, te koje će se naš narod — u borbi za svoju budućnost — još dugo morati bolno siećati.

Za njihova gospodstva, koje je dvjesta i jedanajst godina trajalo, bijaše gradu Senju i nadalje zajamčena njegova prastara unutarnja gradska samouprava, koju je vršilo vieće skupa sa gradskimi rektori. Ovo smiem zaključiti polag toga, što su Senjani 20. lipnja 1271. pred crkvom B. D. Marije (sada prvostolnom) svojevoljno izabrali za svojega vjekovitoga rektora (Seniae civitatis perpetuo potestas et rector) kneza krčkoga, vinodolskoga i modruškoga Vida i njegove potomke.[17] Ovaj izbor senjskih sudaca, viećnika i cieloga gradjanstva potvrdi još one iste godine kralj Stjepan V. (1270 — 1272.) posebnom poveljom, izdatom napomenutomu knezu Vidu i njegovu sinu Ivanu,[18] a poslije smrti kneza Vida potvrdi iz novice isti izbor za Vidova sina Ivana kralj Ladislav IV. (1272 — 1290.) godine 1279.[19]

Za borbe naroda hrvatskoga za anžovinsku kuću proti ugarskomu kralju Arpadovcu Andrije III., dodje napomenuti kralj mjeseca listopada 1292. u Senj. U Senju boravio je Andrija mirne dane, Ivan bo Frankopan, vječni knez senjski, u to vrieme nije odlučno pristao uz nijednu stranku, a isto tako i gradjani senjski. Nalazeći u pomorskoj trgovini, naročito sa bližnjim si gradom Zadrom, senjski trgovci svoju korist, u ovom priestolno — nasljednom pitanju odvisili su jedino od

---

[17] Fejér. Codex Dipl. R. H. Tom. V. vol. I. pag. 166. 167.
[18] Fejér. Codex Dipl. R. H. Tom. V· vol. I. pag. 107.
[19] Fejér. Codex Dipl. R. H. Tom. V. vol. II. pag. 554.

Zadra, jer u to doba nebijaše Senj ino već područnica zadarska.[20]

Koncem XIII. vieka (1297.) podigoše krčki i senjski knezovi Dujmo i Leonardo, zabrinuti za duševnu obuku i naobrazbu senjskih gradjana, izvan gradskih zidina (u sv. Petru) veličanstven hram sa samostanom reda sv. Franje. Buduć da su pako Turci poslije osvojenja Like i Krbave (1528.) skupa s martolosi (turski razbonici, koji senjsku djecu lovljahu i Turkom prodavahu) sve to većma na senjsku okolicu navaljivali, zapovjedi kralj Ferdinand I. (1527—1564.), da se samostan i crkva u sv. Petru poruši, da se nebi Turci, koji su u ono doba uviek jači bili, u tih sgradah ugnjezdili, koju naredbu slavni general i kapetan senjski Ivan Lenković godine 1559. izvrši, sagradiv Franjevcem drugi samostan u gradu.[21] Isto tako podizane su za njih i njihovih nasljednika mnoge crkve i samostani u gradu, a Senjane su osim toga obdarivali svakojakimi privilegiji, koji su poslije i od austrijskih vladara potvrdjeni temelj blagostanja sačinjavali.

Već za rektorovanja spomenutoga kneza Dujma bijaše moć Mljetčana u gradu Senju tako velika, da su se mnoge obitelji mljetačke, radi trgovine ovdje nastanile, a Senjani dapače dozvolom svoga kneza i rektora Dujma 29. siečnja 1302. imenovali punomoćnike, da jim traže u Mljetčana 6000 libara malih mljetačkih dinara u zajam. A da to tim lasnije njihovi punomoćnici postignu, obve-

[20] Tkalčić. Rad jugoslavenske akademije knj. XXXIV., str. 23.

[21] Valvasor J. W. Die Ehre des Hertzogthums Krain, knj. XII. str. 91. Vitezovićeva Kronika.

zahu se oni unapried, da će u to ime sve svoje gradske dohodke i daće, sadašnje i buduće, Mljetčanom u zalog dati.[22]

Kad je godine 1303. knez Dujmo bio pošao na nekakvu vojsku, a njegov sin Friderik, bivši u to doba rektor senjski, k vojvodi austrijskomu, upotrebiše obližnji Rabljani tu sgodu, napućeni od bana Pavla Šubića, neprijatelja senjskih knezova Dujma i Friderika, te opleniše ostrov Krk i cieli kotar senjski. Kad su se oba kneza u Senj povratila bila, zahtievahu odmah od Rabljana zadovoljštinu za počinjene štete, koje jim medjutim ovi, opet po naputku bana Šubića, dati nehtjedoše. Razjareni s toga, pograbiše Dujmo i sin mu Friderik oružje, te oteše Rabljanom grad Jablanac s cielim njegovim okružjem, kojim su Rabljani bili zavladali, jer su imali ondje neke paše, koje su jim još predšastnici ovih senjskih knezova bili svojevoljno ustupili. Mljetčani pozvahu kao gospodari otoka Raba senjske knezove Dujma i Friderika, i Marka i Skinelu knezove krčke, da se pomire i nagode s Rabljani, zahtievajuć ujedno od senjskih knezova, da grad Jablanac sa svojim kotarom Rabljanom povrate. Knezovi senjski i krčki bijahu na pomirenje i nagodbu s Rabljani pripravni, ali jim to ipak nepodje za rukom, jer jim bijaše protivnikom ban hrvatski i bosanski Mladen, sin već napomenutoga Pavla Šubića. Ovo prijaviše isti knezovi mljetačkomu duždu Ivanu Superanciju posebnim izvješćem, pisanim dne 2. srpnja 1314. u Otošcu, u kojem mu takodjer na znanje daju, da je jablanačko

---

[22] Ljubić. Listine I. CCCI. pag. 198. 199.

zemljište od uviek spadalo k senjskomu kotaru i da će oni ovo zemljište kao svoje sebi zadržati.[23]

Početkom mjeseca kolovoza 1308. stigao je u Senj papinski poklisar u Ugarskoj kardinal Gentilis, kojega su Senjani svečano dočekali i koj je dulje vremena u njihovu gradu boravio, o čemu imamo jasan dokaz u tom, što je on pismom pisanim u Senju dne 17. kolovoza 1308. imenovao kneza rabskoga Marka Mikela svojim dvoraninom,[24] a 23. kolovoza poslije mise u nazočnosti biskupa Franje Tome krčkoga i Nikole senjskoga dosudio četvrti dio dobarca Drid za gradnju crkve sv. Lovre u Trogiru.[25]

Godine 1309. desio se je u Senju mljetački konsul Viviano Graciadi, koj je već u ono doba branio i zastupao veliku trgovinu, koju su Senjani tjerali s Mljetci, Dalmacijom i Apulijom. Trgovina s liesom bila je tada u Senju tako znamenita, da su se čitave porodice mljetačke ovdje naselile, ni zašto drugo, nego da tu brodove grade. Dapače bi često i sama mljetačka vlada na svoj račun dala graditi brodove na senjskom škveru. Tako je god. 1309. došao u Senj odaslanik mljetačke vlade Petar Ballistari, da ovdje tri ladje sagradi.[26]

Godine 1316. dne 12. listopada nadari ugarsko—hrvatski kralj Karlo Roberto (1301—1342.) senjskoga kneza Dujma za vječna vremena županijom Gačkom, gra-

---

23 Ljubić. Listine I. CCCCXXXIV. pag. 281. 282.

24 Ljubić. Listine I. CCCXLVIII. pag. 227.

25 Farlati. Illyr. Sacr. Tom. IV. pag. 121.

26 Ljubić. Listine I. CCCLXXVI. pag. 245.

*

dom Otošcem i sa seli: Doljanom, Lažničićem i Obrićem,[27] a kad se je hrabri knez Dujmo godine 1317. prestavio bio s ovoga svieta,[28] potvrdi isti kralj godine 1322. sve predjašnje darovnine i povlastice njegovu sinu Frideriku,[29] te mu dapače povrh svega toga podieli darovnicom od godine 1323. drežničku županiju,[30] koja je medjašila kotarom napomenutoga kneza Friederika.

Naravska je stvar, da je ovimi novimi darovanji kralja Karla Roberta još većma narasla bila moć i snaga prebogatih knezova krčkih i senjskih, pa zato nije ni čudo, što su senjski knezovi Dujmo i Bartol (Frankopani) godine 1333. i samomu rimskomu papi Ivanu XXII. prkosili, nehtijuć svojim biskupom priznati Ivana, muža izvanredne učenosti i krieposti, kojega jim papa Ivan posla, nego Bernarda, opata benediktinskoga samostana sv. Jurja, kojega su si po starom običaju sami kanonici senjski izabrali a metropolita spljetski Dominik Lukaro biskupom posvetio.[31] Ove iste godine (1333.) poslali su Mljetčani na dvie galije svečano poslanstvo u grad Senj, da podje na susret ugarsko — hrvatskomu kralju Karlu Robertu i njegovu

---

[27] Kukuljević. Njeke gradine i gradovi u kraljevini hrvatskoj. Grad Senj. svez. II., str. 4. Grad Drežnik svez. I., str. 1.

[28] Vitezovićeva Kronika.

[29] Fejér. Codex Dipl. R. H. Tom. VIII. vol. II. pag. 346. 347. 348.

[30] Fejér. Codex Dipl. R. H. Tom. VIII. vol. II. pag 467.468. 469.

[31] Farlati. Illyricum Sacrum Tom. IV. pag. 121.

sinu kraljeviću Andriji,[32] koji su u ženitbenih poslovih u Napulj putovali.

Godine 1350. 18. travnja bijaše u Senju ugarsko — hrvatski kralj Ljudevit Veliki. Odavde pisao je istoga dana mljetačkomu duždu Andriji Dandulu, kako je dao nalog ostrovičkomu zapovjedniku, neka štete mljetačkim podložnikom počinjene nadoknadi; te da se je iz Senja u Apuliju prebrodio, a da će se primirja sveto držati.[33]

Godine 1370. za vladanja sina i nasljednika Robertova kralja Ljudevita Velikoga (1342—1382.), postade grad Senj stolicom novo utemeljene senjske kapetanije, a njezinim prvim kapetanom kraljev rodjak Karlo Dlački, potonji kralj ugarski.[34] Nu doskora nestade senjske kapetanije, a knezovi krčki postadoše na novo gospodari i zapovjednici grada Senja i njegova okružja.

Godine 1374. 26. travnja izviestio je knez krčki Stjepan mljetačkoga duždu Andriju Kontarena, da je njegovu poslaniku Guilelmu Filippiju dozvolio, neka se u Senju nastani mljetački konsul, i da izvjesi mljetačku zastavu.[35]

Za trećega rata medju kraljem Ljudevitom Velikim i Mljetčani dodje dana 29. kolovoza 1380. mljetačko ratno brodovlje pod vodjom Ljudevitom Lauredanom, pod Senj, te ga većim dielom sažge, poslije kako je mnoge gradove

---

[32] Ljubić Listne I. DCV. DCVI, pag. 408. 409.

[33] Ljubić. Listine III. CCLIII. pag. 179.

[34] B. A. Kercselich. De Regnis Dalmatiae Croatiae Sclavoniae Notitiae Praeliminares, pag. 242.

[35] Ljubić, Listine IV. CCVIII. pag. 106. 107.

nuo u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji i mačvanskoj banovini proti kraljici Mariji, zauzeli su se gradjani senjski sa svojim knezom Ivanom (Frankopanom) za nesretnu kraljicu, te osvojiše ponajprije pomoćju krbavskih knezova Butka, Nikole i Tome Budislavića tvrdi grad Počitelj (u bivšoj ličkoj pukovniji), a zatim obkoliše s kraja tvrdi Novigrad (u dalmatinskoj Hrvatskoj), u kojem je nesretna kraljica Marija zatvorena bila. Pa kad je još u novigradski zaljev Ivan Barbadico mljetačkimi galijami unišao bude Novigrad i s mora obsjednut. Nu hrabri prijor vranski Ivan od Paližne, zapovjednik grada, prem obkoljen sa svih strana od neprijatelja, nije bio čovjek, koj bi se tako lasno predao; on se opirao i sjedinjenoj vojsci mljetačkoj i hrvatskoj . Napokon podje mljetačkoj vladi za rukom, mirnim putem kraljicu osloboditi. Marija puštena na slobodu, ostavi Novigrad, u kom bijaše do 10 mjeseci zatvorena, te odplovi na mljetačkoj galiji u Senj, kamo je dne 16. lipnja 1387. dojedrila i gdje je sa velikim slavljem dočekana. U Senju se je bavila kraljica do konca mjeseca lipnja. Ovdje je ona dne 19. lipnja primila svečano poslaničtvo mljetačke republike u osobah Leonarda Dandula, Jakova Delfina, Pavla Maurocena Petra Bragadina, Marina Maripetra i Remigija Superancija, koje joj se s oslobodjenja naradova. Iz Senja još zahvali se kraljica Marija pismom od 30. lipnja mljetačkomu duždu Antunu Venieriju. U ponedjeljak dne 1. srpnja 1387. odputova kraljica iz Senja u Zagreb praćena mljetačkimi poslanici Leonardom Dandulom i Pavlom Maurocenom, te stigne onamo dne 5. srpnja i sastade se ondje sa svojm suprugom kraljem Sigismundom.[38] Tako je dakle

[38] Dr. Rački. Rad jugoslavenske akademije knj. II., str.150—153.

u Dalmaciji prisililo, da od Ugarske odpadnu. Tim je Senjanom neizmjerna šteta počinjena; nu odmah sljedeće godine (1381.) bude u Senju sve popravljeno i na novo sagradjeno, što je tom sgodom izgorjelo.[36] Naravska je stvar, da se ovaj zulum mljetački nije tako lahko zaboraviti mogao. Senjani su od toga vremena smatrali Mljetčane zakletimi svojimi neprijatelji, tim više, što su oni htjeli gospodstvo nad jadranskim morem održati i tim Senjane u njihovoj trgovini zapriečiti.

Kad su po smrti kralja Ljudevita Velikoga hrvatski velikaši: Ivan Horvat bivši ban mačvanski i braća njegova Ladislav i Pavao, biskup zagrebački, pa Stjepan i Andrija Lackovići od Dobrogošća i Ivan od Paližne, bivši predstavnik ili prijor vranski, ponudili krunu Ugarske i kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije kralju napuljskomu Karlu Dračkomu, nehtijuć priznati Mariju, kćer Ljudevitovu, svojom kraljicom, održahu senjski gradjani sa svojim knezom Ivanom Krčkim kraljici Mariji vjeru, ali nemogahu ipak zapriečiti izkrcanje Karla Dračkoga, koj je 12. rujna godine 1385. s biskupom zagrebačkim Pavlom Horvatom i s napuljskimi velmožami knezom Albericom da Barbiano, Navarellom Denticom i Jakovom Scrovegnom na četirim galijam u Senj doplovio,[37] te se odavde sa svojimi ostalimi hrvatskimi privrženici preko Zagreba uputio u Ugarsku, gdje je u nazočnosti kraljica Marije i Jelisave u Stolnom Biogradu na staro ljeto dne 31. prosinca god. 1385. krunom sv. Stjepana ovjenčan.

Kad je po smrti kralja Karla Dračkoga ustanak pla-

---

[36] Raf. Caresini kod Farlata: Illyr. Sacr. Tom. IV. pag. 122

[37] Dr. Rački, Rad jugoslavenske akademije kn[illegible]

kralju Sigismundu pomoćju Senjana i njihova kneza Ivana, uz kojega pristadoše i knezovi krbavski, pošlo za rukom ne samo osloboditi svoju suprugu Mariju, nego i veći dio Dalmacije, Hrvatske i Slavonije podvrgnuti svomu žezlu. Vrativ se u Ugarsku, sjeti se kralj Sigismund velikih zasluga senjskoga kneza Ivana, te mu za nagradu podieli darovnicom izdanom u Budimu dana 25. studenoga 1387. grad Cetin s klokočkim kotarom u zagrebačkoj županiji. U dotičnoj darovnici priznaje sam kralj, koliko je Ivanu zahvalan, što je svoje neprijatelje nadvladao, spominje i to, kako se Ivan u ono još vrieme najvećma trsi, da se uzpostavi kraljevska vlast u Hrvatskoj i Dalmaciji.[39]

Napomenuti Ivan knez krčki, senjski, modruški, gački i vinodolski dade sa svojim bratom Stjepanom, knezom krčkim, modruškim i gačkim gradu Senju dne 5. svibnja god. 1388. zakon ili štatut, sastojeći od sljedećih 168 paragafa;

§. 1. Plemić iliti vlastelin senjski prost je u gradu Senju i njegovu kotaru od svake daće, od svakoga tereta, od svake rabote.

§. 2. Plemić može odseliti iz Senja sa svojom porodicom kad i kamo hoće, i može služit gdjegod koga hoće.

§. 3. Plemić od žita i od ostale robe neplaća na vratih senjskih nikakove „trgovine;“ išao robom tom u Senj ili iz Senja.

§. 4. A neplaća nikakove daće ni onda, kad ide

---

[39] Fejér. Codex Dipl. Regni Hung. Tom. X. vol. I, pag. 359. 360.

robom na more ili s mora, već onda samo, ako vozi na more žito na prodaju.

§. 5. Neplaća ništa ni od blaga, već ako ga goni za mesnicu.

§. 6 Od vina svoga, ni od vina markijanskoga, ni od romanjskoga za porabu domaću neplaća ništa; ako li pako tudje vino vozi na prodaju, tada plaća daću običnu.

§. 7. Od konja za svoju porabu neplaća ništa; a plaća ako ih kupi za prodaju.

§. 8. Svaka baština, koja je u rukuh plemića, od svakoga je tereta prosta; svaka baština, koja je u rukuh neplemića podvržena je običnim teretom; nije dakle slobodna ili neslobodna zemlja, nego je slobodan ili neslobodan njezin gospodar.

§. 9. Plemić može na svojih volovih do neke mjere voziti lies i vesla; ako pako lies ili vesla budu dulja od propisane mjere, tada plaća koliko se pogodi s gospodarom zemaljskim (Frankopanom).

§. 10. Volova za vozit nesmie u Senju nitko osim plemića držati.

§. 11. Plemić nesmie imati sa sobom u društvu neplemića, jer bi tim načinom bio slobodan od trgovine i od ostalih daća uz njega i neplemić.

§. 12. i 13. govore o liesu, da ga nitko nesmie sjeći za tudje meštre.

§. 14. naredjuje, da službenici senjskih plemića imadu biti prosti od senjske kolekte.

§. 15. veli, da članovi vieća senjskoga neplaćaju „naroka“, niti idu na stražu noćnu; ali moraju ipak plaćati kolektu i ići u svojih barkah za plaću i davati stražu rad ognja i rad neprijatelja.

§. 16. govori, da je gradjanin senjski prost od trgovine kano i neplemić, samo što nesmie držati volova.

§. 17. piše, da nitko, bio plemić bio pučanin nesmie za trgovinu kupovati duljega liesa, nego je odredjeno za plemiće.

§. 18. Rektori, plemići i viećnici kad god zazvoni odredjeno zvono, moraju ići u vieće.

§. 19. Rektori, plemići i viećnici, imadu svake godine o Miholji (29. rujna) izabrati obćinskoga sudca.

§. 20. Isti ovi izbornici postavljaju o Jurjevu i Miholji svaki put po dva naućera („naucleri"), koji, kakono se vidi iz §. 146., imadu čuvati Senj ob noć.[40]

§. 21. Isti ovi izbornici izabirahu bilježnika senjskoga (cancellarius), koj jedini bijaše vlastan pisati pisma vjerodostojna, tako, da što bijaše pisano rukom drugom, neimadjaše vjerovanja ni valjanosti nikakove.

§. 22. Taj bilježnik iliti kancelar imade već po službi svojoj sve povlastice senjskoga plemića.

§. 23. Nepokretno dobro nemože i nesmie se prodati, van da se prije prodaje proklič̌e četiri puta i to u četiri nedjeljna dana zasebice, upravo kad bi se u crkvi prvostolnoj zvonilo na epistolu.

§. 24. Ako bi tko prigodom izklicanja toga prigovorio prodaji toga dobra, nebi se smielo prodati; a ako bi se prodalo, prodaja bi bila bez valjanosti.

§. 25. Ako bi tko posjedovao koju baštinu 30 godina zasebice, baština bi bila ipso jure njegova.

§. 26. Ako bi tko pravom susjedstva prigovorio pro-

---

[40] Ti dakle naućeri bijahu organi javne sigurnosti.

daji koje baštine, morao bi odmah položiti po nalogu rektorovu kupovnu cienu za koju bijaše prodana.

§. 27. Svaki utorak, četvrtak i subotu bijahu dužni rektori senjski na glas zvona pod ložom Kampuzia iliti blizu magazina od soli otvoriti sudbenu sjednicu. U ostalom mogahu u ove iste i u ostale daneon i sami, kao sudci inokosni, suditi parnice manje, na tom istom mjestu sjedeći a ne stojeći („se lentes et non stantes").

§. 28. Prigodom sudovanja imadjahu obćinski pisari dvornici i ličnik (preco) u pomoć biti rektorom.

§. 29. Tuženik bude pozvan po dvorniku ili, ako ga nema, po kojem gradjaninu ili po rektorovu slugi.

§. 30. Sud je podpun, ako su i samo dva sudca za stolom zajedno, nego treći treba svakako da bude pozvan, pak makar i nedošao.

§. 31. Poziv i odsude nevaljaju ako nisu upisani po bilježniku u obćinski zapisnik.

§. 32. i 33. Koj, pozvan, nedodje pred sud, za prvi put plati globu, za drugi put plati globu istu; treći put pako bude bez svakoga obzira odsudjen.

§. 34. Rok pozivni iznosi za prvi put osam dana; za drugi put tri dana: i to samo u gradjanskih, parnicah, jer u kaznenih, gdje se radi o glavi „ob imminens mortis periculum" tuženik nema nikakova roka.

§. 35. Koji stanuju izvan grada, ti bivaju pozivani na sud pečatom rektora; a ako neposlušaju, za prvi i za drugi put plate globu; treći put pako budu osudjeni.

§. 36. Kad se ogluši tužitelj: izgubi parnicu, ako tuženik došavši, zavapi glasno pred sudom tri puta, zovuć svoga protivnika ili drugoga , koj bi ga htio braniti.

§. 37 govori o pristojbah pristava.

§. 38. Onaj, koj izgubi parnicu plati trošak.

§. 39· U posjed uvodi pristav; zato ima jedan celes.[41]

§. 40. Priziva parnica novčana nema nikakova; parnica o baštini ima priziv, nu priziv taj ide pred oba Frankopana, koji sastaviše ovaj štatut.

§. 41. Odsudjenik ima platiti za osam dana. Ako neplati, deveti dan do večeri im mu se učiniti navod.[42]

§. 42. Tudjincu ima se dug platiti uviek za tri dana. Ako dužnik neplati, četvrti dan ima dati tudjincu ili zalog u gotovu novcu (pignus de capsa) ili pako drugi kakov pokretni ili nepokretni zalog, koj ima biti prodan samo domaćemu čovjeku, ali nipošto tudjincu. Dužnik koj je dao zalog, mogaše ga od kupca odkupiti za osam dana; poslije toga vremena bijaše stvar za uvieke kupčeva.

§. 43. Kazna tatbine visi od iznoska; tako dakle: tko ukrade 24 libre, za prvi put plati štetu ili izgubi uho i bude bičevan; tko ukrade 50 libara, za prvi put plati štetu ili izgubi jedno udo; tko ukrade 100 libara ima odmah za prvi put obješen biti.

§. 44. Tko na više puta ukrade 100 libara, t. j. tko počini tatbinu više puta, pak sve, što je u toliko puta ukrao zajedno, iznese 100 libara: taj bude obješen i plati štetu.

---

[41] Kakov je to bio novac, nemože se točno naznačiti.

[42] Što to bijaše navod, nezna se.

§. 45. Tat uhvaćen, ako se oko njega ili u njega nadje ukradena stvar, može biti poslan u zatvor.

§. 46. Tatbina od 24 libre dokazuje se dviema svjedocima; od 50 libara trimi; od 100 libara četirimi. Na muke se meće okrivljenik onda, ako za 24 libre ima jedan podoban svjedok; a za 50 i za 100 libara, ako budu dva podobna svjedoka.

§. 47. Naredjuje o pečatu obćinskom, t. j. ima ga čuvati obćinski sudac; za pečat neplaća plemić ništa.

§ 48. Skvrnitelj djevojaka ili poštenih žena kazni se smrću,

§. 49. Da trgovci („tergouacii") nesmiju na vratih ništa sebi kupovati pod kazan globe 24 libara, nego samo gospodi zemaljskoj (Frankopanom).

§. 50. Kriomčarenje se kazni globom 24 libara malih.

§. 51. Tko dojedri u luku bez zastave, kazni se globom 6 libara.

§. 52. Tko prodavati bude nesenjsko vino poslije što zvono treći put zvoni, platiti će globu 6 libara, osim vina senjskoga, malvasije, romanjskoga (?) i konobe grofičine (taberna commitisse.)

§. 53. Tko se bude igrao na kocke drugdje nego u dvoru ili u konobi grofičnoj ili u konobi malvasije ili vina senjskoga, plaća i on i gospodar kuće 6 libara.

§. 54. Tko prolije vodu ili drugo što nečista na osobu na ulici, plaća za svaki put 6 libara.

§. 55. Tko baci na ulicu smrad, plati za svaki put 6 malih libara.

§. 56. Tko bi tukao poštenu ženu ili djevojku istoga stališa i glasa, plaća 6 libara, ako bi pak to uči-

nio nepošten čovjek, plaća 24 libre.

§. 57. Ako gradjanin gradjanina rani plaća 24 lib.

§. 58. Tko štapom udari, plaća 24 lib.

§. 59. Tko bude tukao kamenom u ruci, plaća 24 libre.

§. 60. Tko udari bačenim kamenom, plaća 6 libara.

§. 61. Tko bude drugoga tukao u njegovoj kući, plaća 50 libara.

§. 62. Tko udje u tudju kuću na silu, plaća 24 libre.

§. 63. Ako tudjanin potegne u srditosti mač na koga, plaća 50 libara, ako ga rani, 100 lib.

§. 64. Tko daje krivu mjeru u dućanu, plaća 6 libara.

§. 65. Koga se zateče, da ima kriv kotao (cadagnus) za mjerenje, plaća 24 lib.

§. 66. Koga se zateče da ima krivu mjeru u svom stanu na koji mu drago način, plaća 6 libara.

§. 67. Da mesari („beccarii)“ nesmiju nositi koža iz mesnice bez dopuštenja nadzornika mesnice pod kazan 24 libara.

§. 68. Mesar sbog krive vage na mesnici, plati 24 lib., a sbog krivih miera (Gewicht) 6 libara.

§. 69. Dacija dalmatinskoga vina ima se plaćati sudcem senjskim.

§. 70. Globa 4 libara, koja se prva plati u početku službovanja senj. sudaca ima se platiti sudcem.

§. 71. Svakomu sudcu, dok služi, pripada svake godine od globa 24 libre, isto tako novac, što se uplati od vrata i prozora, koji se na novo imadu napraviti, te

od globa plaćenih za poziv na sud i od kolekta sela Prokika i „Supanichum“,[43] kako je to običaj.

§. 72. Tko u srditosti drugomu klobuk s glave strgne, plaća 20 „solda“ (soldos).

§. 73. Sudci tek postavljeni u službu da mogu odkinuti dinar po libri mesa, što kupuju na mesnici za obitelj.

§. 74. Sudci već u službi, da moraju dobiti svakoga četvrtka dvie libre mesa sa mesnice, ili četiri libre na godinu.

§. 75. Da mesari moraju prodavati mesa svakomu dokle ga ima, pod kazan globe 6 libara.

§. 76. Da svaki vinar mora dati i prodati vina svakomu pod kazan globe 6 libara,

§. 77. Svaki, koj pozvan na sud sbog duga ili sbog druge kakove zakonite pravde nekaže na sudu istine, da plati svaki put 6 libara.

§. 78. Svaki, koj izidje iz konobe neplativ dobiveno vino proti volji vinarevoj, da plati sa svaki put 6 libara.

§. 79. Tkogod bi tukao poštenu ženu, udatu ili udovicu ili djevojku, koje prodavaju svoje vino u svojoj kući, da plati 24 libre.

§ 80. Tkogod bi tukao konobaricu, da plati 6 libara.

§. 81. Tkogod bi tukao piljarice ili piljaricu, da plati 6 libara.

§. 82. Tkogod udari pljuskom, plati za svaki put. 50 libara.

---

[43] Supanichum je po svoj prilici današnje selo Žapanjun, koje leži u bivšoj ogulinskoj pukovniji izmedju Prokika i Krivogaputa.

§. 83. Da nitko nesmie s ovu stranu, crkve sv. Jvana Krstitelja kupovati robu, što dolazi na vrata trgovine („tergouine“), pod kazan globe 24 libara.

§. 84. Tkogod kupi na jedanput svu omladinu, plati 6 libara.

§. 85. Tkogod se nepošten ili sumnjiv zateče na ulici bez svieće poslije što zvono treći put odzvoni, plati 6 libara.

§. 86. Da se uviek naprave sjeđala u vrieme mjesec dana od dana kad se razbiju; i da se sada poprave za mjesec dana.

§. 87. Tko udje u tudje trsje i odnese grożdja, da plati 6 libara i da naknadi učinjenu štetu, kako ju prociene dobri ljudi.

§. 88. Da svaki stanovnik Senja i njegova okružja smie ući na vrata i obična mjesta s blagom i liesom i sa drugimi stvarmi bez ikakve kazne, nu ako sobom dovede tudjinca, da plati 24 libre; tudjinac da izgubi, što sobom vodi, a tužitelju pripada od svega treći dio.

§. 89. Da svaki mora ući i izići na vrata trgovine, tko kakovu robu na prodaju u grad nosi, osim onoga, tko drva nosi, ako tako neučini, plati 24 libre.

§. 90. Komu se vlastitom krivnjom porodi u kući vatra, tako da se s vana opazi, plati (nestoji koliko).

§. 91. Tko reče uvredljive rieči sudcu na sudu, da plati 50 libara.

§. 92. Tko uvriedi rektora ili rektore gdjegod u gradu, a ne sjedeće za sudbenim stolom, da plati (nestoji koliko.)

§. 93. Tko bude tukao trgovce ili njihove sluge, kad svoj posao obavljaju, da plati (nestoji koliko).

Nu tko reče uvriedljive rieči trgovcem ili njihovim slugam, kad svoj posao obavljaju, plati (nestoji koliko).

§. 94. Tko prosvjeduje suprot komu zarad kakove štete i kakova troška, ima pravo tražiti ga i putem sudbenim na koliko dokaže, da je zbilja podnio kakovu štetu ili kakov trošak.

§. 95. Kad tko komu zabrani prodaju ili gradnju koju, koja bi mogla nahuditi zabranitelju, tad zabranjenik nemože ni prodati ni graditi.

§. 96. Kad grof ili grofica ili grofovska djeca podju po moru po svojoj gospodštini, dužni su jih Senjani voziti na svojih brodovih; priliku i mornare plaća obćina iz naroka; trošak za hranu gospodi nose sama gospoda.

§. 97. Senjani su dužni voziti gospodu i onda kad podju izvan svoje gospodštine; nego tad gospoda imadu platiti i priliku i nositi sve ostale troškove.

§. 98. Voziti gospodsko t. j. grofovsko sieno dužni su Senjani samo iz Čudnica; što, po svoj prilici, bijahu livade gospodske.

§. 99. Svaki gradjanin i pučanin, ne pako i plemić, plati na vratih za trgovinu od mjere soli 4 dinara.

§. 100. Svaki gradjanin i pučanin plati na vratih za trgovinu od svake mjere vina jednu soldu; od Miholje pako do novoga ljeta 2 solde, a plemići jedan.

§ 101. Za uvažane žive prasce plaća plemić i gradjanin na mesnici 3 solde daće, za slano meso ništa.

§. 102. Svaki plemić i gradjanin senjski izvažajuć blago za prodaju, plati na mesnici staru daću.

§. 103. Svaki plemić ili gradjanin senjski izvažajuć konje morem na prodaju, plati na luci desetinu i ništa više.

§. 104. Gradjani i podanici senjski su slobdni na vratih trgovine i neplaćaju trgovine, van u spomenutih slučajevih.

§. 105. Svaki podanik stanujući izvan Senja uživa prava drugih gradjana.

§. 106. Ovi podanici mogu izvažati svake subote pol mjere vina bez svake daće.

§. 107. Isti podanici mogu izvažati na božić, na Martinje, na Miholje, na sve svete i na uzkrs vina za obitelj bez ikakve daće.

§. 108. Mjesta Supanichum i Prokike, što podpadaju pod Senj, plaćaju na božić godišnjih 40 dukata plemićem senjskim; ovi se podiele medju rektore, plemiće, prelate, udovice, naućere i viećnike.

§. 109. Naroci, naloženi podanikom i gradjanom senjskim, troše se za barke grofove, kako je već rečeno; isto tako za viestnike i poslanike obćinske ili za kakovu drugu obćinsku potrebu.

§. 110. Na malo nesmie se nesenjsko vino prodavati od Miholje do mladoga ljeta, van samo senjsko.

§. 111. Nesmije se prodavati na malo nesenjsko vino po nedjeljah dok se velika misa nesvrši u crkvi sv. Marije Senjske; a niti poslije, što je zvono treći put zvonilo.

§. 112. Svaki rektor senjski, koj je u službi, može dopustiti samo jednomu, da otvori krčmu, gdje je stranjsko vino, prije velike mise.

§. 113. Vino senjsko smie se prodavati odkako je treći put zvonilo, a u toj krčmi slobodno je igrati se na kcoke ob dan i ob noć.

§. 114. Plemići senjski nisu obvezani na kakvu službu realnu ili osobnu, mješovitu, urednu ili izvanrednu.

§. 115. Dobra i imanja tih plemića slobodna su od svakoga tereta.

§. 116. Dohodci istih plemića, bili koje mu drago vrsti, slobodni su dolazeći u grad krajem ili morem od svake carine, daće i naplate, ovako i drugi gradjani.

§. 117. Isti plemići nisu dužni plaćati, po starodavnom običaju grada Senja, od kakove mu drago robe nabavljene za njih, niti od drugih stvari za hranu i odjeću, došle krajem ili morem u Senj, ili se iznašale izvan grada.

§. 118. Plemići senjski mogu slobodno izvoziti morem žito, koje davaju svojim težakom u vinogradih i imanjih za njihovu hranu, i to cielo vrieme, što su tamo. Ovako i gradjani senjski.

§. 119. Plemeći a tako i gradjani slobodni su od daće i kakove mu drago carine za stvari, koje se dovažaju u grad ili iz grada, bile koje mu drago vrsti, osim vina, koje si dovažaju iz Markije („marchiae"), za koje plaćaju. Ipak za 8 stari („staria") neplaćaju kao što tudjinci.

§. 120. Isti plemići i pučani slobodni su od svake trgovine za žito ili sočivo, što se donaša u grad ili na njihovu blagu ili na stranjskomu; samo seoski kirijaš plati jednu soldu za svoju marvu i zove se cestovina („ochasina").

§. 121. Plemići senjski mogu slobodno uvoziti lies krajem i morem i neplaćaju nikakove daće.

§. 122. Trgovac senjski ima dati svake godine

plemićem dva talira epiadanska *(epidauritani? valjda dubrovačka)*.

§. 123. Plemićem senjskim stoji na volju, služiti komu hoće izvan gospoštine grofovske i uživati svoja imanja slobodno bez ikakva tereta, kao da bi sveudilj stanovali u gradu Senju.

§. 124. Imanja plemića senjskih prodavaju se slobodna i bez ikakva realnoga tereta, kao da su ostala njihova.

§. 125. Isto tako ako plemići kupe imanja od pučanina, postaju slobodna i bez ikakva tereta.

§. 126. Svaki plemić može ubiti na mesnici svoje onemoglo blago bez ikakve daće.

§. 127. Ako plemić izvuče mač, da će udariti, a ne udari, neplati ništa; ako li udari, plati 24 libre. Isto tako i gradjanin.

§. 128. Plemići senjski mogu sjeći na planini senjskoj 8 dana prije pučana, gdje hoće i bez ikakve zapreke.

§. 129. Nijedan gradjanin ili tudjinac nesmie voziti grede ili planke („planchones“) od mjere, niti drva, nego sam gospodin grof i plemići senjski.

§. 130. Kada hodočastnici polaze u Rim preko Senju, moraju se nakrcati najprije brodovi plemića, onda gradjana, napokon tudjinaca t. j. najprije oni iz Jakina (anchonitani).

Ovo što sliedi sloboštine su i privilegiji plemića grada Senja.

§. 131. Grad Senj treba da ima jednoga podžupana („uice comitem“).

§. 132. Grad Senj treba da ima jednoga vikara.

§. 133. Isti podžupan i vikar pobirahu sve globe

podielivši jih medju se u mjesto plaće; gdjekad bi jim grof podmirio plaću, pridržav globu sebi.

§. 134. Podžupan ima od dohodaka Prokika i Supanihuma tri dukata.

§. 135. I vikar ima od istih dohodaka tri dukata.

§. 136. Podžupanu i vikaru odbija carinar po jedan dinar na libri mesa.

§. 137. Plemići i viećnici grada Senja imadu pravo izabrati obćinskoga sudca izmedju plemića istoga grada.

§. 138. Druga dva sudca ima pravo izabrati po volji grof.

§. 139. Ovi sudci imadu plaće najprvo od naroka svaki 6 libara.

§. 140. Zatim od globa svaki njih 34 libre.

§. 141. Od mesnice svaki od njih 4 libre.

§. 142. Imadu svu daciju od dalmatinskoga vina.

§. 143. Isto tako imadu svu daciju od zamazka (Cement), što se uvaža u luku senjsku.

§. 144. Ovim sudcem odbija se po jedan dinar na libri mesa, što kupuju za svoju kuću.

§. 145. Imadu od svakoga kontumaca 2 libre 5 solad.

§. 146. Napomenuti plemići imadu pravo skupa s viećnici na 6 mjeseci izabrati dva naućera, koji imadu uz stražare čuvati grad ob noć.

§. 147. Imadu pregledavati sve mjere grada Senja, a gospodari miera plaćaju jih za to.

§. 148. Svaki od ovih naućera ima od naroka 4 dukata na 6 mjeseci.

§. 149. Ovi naućeri valja da imadu 6 stražara.

§. 150. Svaki od ovih stražara treba da ima na 6 mjeseci 2 dukata od naroka.

§. 151. Podžupan, vikar i sudci grada Senja imadu podpuno pravo kazniti zločince na časti i osobi.

§. 152. Plemići grada Senja imadu prav učiniti plemići i gradjani i one, koji nisu Senjani.

§. 153. Za vrieme jurjevskoga sajma ima obćinski sudac svu vlast, i sve novčane globe, bile kolike mu drago, pripadaju njemu.

§. 154. Ovaj sudac ima na te dane držati stražu na svoj trošak . . . . . . (nekoliko redaka izbrisano).

§. 155. I naroke nalagati. Plemići nalažu po savjesti i po savjetu onih, koji bolje poznavaju imetak plaćajućih.

§. 156. U gradu Senju imaju biti tri izpitatelja plemića i zaprisegnuta, koji će uz podpis svoj izpitivati sve zločine, počinjene u gradu i oporuke, ako su valjane po pravu i običaju senjskom; od ovih postavljaše jednoga grof, drugi bijaše od kuće Radućeve, treći od Mojsijeve.

§. 157. Medje grada Senja protežu se do Sitine prema Strisi, i sva planina je senjska, kako kažu privilegiji čuvani u grofa, prem je njegova milost podielila tu planinu mjestu Malućim, te smo lišeni nje i pašnjaka sve do Luće („ad lucho").

§. 158. Druge medje toga grada protežu se do Prokika prama Brinju.

§. 159. Treće medje protežu se do suhe Kozice iliti Julijanskoga vinograda od Luća („de lucha") do Ledenica.

§. 160. Da je blage uspomene mati našega gospodina

grofa proti pravu i bez krivnje gradjana senjskih nešto odkrnula od teritorija senjskoga i dala Ledeničanom; a to vaša milost dobro znade.

§. 161. Kada vlasi („Morowlachi“) sadju s planina idući do Gačke, mogu ostati na senjskih pašnjacih dva dana i toliko noćih, a isto toliko vremena, kad se natrag vraćaju; akò li ostanu dulje, plate kaznu od 500 libara.

§. 162. Da se načine u Senju tri straže za oganj, jedna je u kući Radućevoj, druga u Mojsijevoj, treća u Čokovićevoj, što pripada sudcu Antunu.

§. 163 Niti plemić niti gradjanin senjski, ako ima brod ili barku, neplaća za usidrenje u luci senjskoj.

§. 164. Ako koji senjski plemić počini zločin, na koj je stavljena novčana kazna, ne ima se globiti novčano, nego prognati u okolicu polag savjesti sudčeve.

§. 165. Svaki plemić, a uzato podžupan ili vikar ili sudac slobodan je od trgovine modruške svojimi mulami u Modrušam.

§. 166. Svaki mesar i ribar, koj prodaje meso ili ribe u gradu Senju, dužan je obskrbiti mesom i ribom svakoga rektora senjskoga na njegovu zapovjed, ali za plaću, pošto je obskrbio gospodina grofa.

§. 167. Plemići senjski imadu pravo patronata u crkvi sv. Križa u senjskoj drazi imenovati župnika ili opata te crkve.

§. 168. Obćinski sudac senjski čuva obćinski pečat i ima za svaki pečat 8 solad.[44]

---

[44] Izvornik ovoga štatuta (na pergamentu), pisan gotičkimi slovi, čuva se u gradskom arkivu, pod br. 1. Vidi o tom obširnije u arkivu za povjestnicu jugoslavensku knj. III., strana 141 — 169.

Te iste godine (1388.) bijaše biskupom senjskim učeni Ivan de Cardinalibus, rodom iz Pesara u Italiji. Kralj Sigismund štovaše toga crkovnjaka poradi njegove učenosti na toliko, da ga je mjeseca kolovoza 1388. u važnih diplomatičnih poslovih poslao u tada nemirnu Dalmaciju, imenovavši ga svojim namjestnikom.[45]

Godine 1389. zavadi se senjski, krčki i modruški knez Ivan s krbavskimi knezovi, koji su ga bili ocrnili na dvoru ugarskom. S toga umoli uvriedjeni knez Ivan kralja Sigismunda, da mu dopusti oružjem udariti na krbavske knezove. A da to uzmogne izvesti, zamoli pomoć u Mljetčanah. Mljetčani odgovoriše dne 7. listopada 1389. knezu Ivanu senjskomu, neka gleda živjeti u miru s knezovi krbavskimi, te da mu oni nemogu pružiti pomoći pružiti pomoći proti njim, pošto su obadvie stranke podložne ugar — hrv. kruni i jednako prijateljske. Ali je ipak mljetačko vieće dne 17. r. mj. dopustilo, da smie knez Ivan u Mljetcih unovačiti do 50 strielaca i nabaviti si topova i drugoga oružja, akoprem mu je odbilo molbu o zajmu novaca.[46]

Koncem mjeseca listopada godine 1391. postade Ivan knez senjski, krčki i modruški banom Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, a listinom od 11. studenoga ove iste godine bude mu dopušteno, da može on i njegovi potomci slobodno na svojih imanjih bez svake daće tražiti, vaditi i izkapati kakove mu drago rude, bile zlatne, srebrne, bakrene, olovne ili željezne.[47]

---

[45] Farlati. Illyr. Sacr. Tom. IV pag. 122.

[46] Ljubić. Listine IV. CCCLXXXVIII.CCCXC. pag. 271. 272.

[47] Fejér. Codex Dipl. Regni Hung. Tom. X. vol. I. pag. 676 — 678.

Godine 1392. dne 2. travnja prestavi se s ovoga svieta senjski biskup Ivan de Cardinalibus, kojega mramorni grobni spomenik još danas resi prvostolnu crkvu senjsku.[48]

29. studenoga godine 1393. umrie u Senju ban hrvatski i knez senjski, krčki i modruški Ivan, te bude 1. prosinca pokopan u crkvi samostana sv. Franje[49], koja je stajala u sv. Petru izvan zidinah gradskih i koju je, kako sam već napomenuo, godine 1559. razrušio general i kapetan senjski Ivan Lenković.

Medjutim je rasla dan na dan moć i snaga senjskih i krčkih knezova. Knez Nikola, sin spomenutoga bana Ivana, dobi po svojoj materi Ani, grofici celjskoj od Ortenburga, grad Raspurk u Istriji, a godine 1394. kupi od Mikca Prodanića, sina Akuša bana, a unuka Mikca bana, grad Ribnik.[50] Godine 1398. založi mu dapače isti ugarsko-hrvatski kralj Sigismund bivši kraljevski grad Ozalj s cielim kotarom za 17.000 dukata, da podmiri trošak kraljevine osobito za obranu granica proti turskim navalam,[51] ali mu ga doskora prodade za 42.000 dukata za vječna vremena, akoprem je kralj Sigismund u ime potvrde iste prodaje i godine 1412. naknadno primio od istoga kneza još 3.000 for., tako da je tek ove godine knez Nikola zakonitim putem po

---

48 Gledaj topografiju str. 16.

49 Dr. Rački. Rad jugoslavenske akademije knj., III., str. 147.

50 Kukuljević. Njeke gradine i gradovi u kraljevini hrvatskoj. Grad Senj. svez. II., str. 4. 5.

51 Fejér. Codex Dipl. R. H. Tom. X. vol. II., pag. 546—547.

zagrebačkom kaptolu u posjedovanje grada Ozlja dospjeo.[52]

Tako se poveća s ovimi novimi stečevinami imovina senjskih i krčkih knezova na toliko, da je knez Nikola u ono doba bio jedan izmedju najmogućnijih i najbogatijih velikaša hrvatskih i ugarskih, od kojega se dapače ni sam kralj Sigismund nije ustručavao novaca uzajmljivati.

Za vrieme pokreta na slavenskom jugu, koj je našu domovinu punih dvadeset i pet godina (1383 — 1408.) držao u neprekinutom trzanju, dobi napomenuti Nikola knez senjski, krčki i modruški darovnicom od 26. siečnja 1403. poradi svojih zasluga od kralja Ladislava, sina Karla Dračkoga, na vječna vremena grad Okić,[53] a listinom od istoga dana, mjeseca i godine potvrdi nu ovaj isti kralj i kupnju grada Ozlja i njegovu izmjenu za gradove Ostrovicu i Cetin s Petrom Novakovićem;[54] nu kad je poslije dvie godine knez Nikola odvažno pristao bio uz stranku Sigismunda kralja, to je ovoga protivnik kralj Ladislav napuljski, poveljom od 15. rujna 1406., knezu Nikoli gradove Cetin i Slunj oduzeti hotio, podielivši jih istoga dana bosanskomu vojvodi Sandalju.[55] Ali sva ova darivanja ostadoše samo na papiru, jer u istinu nije ni darivalac (kralj Ladislav) ni nadareni (Nikola i Sandalj) došao do posjeda rečenih gradova.

---

52 Kukuljević. Njeke gradine i gradovi u kraljevini hrvatskoj. Grad Ozalj. svez. I., str. 3.

53 Darovnica iz arkiva napuljskoga u arkivu za povjestnicu jugoslavensku knj. VII., str. 43 — 44.

54 Arkiv za jugoslavensku povjest. VII., str. 46.

55 Arkiv za povjestnicu jugoslavensku VII., str. 60.

Za gospodovanja kneza Nikole nad gradom Senjom, desio se je u ovom gradu vrlo često ugarsko-hrvatski kralj Sigismund. Godine 1397. htjede on, vraćajuć se iz nesretne bitke nikopoljske, u Temišvaru držati obćeniti sabor, te pozva onamo napose Senjane kao najbogatije gradjane ondašnje Hrvatske. Ali iz Senja nehtjedoše doći poslanici, na što je kralj namjeravao držati sabor u samu gradu Senju.[56] Nu radi napredovanja ustanka u obližnjoj Dalmaciji i Bosni, promieni kralj iz novice svoju namjeru, i sazva sabor u Križevce.

Godine 1404. posjeti Senj nadbiskup spljetski Andrija de Gualdo, a mjeseca srpnja godine 1419. legat pape Martina V. Sekundo Nani, koj je vlašću njemu danom oprostio senjsku crkvu i biskupiju od plateža desetine na pet godina.[57]

Godine 1406. zamoli senjski knez Nikola po svom poslaniku mljetačku republiku: 1. da mu pruži pomoć proti Zadranom i ostalim podanikom kralja Ladislava 2. da podieli gradjanstvo velikomu knezu ugarskomu Nik. Gorjanskomu i 3. da pristane na savez s ugarsko-hrvatskim kraljem Sigismundom proti kralju Ladislavu. Nu mljetačko vieće odgovori 26. travnja 1406. poslaniku kneza senjskoga, da mu nemogu pomoći proti Zadranom i drugim podanikom kralja Ladislava, jer bi se tim zaratili s kraljem Ladislavom; da će podieliti gradjanstvo njegovu rodjaku velikomu knezu ugarskomu

[56] Kukuljević. Njeke gradine i gradovi u kraljevini hrvatskoj. Grad Senj. svez. II., str. 5.

[57] Farlati. Illyr. Sacr. Tom. IV., pag. 124.

Nikoli Gorjanskomu, ako to ovaj po svom poslaniku zapita; a da nemogu na nikakav način pristati na savez s ugarsko-hrvatskim kraljem Sigismundom proti kralju Ladislavu, pošto su jim obadva prijatelji.[58]

U ovo doba tjerao je Senj s mljetačkom republikom tako razgranjenu trgovinu, da je mljetačko vieće u interesu svoje trgovine dne 26. lipnja 1408. s Nikolom knezom senjskim, krčkim, modruškim, gačkim i vinodolskim sklopilo koristni trgovački ugovor, koj ovdje u kratko priobćujem;

I. Mljetčanin i mljetački gradjanin živući u kneževoj zemlji prost je od svake daće, tereta i robote, plaća samo običnu carinu.

II. Od robe, koja se iz Senja u Mljetke vozi, neplaća se u obće ništa; napose pako od žita po mljetačkom staru 10 solda i 8 malih, od blaga po glavi 4 solda, a od konja desetina njihove vriednosti.

III. Od drvlja plaća se 5 postotaka, a od ostale robe, koja se iz zemlje kneževe vozi u Mljetke, plaća se jedan i jedančetvrt dukata po stotini.

IV. Svaki mljetački brod prost je od lukarine, ako bi pako krcao vesla, plati 15 postotaka.

V. Od robe, koja se vozi u Brinje i Modruše za domaću porabu, neplati se na vratih senjskih ništa; od papra, pamučne tkanine i druge robe plati se na Vratniku i Brinju 10 solda.

VI. Od svake stvari, koja se vozi u Senj, te se

---

[58] Ljubić. Listine V.LXXX. pag. 74 — 75.

ondje proda, plati se ako se s trgovanom („targouan")[59] drugčije nepogodi, desetina.

VII. Od običnoga vina plati se 1½, od malvasijskoga 4, a od romanjskoga 2 solda po staru.

VIII. Od željeza i dragih kovina, što se iz Mljetaka vozi u Senj, neplati se ništa; od prostoga sukna na vratih senjskih jedan groš ili 32 mala.

IX. Od svake robe plati se u Brinju 20 solda i 2 mala, a u Modrušam četrdeseti dio od onoga, što roba u Mljetcih stoji.

X. Ako bi Mljetčani i mljetački gradjani stanovali u Modrušam i njihovu kotaru, prosti su od svakoga tereta, robote i od svake daće, te slobodno mogu voziti svoju robu u Mljetke.

XI. Od dinja („maluntie") i naranača („romanie"), što idu iz Mljetaka za prodaju u Senj i u Modruše, plati se po bačvi na vratih senjskih 32 mala, isto na Vratniku, u Brinju pako 10 solda, a u Modrušam četrdesetina.

XII. Mljetački trgovci živući u Zagrebu ili drugdje, prolazeć robom putem Modruša u Senj i dalje, neplate u Senju ništa, samo u Modrušam od četrdeset po jedan; natrag ju vozeć plate samo za osobu 5 solda u Brinju, jedan na Vratniku, a jedan na vratih senjskih; ako robu proda u Senju, plati, ako se s trgovanom nepogodi, desetinu.

XIII. Ako bi jedna stranka u zemlji druge ili ova u zemlji one koju znamenitiju povlasticu uživala, nego

---

59 Rieč „targouan" znači po svoj prilici zakupnika carine.

što se u ovom ugovoru navadja, tada ima dotična stranka upitnu povlasticu točno držati.[60]

Po smrti kneza Nikole Frankopana[61] († 26 lipnja 1432.) osnovaše njegovi sinovi nove loze knezova frankopanskih, podielivši medju se ogromna imanja svogu otca. Koliko je Frankopanom u ono doba stajalo do grada Senja, vidi se najbolje po tom, što je Senj u smislu diobe, načinjene godine 1449. medju sinovi Nikole Frankopana, ostao vlastitost sve devetere braće. Ivan stariji i Nikola pisahu se knezovi senjskimi, krčkimi i modruškimi, te kao takovi sklopiše oni, sporazumno sa svojom braćom: Stjepanom, Bartolom, Dujmom, Martinom, Sigismundom, Andrijom i Ivanom mladjim, 30. lipnja godine 1455. s mljetačkom republikom novi trgovački ugovor, kojim se ovlašćuju kneževski podanici trgovati izvan njihove domovine. Sadržaj ovoga ugovora bijaše sljedeći:[62]

---

[60] Priobćio Dr. Petar Matković u arkivu za povjestnicu jugoslavensku knj. VII., str. 149 — 159. Ljubić. Listine V.C. XVII. pag. 122 — 127.

[61] Ovaj Nikola poče se prvi, kao tobožnji rodjak rimske porodice Frangepana, u javnih listinah pisati imenom Frankapan, kao što je poprimio i njihov grb, koj prikazuje u pravilnu štitu dva osovljena lava, koji lome prednjimi šapami hljeb, dočim su se njegovi predji služili grbom u kojem bijaše zviezda medju dvie grede.

[62] Prva točka ovoga ugovora nije samo netočno izražena, nego je dapače ponešto krnjava, jer rieči: „alie mercationes extrahi non possint," ako prepisač nije što izpustio, nenapominju, koje robe izvažati je dopušteno, a koje zabranjeno; dopušteno bijaše valjda samo one, koje se proizvadjaju u zemlji, ili one niže naznačene, zabranjeno pako valjda one proizvode izvažati, kojih imade u mljetačkim zemljam u izobilju.

II. Frankopanski podanici mogu samo na mljetačkih brodovih voziti vino za domaću porabu iz Dalmacije, Istrije, Apulije i Marke, providjeni posebnim pismom, pečatom olovnim pečatanim, u kojem se točno naznačiti ima broj bačava. Ako bi zapovjednik ili vlastnik broda dotične naredbe prekršio, ima biti brodarskoga zapovjedničtva lišen i jednom godinom teške tamnice kažnjen.

III. Pod istimi uvjeti mogu voziti žito i brašno iz Apulije i Marke.

IV. Pod timi uvjeti mogu voziti ulje iz Dalmacije i Istrije.

V. Senjani mogu na svojih brodovih voziti svoju robu u krajeve mljetačke, a natrag u Senj samo proizvode mljetačkih zemalja.

VI. Marvu i nasoljeno meso mogu voziti kud jim drago; ako bi pako skupa s blagom vozili zabranjenu robu, bude jim i blago i roba kao zabranjena oteta.

VII. Krčani mogu na svojih brodovih takodjer voziti kud jim volja marvu i svoje domaće proizvode. Ako bi pako krčki brodovi izvažali ili uvažali drugu robu, nego što je u točkah naznačena, bude kao zabranjena oteta.

VIII. Knezovi senjski i njihovi podanici mogu za porabu domaću voziti sir, luk, naranče i drugo voće.[63]

Godine 1458. dne 4. rujna potvrdiše u Senju braća Frankopani: Stjepan, Dujmo, Martin i Sigismund, pa Jelisava, udovica kneza Bartola, sa svojimi sinovi Andjelom i Nikolom, te napokon Juraj i Bartol, nećaci spo-

---

[63] Arkiv za povjestnicu jugoslavensku knj. VII., str. 159 — 160.

menute četvere braće, na molbu senjskih plemića, gradjana i pučana, štatut i privilegija senjska.[64] Ovaj štatut i privilegija potvrdiše s nova u gradu Brinju dne 27. lipnja godine 1462. knezovi senjski, krčki i modruški Stjepan, Dujmo, Martin, Sigismund, Juraj, Bartol, Ivan i Nikola Frankopan,[65] a 21. ožujka 1468. u Senju knezovi: Stjepan, Dujmo, Martin, Juraj, Bartol, Andjelo i Nikola Frankopan, pridodavši štatutu grada Senja još dvie sljedeće važne točke:

I. „Ako bi tko od Frankopana poslao svoga službenika ili svoje ljude, da nekoga uvate ili opliene ili porobe štogod proti volji gospodarevoj, te ako bi se taj gospodar potužio pred gradskim sudcem, da taj sudac ima odmah zapovjediti zvoniti pod kazan neviernosti, i svi, koji čuju zvono, imadu doći oružani na pomoć pod kaznom globe i osobe i u slučaju, kad se braniti nebi mogli, obećajemo da ćemo jih mi braniti našimi ljudmi."

II. „Ako bi tko od knezova senjskih, što neka bog sačuva, prava senjska povriedio ili prekršio, ili sam ili po svojimi službenici, da pada pod kazan gubitka svoga diela, što ga u Senju ima, za deset godina, koli on sam, koj povriedi ili prekrši, koli i onaj, koj mu pomogne, a taj se njegov dio ima razdieliti medju nas, te svi moraju biti proti onomu, koj bi kušao povrieditì spomenute naredbe naše."[66]

---

[64] Izvorna listina na pergamentu sa sedam pečata na zeleno-žutoj vrpci u gradskom arkivu pod br. 2.

[65] Izvorna listina na pergamentu sa sedam pečata na crvenoj vrpci u gradskom arkivu pod br. 3.

[66] Izvorna listina na pergamentu sa sedam pečata na zelenoj vrpci u gradskom arkivu pod br. 4.

Iz ove se posljednje listine vidi, kako su u ono doba nastojali Frankopani, da steku ljubav i privrženost senjskih plemića i gradjana, te da tim učvrste svoju vlast nad gradom Senjom, koj je tada bio jedan od najznamenitijih trgovačkih gradova hrvatskoga Primorja. Ali promisli se božjoj svidje dručije, jer već godine 1471. bude grad Senj po hrvatskom banu Blažu Magjaru otet Frankopanom, buduć da su se ovi kao pristaše njemačkoga cara Fridrika III. (IV.) i njegova sina Maksimilijana upustili u rat s ugarsko-hrvatskim kraljem Matijom Korvinom i njegovom pretežnijom strankom. Ban Blaž postade kraljevskim kapetanom senjskim, te od ovoga vremena upravljahu gradom Senjom kroz dva vieka kraljevski kapetani ali tako, da se je pri tom obćina po svojem starodavnom štatutu upravljati mogla, kojega je još iste godine 1471. mjeseca ožujka kralj Matija Korvin listinom izdanom u Budimu potvrdio, na prošnju senjskih zastupnika: sudca Draška i gradjana Ivana Dianiševića, Luke Bunića i Jurja Živkovića. Istom listinom oslobodi kralj Matija Senjane i godišnje daće od 400 forintih u zlatu, koju jim je ban i novi kapetan Blaž Magjar nametnuo bio, te odredi ujedno, da se u buduće grad Senj takovom daćom obteretiti nesmie.[67]

Sljedeće godine 1472. mjeseca veljače potvrdi kralj Matija listinom izdanom u Ostrogonu, na molbu senjskoga zastupnika sudca Bartola Bunića, iz nova stare pravice senjske, te pridoda ovim još sljedeće četiri nove povlastice:

---

67 Izvorna listina na pergamentu sa pečatom kralja ugarskoga na crveno — modro — cruoj vrpci u gradskom arkivu pod br. 5.

1. Gradjani senjski koli kmetovi („jobagiones") gradjanski toli crkava sv. Jurja, sv. Križa i sv Dujma prosti su od plaćanja svake daće.

2. Dozvoljava se rečenim gradjanom našim, da nijedan od naših kapetana i kastelana nesmie suditi jednoga od ovih kmetova senjskih gradjana, izim onda, ako bi tko nevjeran bio našemu Veličanstvu, kojega će isti kastelani moći suditi, ipak tako, da su isti gradjani dužni svakomu, koj bi se potužio na njihove kmetove, uviek pravdu učiniti.

3. Dozvoljava se senjskim gradjanom, da mogu svake godine iz svoje sredine, koga hote, izabrati za sudca, a uz ovoga će polag stare navade još jednoga ban imenovati, a obadva ova sudca moraju braniti pravice senjske i sve drugo, što zasieca u njihovu službu, točno ovršivati.

4. Nijedan tudjinac nesmie nijednoga gradjanina senjskoga zatvoriti, bilo zašto mu drago, a tako isto da nesmie nijedan kapetan i kastelan gradjanina u osobi uvatiti i zadržati, a da to nedopusti gradski sudac i sami gradjani.[68]

Godine 1473. mjeseca siečnja zapovjedi ovaj isti kralj, listinom izdanom u Budimu, senjskomu kapetanu Vuku Frodnaru, da se strogo drži zakona i privilegija senjskih, buduć da su se na nj bili potužili Senjani.[69]

---

[68] Izvorna listina na pergamentu sa pečatom kralja ugarskoga na crveno — zelenoj vrpci u gradskom arkivu pod br. 6

[69] Izvorna listina na papiru sa pečatom ugarskoga kralja u gradskom arkivu Fasc. II,, br. 7.

Nu čini se da se senjski kapetani nisu mnogo starali za ovu zapovjed, te da su i nadalje proganjali senjske gradjane i vriedjali njihove starodavne pravice, o čem imamo jasan dokaz u tom, što je kralj Matija na molbu senjskih sudaca Martina Balardića i Bartola Bunića, listinom izdanom u Budimu mjeseca srpnja god. 1475., iz nova zabranio pod kazan neviernosti svim svojim kapetanom i častnikom u gradu Senju, sadanjim i budućim, svako nezakonito postupanje prama gradjanom senjskim, potvrdivši ujedno sve prijašnje senjske povlastice a napose onu, kojom jim bijaše dozvoljeno birati si jednoga sudca iz svoje sredine a drugoga sporazumno s kapetanom.[70]

Godine 1477. mjeseca lipnja ponovi kralj Matija listinom izdanom u Budimu na senjskoga kapetana Marina Sorka Dubrovčanina svoju zapovjed: da se privilegija senjska pod kazan neviernosti poštovati imadu.[71]

Godine 1482. mjeseca ožujka oslobodi isti kralj Senjane sbog njihova siromaštva, listinom izdanom u Budimu, svake daće to uredne to izvanredne na pet godina.[72]

Godine 1485. mjeseca travnja naloži kralj Matija Senjanom, listinom izdanom u taboru prigodom obsade grada Beča, da se imadu svomu novomu gubernatoru i

---

[70] Izvorna listina na pergamentu sa pečatom ugarskoga kralja na crveno — modro — bieloj vrpci u gradskom arkivu pod br. 7.

[71] Izvorna listina na papiru sa pečatom ugarskoga kralja u gradskom arkivu Fasc. II., br. 10.

[72] Izvorna listina na papiru sa sasvim oštećenim pečatom u gradskom arkivu Fasc. II., br. 13.

*

kapetanu Dujmu, predstojniku stolno — biogradskoga kaptola, pokoravati i sve njegove naredbe točno izvršivati,[73] a listinom izdanom u Beču u oči presvetoga Trojstva godine 1488. podieli isti kralj gradjanom senjskim slobodu, da mogu u šumah brinjskih i modruških sjeći drva i piliti daske i grede, koje su jim potrebite za gradnju kuća. Isto tako bude jim dozvoljeno, da mogu po starom običaju svoje blago tjerati na pašnjake gorespomenutih gradova.[74] Iste ove godine oprosti kralj Matija Korvin, listinom izdanom u Beču, gradu Senju kao ključu i predzidju njegova kraljestva (tamquam Regni nostri clavem et antemurale inter alias Regni nostri civitates) od osobite milosti i naklonosti godišnju daću od jednoga dukata, što su do onoga vremena plaćati morali,[75] a godinu dana poslije (mjeseca siečnja 1489.) dozvoli jim na njihovu molbu isti kralj, listinom izdanom u Budimu, da mogu svake godine na dan sv. Petra i Pavla držati sajam u svomu gradu.[76]

Po smrti kralja Matije Korvina († 6. travnja 1490.) podpade grad Senj pod vlast hrvatsko-dalmatinskoga bana i vojvode slavonskoga, opoljskoga i liptovskoga Ivana Korvina, nezakonitoga sina kralja Matije. Nu čini se.

---

73 Izvorna listina na papiru u gradskom arkivu Fasc. II., br. 14.

74 Izvorna listina na papiru sa veoma oštećenim pečatom u gradskom arkivu Fasc. II., br. 16.

75 Izvorna listina na pergamentu sa pečatom ugarskoga kralja na crveno — sivo — zelenoj vrpci u gradskom arkivu pod br. 9.

76 Izvorna listina na papiru sa pečatom ugarskoga kralja u gradskom arkivu Fasc. II., br. 19.

da ovaj novi gospodar nije bio baš po ćudi gradjanom senjskim, pošto je ugarski kralj Vladislav II., listinom izdanom u Požunu god. 1491. mjeseca studenoga, strogo naložio senjskim gradjanom, da se imadu svomu novomu gospodaru vojvodi Ivanu Korvinu i njegovim častnikom u svemu i svačemu pokoravati.[77] Iste godine mjeseca lipnja zapovjedi Ivan Korvin, listinom izdanom u gradu Velika, senjskomu kapetanu Petru Tarnočkomu, da se nebi usudio povriediti stare pravice senjske,[78] a sljedeće godine 1492. dne 26. srpnja potvrdi on listinom izdanom u Zagrebu (in civitate nostra Montisgrecensis), na molbu senjskih zastupnika Ambroza i Martina, sva prava i sloboštine senjske, koje jim je njegov otac kralj Matija za svoga vladanja po toliko puta potvrdio bio.[79]

U to doba zametnu se u Senju ljuta borba poradi svadje u obitelji frankopanskoj, a naročito medju knezom Bernardinom Trsačkim, Stjepanovim sinom, i knezom Ivanom Brinjskim, sinom Sigismundovim. Uzrok pako ovoj svadji bijaše taj: Frankopani nemogahu nikako pregorjeti, što jim je bio kralj ugarski Matija Korvin god. 1471. kao pristašam cara njemačkoga Fridrika III. toliko gradova oduzeo. Matija jim je doduše nešto i povratio; nu još je bilo gradova, koji jim nisu bili vraćeni, a medju njimi i Senj. Zato se je sada medju nji-

---

[77] Izvorna listina na papiru sa pečatom sasvim oštećenim u gradskom arkivu Fasc. II., br. 20.

[78] Izvorna listina na papiru sa pečatom vojvode Ivana Korvina u gradskom arkivu Fasc. II,, br. 21.

[79] Izvorna listina na pergamentu sa dobro sačuvanim pečatom vojvode Ivana Korvina na zeleno — bielo — sivoj vrpci u gradskom arkivu pod br. 10.

mi o tom radilo, kako da se iz nova dokopaju svoje djedovine; ali pri tom nebijaše medju njimi ni sloge ni sporazumljenja. Ivanu Korvinu bijaše kao hrvatskomu banu naloženo, da razpravi nastale razmirice, ali se Frankopani nehtjedoše pokoriti njegovu sudu, pozivajući se na imunitete, kojimi jih bješe nadario kralj Bela IV., i na zakon sabora god. 1486., kojim se je odredilo, da nasljednim grofovom iliti knezovom, medju koje su spadali i Frankopani, samo kralj suditi ima. Ovaj odpor dosadi Ivanu Korvinu na toliko, da se je zahvalio na banskoj časti, tim više, što je već tada namjeravao uzeti si za ženu krasnu kćerku Bernardinovu Beatricu. Sada podieli kralj Vladislav II. izpražnjeno bansko mjesto Mirku Derenčinu, koj je prije bio Korvinovim kapetanom u Senju, i Ivanu Botu od Bajne. Medjutim udari godine 1493. Bernardin Frankopan na Senj, da ga opet podvrgne svojoj vlasti. Senjani poslaše u ovoj stisci svoga sugradjanina Jurja Senjanina kralju Vladislavu, da ga obznani o nepovoljnom stanju grada Senja, te da ga u ime gradjana senjskih zamoli za pomoć. Kralj Vladislav objavi jim listinom izdanom u Budimu dne 5. lipnja gore spomenute godine, da će jim pomoći (sitis bono animo et sciatis, quod non deseremus vos),[80] te zapovjedi banu Mirku Derenčinu, da priteče Senjanom oružanom rukom u pomoć. Čuvši Bernardin o Derenčinovu dolazku, ostavi on Senj, te se baci u tvrdi grad Brinje, kamo je odmah za njim i banska vojska potekla, te mu grad obsjedati počela. Ovom sgodom pade ban Ivan Bot po-

[80] Izvorna listina na papiru u gradskom arkivu Fasc. II., br. 37.

godjen od zrna, a obsjedanje nastavi sam Derenčin; nu morade doskora mir učiniti s Brnardinom, jer su mu glasovi stigli, da su Turci pod bosanskim pašom Jakubom preko Une u Hrvatsku provalili.[81]

Poslije strašne bitke s Turci na krbavskomu polju blizu Udbine (9. rujna 1493.), u kojoj je hrvatska vojska pod banom Derenčinom hametom potučena bila, nastadoše za grad Senj žalostna vremena, jer neprestane provale Turaka u Liku i Krbavu učiniše, da su se gradjani senjski samo za svoj život i imetak starati morali. K tomu dobivahu još u to doba kraljevski kapetani senjski, kao što to obično biva za vremena rata kod vojničkih častnika, sve veću vlast, te počeše Senjane progonjati i njihove stare pravice vriedjati.

Već koncem godine 1493. tužahu se Senjani na svoga novoga kapetana Mirka Perénja, hrvatskoga bana, te počeše tražiti pomoć i zaštitu u pape rimskoga Aleksandra VI. (1492 — 1503.), koj jim je ove iste godine po svom poklisaru Antonu Fabregnu u ime pomoći proti Turkom poslao nešto novaca, živeža, praha i olova, te pustio obnoviti gradske zidine i kule, o čem nam jasno svjedoče dvie listine kralja Vladislava II., izdane u Budimu 1. siečnja i 11. veljače 1494., kojimi on Senjanom ovaj papinski dar doglasuje, te jim ujedno nalaže, da izvedu obnovu gradskih zidina i kula po savjetu i volji svoga kapetana Petra Tarnočkoga.[82] Ove iste godine

---

[81] Isthvânfi. Historia Regni Hungariae lib. II., pag. 18.

[82] Izvorne listine na papiru u gradskom arkivu Fasc. II., br. 41. i 42.

postade senjskim kapetanom i hrvatskim banom biskup pečuhski Sigismund, a podbanom Nikola Horvat Kolonić.[83]

Godine 1496. mjeseca lipnja zapovjedi kralj Vladislav senjskim kapetanom Nikoli Horvatu i Ivanu Gyoanu, listinom izdanom u Budimu, da imadu čuvati stare pravice i sloboštine senjske, te da se nebi usudili na koj mu drago način povriediti jih. Bijaše tada sudcem senjskim Martin Balardić.[84] Isti kralj posla dapače napomenute godine mjeseca ožujka svoga dvoranina Martina Ćobora kao izvanrednoga poslanika u Senj, da umiri gradjane poradi nekojih neistinitih neprijateljskih glasova, što su se tada o mljetačkom providituru na otoku Krku po gradu Senju raznašali.[85] Ovom sgodom potužiše se Senjani na svoje kapetane, te s toga bude imenovan novim kapetanom neki Juraj Orbonas (Arbanas), kojemu je kralj Vladislav godine 1498. mjeseca srpnja — listinom izdanom u Budimu — dozvolio, da se može za popravak zidina i bedema senjskih, tečajem triju godina, poslužiti daćom trgovine, koju su gradjani senjski plaćali kraljevskoj tridesetnici i koja je svake godine iznašala 60 do 70 forintih.[86] Iste godine odredi ovaj kralj, listinom izdanom u Budimu, da se doznači

---

83 Kercselich. Notitiae Praeliminares pag. 307. Vitezovićeva Kronika.

84 Izvorna listina na papiru sa pečatom sasvim oštećenim u gradskom arkivu Fasc. II., br. 51.

85 Izvorne listine na papiru u gradskom arkivu Fasc. II., br. 52. i 53.

86 Izvorna listina na papiru sa pečatom ugarskoga kralja u gradskom arkivu Fasc. II., br. 56.

senjskomu kancelaru kod kralj. tridesetnice godišnja plaća od 100 libara iliti šestnaest forintih u zlatu.[87]

Godine 1503. dne 4. lipnja potvrdi kralj Vladislav listinom izdanom u Budimu, na molbu senjskih zastupnika: sudca Ivana Furlanića i gradjana Antona de Blasiolis (Blažića), Mihovila de Leporibus (Zečevića?) i Jakova Dušice, senjskim gradjanom sve one povlastice, kojimi jih bješe nadario njegov predšastnik kralj Matija Korvin.[88]

Početkom mjeseca rujna god. 1511. prestavi se u Senju s ovoga svieta ban hrvatski i kapetan senjski Andrija Bot, te učini pred svojom smrću ovršiteljem svoje oporuke kneza Ivana Krbavskoga, naloživši mu medju ostalim, da nepredade kralju Vladislavu grada Senja, dok neizplati 16.000 cekina, što jih je dugovao Botu za njegovu službu.[89]

Godine 1512. bijahu sudci i predstojnici (judices et praesidentes) kraljevskoga grada Senja Krištofor de Gauzigna (Gocinić?) i Donat de Hyadra (Zadranin?), a podkapetanom i kastelanom Juraj Peršurić, koj dopusti gradjanom senjskim, da si mogu birati po starodavnom običaju arcidjakona stolne crkve B. D. Marije, na što mjesto pokojnoga Silvestra Bedričića, velezaslužnoga

---

87 Izvorna listina na papiru sa pečatom ugarskoga kralja u gradskom arkivu Fasc. II., br. 57.

88 Izvorna listina na pergamentu sa pečatom ugarskoga kralja na modro — crveno — bieloj vrpci u gradskom arkivu pod br. 11.

89 Marino Sanudo. Arkiv za povjestnicu jugoslavensku. VI., pag. 371.

promicatelja glagolskih knjiga,[90] jednoglasno izabrahu dne 11. studenoga reč. god. arcidjakonom kanonika i arkiprvada Ivana Mikulanića.[91] Ove iste godine povjeri kralj Vladislav bansku čast i ujedno senjsko kapitanstvo, saslušavši mnenje svoga državnoga vieća, ugarskomu palatinu Mirku grofu Perénju, kojega nehtjedoše Senjani, priznati svojim kapetanom, kao ni Hrvati svojim banom uzkraćujuć mu svaku poslušnost, buduć da je to bilo protiva starim pravicam hrvatskim, da ugarski palatin Hrvatskom upravlja. U Senju se porodi s toga obćenita buna. Senjani — podupirani od Frankopana, koji su se tada potajno spremali, da se dokopaju Senju — potukoše častnike i sluge palatinove; te s toga bude sljedeće godine 1513. imenovam banom hrvatskim i kapetanom senjskim vesprimski biskup Petar Berislavić Grabarski, jedan od najglasovitijih muževa roda hrvatskoga.[92]

Sljedeće godine 1514. mjeseca svibnja naloži kralj Vladislav II. Senjanom, listinom izdanom u Budimu, da onih 1.000 for., što jim je koncem godine 1493. papa Alexander VI. po svom poklisaru Antonu Fabregnu za popravak zidina i kula gradskih poslao bio i koji bijahu

---

[90] Na poziv ovoga Silvestra Bedričića dodje god. 1507. iz Mljetaka u Senj sa svojom tiskarnom prvi poznati knjigotiskar glagolski Grgur Senjanin, kojega je napomenuti arcidjakon ne samo u svoju kuću primio, nego pri štampanju dapače i novcem podupirao. O tom obširnije: Kukuljević. Tiskari jugoslavenski XV. i XVI. vieka u arkivu za povjestnicu jugoslavensku I., str. 128 — 130.

[91] Izvorna listina na pergamentu sa pečatom grada Senja (sv. Juraj na konju) na crvenoj vrpci u gradskom arkivu pod br. 23.

[92] Kercselich. Notitiae Praeliminares pag. 308.

uručeni nekojim gradjanom senjskim, te od ovih zadržani, baštinikom ovih gradjana oduzmu i gradskim podkapetanom izruče, koji će se ovim novcem za opredieljenu svrhu poslužiti. A da čim prije ovu zapovjed izvrše, bude jim ovom istom listinom priobćeno, da su jurve napomenuti podkapetani dobili naputu, da jih na ovršbu ove kraljevske zapovjedi svimi mogućimi sredstvi prisile.[93]

Dvie godine zatim (1516.) pokuša Bernardin Frankopan iz nova, da se dobavi grada Senja, te da tako izvede jednom svoju obljubljenu misao. Ali se on i ovaj put prevari u svojoj nadi. Proti njemu ustade ban i senjski kapetan Berislavić, te odredi ponajprije sam što je mogao, da se Senj obrani od pokušaja Bernardinovih, a zatim potraži u tu svrhu pomoć od Mljetčana, koji mu ovu i obrekoše, zapovjediv 4. travnja t. g. svomu provedituru na Krku i njegovim susjedom na obližnjih otocih, da priskoče u pomoć banu i senjskim gradjanom, čim bi opazili, da se Bernardin oružanom silom Senju približava.[94]

Godine 1520. dne 20. svibnja pade u bitci kod Korenice (u bivšoj otočkoj pukovniji), na čelu svojih Senjana, kapetan senjski i ban hrvatski Petar Berislavić, završiv svoj junački život u nejednakoj borbi sa mnogo silnijimi Turci, a mjesto njega bude još te iste godine kapetanom senjskim imenovan njegov svak Jerolim Petelenić.[95]

---

[93] Izvorna listina na papiru u g adskom arkivu Fasc. III., br. 99.

[94] Mesić. Rad jugoslavenske akademije knj. III., str. 15.

[95] Kercselich. Notitiae Praeliminares pag. 314. Vitezovićeva Kronika.

Za vrieme ovoga kapetana senjskoga potvrdi godine 1521. dne 9. lipnja kralj Ljudevit II., listinom izdanom u Budimu, sva prava i sloboštine grada Senja, koje mu bjehu od njegovih predšastnika podieljene, zapovjediv ujedno kapetanu Peteleniću, da imade prava senjska čuvati i da jih se neusudi na koj mu drago način povriediti.[96] Nu negledeći na ovu kraljevsku zapovjed, proganjao je kapetan senjski i nadalje gradjane i činio svakojaka nasilja i otimačine, na što kralj Ljudevit, na svestranu tužbu Senjana, onamo posla svojega dvorjanina (aulae nostrae familiarem) Grgura Hrvata Orlovčića, da iztraži nepravde Senjanom počinjene, a kapetana Petelenića da ukloni. Ujedno bude gradjanom senjskim naloženo, da imadu slušati napomenutoga dvorjanina i sve činiti, što bi jim on u ime kraljevo zapovjedio, ali uza to bude jim i obećano, da se sa strane kraljevske u buduće neće trpjeti, da jih njihovi kapetani pliene i zlostavljaju, koji bi jih morali braniti.[97]

Još koncem ove godine 1521. postade Orlovčić kapetanom senjskim, te kao takov završi svoj život u nesretnoj bitci kod Mohača dne 29. kolovoza 1526., hrabro se boreć na čelu svojih Senjana.[98]

Kad su se poslije tragične smrti hrvatsko — ugarskoga kralja Ljudevita II. na mohačkom polju u Hrvatskoj bile pomolile dvie stranke, od kojih se jedna na

[96] Izvorna listina na papiru sa pečatom sasvim oštećenim u gradskom arkivu Fasc. III., br. 109.

[97] Izvorna listina na papiru u gradskom arkivu Fasc. III., br. 110.

[98] Isthvànfi. Historia Regni Hungariae lib. VIII., pag. 82. Valvasor J. W. Die Ehre des Hertzogthums Krain, knj. XII., strana 91. Vitezovićeva Kronika.

svom sastanku u Dobri izjavila za Ivana Zapolju a druga, mnogobrojnija, izabrala svojim kraljem dne 1. siečnja 1527. na Cetinju Ferdinanda I., pristadoše gradjani senjski svojevoljno odmah uz Ferdinandovu stranku, o čem nam jasno svjedoči jedna listina kralja Ferdinanda, izdana u Zlatnom Pragu dne 16. veljače 1527., u kojoj se on Senjanom zahvaljuje, što se po nekojih ljudih nisu dali zavesti, da predju k stranki vojvode Zapolje, te jim ujedno obeća svoju vječnu kraljevsku milost i zaštitu i potvrdi jim onu povlasticu, kojom su si mogli izabirati svoje kanonike.[99]

Ovaj isti kralj Ferdinand obveza se Senjanom, listinom izdanom u Beču dne 27. srpnja 1527., da će poradi njihove viernosti i posluha ne samo tvrdo čuvati njihova prava, sloboštine i hvalevriedne običaje, nego da će osim toga njih i njihove potomke od svih neprijatelja braniti, a oni pako neka neprestanu svojom viernošću, postojanošću i posluhom prama njemu drugim prednjačiti.[100]

Sljedeće godine 1528. naloži isti kralj Ferdinand, na tužbu svojih viernih Senjana (fidelium nostrorum civium civitatis nostrae Segniensis) listinom izdanom u Ostrogonu početkom mjeseca siečnja, senjskomu kapetanu Petru Perešiću, da vino, živež i nekoje druge stvari, koje je on sam i njegov pokojni drug i kapetan Grgur Orlovčić gradjanom senjskim uzeo, a zato ništa neplatio, svakomu Senjaninu svoje povrati ili izplati i da

[99] Izvorna listina na papiru sa vlastoručnim podpisom kralja Ferdinanda u gradskom arkivu Fasc. III., br. 111.

[100] Izvorna listina na papiru sa vlastoručnim podpisom kralja Ferdinanda u gradskom arkivu Fasc. III., br. 112.

neučini nikomu nepravde ni uvrede. Ujedno bude mu strogo naloženo, da u buduće nesmie od njih nikakve stvari bez dostojne ciene silom uzeti.[101]

Nadalje potvrdi te iste godine 1528. kralj Ferdinand I., listinom izdanom u Ostrogonu dne 6. siečnja, na molbu senjskih zastupnika: sudca Dominika de Pergamo i gradjanina Antuna Nikolavića, sve one povlastice i sloboštine, koje bijahu dobili od njegovih predšastnika kralja Matije Korvina i Vladislava II.,[102] a drugom listinom izdanom u Ostrogonu iste godine, mjeseca i dana zapovjedi ovaj kralj kapetanu i podkapetanom senjskim, da u buduće nesmiju od gradjana za se tražiti jedan dio zarobljenika i pliena, što ga oni u boju s obližnjimi Turci bez njihova sudjelovanja zadobe.[103]

Isti kralj podieli Senjanom listinom izdanom u Ostrogonu dne 11. siečnja 1528. privilegij, da mogu po svih zemljah njegove monarkije slobodno trgovati i da jih nesmie nitko suditi nego njihov gradski sudac.[104]

Medjutim bijahu u to doba Turci krbavsku i ličku županiju osvojili i posjeli, te počeli sve to većom silom na Senj udarati. Senjani, ostavljeni od svih strana, pisahu dne 16. srpnja 1531. u Ljubljanu Ivanu Kaciane-

---

[101] Izvorna listina na papiru u gradskom arkivu Fasc. III., br. 113.

[102] Izvorna listina na pergamentu sa pečatom ugarskoga kralja na crveno — bielo — ugasitoj vrpci u gradskom arkivu pod br. 12.

[103] Izvorna listina na papiru u gradskom arkivu Fasc. III., br. 116.

[104] Izvorna listina na papiru u gradskom arkivu Fasc. III., br. 118.

ru (Kociančiću), Ferdinandovu vojvodi i vrhovnomu kapetanu Štajerske, Koruške i Kranjske („capitaneus provincialis Carniole, supremusque capitaneus Štirie, Carinthie et eiusdem Carniole“), da će se gradjanstvo senjsko, pošto više nemože silnim navalam turskim odoljeti, listom izseliti, ako jim on nepošalje doskora pomoć, te da će se tim nanieti velika šteta kraljevskomu Veličanstvu i cielomu kršćanstvu, ako grad Senj dopadne turskih ruku.[105]

Sljedeće godine 1532. podieli kralj Ferdinand Senjanom, listinom izdanom u Insbrucku dne 11. veljače, povlasticu, da mogu kupovati i prodavati sol, meso i kruh, a da zato neplaćaju daću kraljevskoj tridesetnici. Ujedno bude kapetanu, podkapetanom i ostalim činovnikom senjskim strogo naloženo, da imadu ovaj, napomenutim gradjanom milostivo podieljeni, privilegij tvrdo čuvati i da se neusude povrieditì ga.[106]

U ovo doba bijaše senjskim kapetanom Erazim Šeier, koj je te iste godine 1532. sa 170 Senjana u jedan dan jurišem zauzeo turski grad Solin, te čitavu njegovu posadu od 120 janjičara sasjekao, 20 topova, 100 sjekira, 260 pušaka i mnogo zaire i hrane zaplienio.[107]

Ovoga se decenija umnoži pučanstvo senjsko novimi ratobornimi naseljenici, koje historici Uskoci iliti

---

[105] Ovo pismo vidi kod Krčelića: Notitiae Praeliminares pag 349.

[106] Izvorna listina na papiru u gradskom arkivu Fasc. III. br. 119.

[107] Valvasor I. W. Die Ehre des Hertzogthums Krain, knj. XII., str. 91.

Vlasi nazivlju. A tko su bili ti Uskoci? upitati će po gdjekoji čitatelj ove poviesti. Budi mu u kratko rečeno:

Kad su Turci godine 1528. s tvrdim gradom Jajcem osvojili dio Hrvatske medju riekom Vrbasom i Unom, ili sada tako zvanu tursku Hrvatsku; kad su poslije toga posjeli susjedne hrvatske županije Liku i Krbavu, šireć mačem i ognjem svoje gospodstvo sve više i više prama zapadu: onda je mnogo naroda, koj nije hotio pod turskim silničtvom živjeti, ostavilo sladke predjele svoje žalostne domovine, te naselilo većim dielom slobodne prodoline dalmatinskoga Primorja. Ali granice slobodne Hrvatske postajale su sve tjesnije, i to ne samo ovkraj nego i onkraj Velebita; ovdje bo su Turci još godine 1528. osvojili Vranu, a devet godina poslije (12. ožujka 1537.) pod Amurat-begom i tvrdi gradić Klis. S ovih takodjer sada turskih strana pribjeglo je dosta naroda u slobodnu Hrvatsku. Ovaj narod, koj se je jarmu divljih Azijata uklanjao, rado bje priman, te kano što bijaše oružju privikao, ponajviše naseljen upravo na hrvatsko-turskih granica, da jih pomogne braniti, ili u onih krajevih, koji su najvećma bili izvrženi neprijateljskim nasrtajem. Ovi pribjeglice prozvani su „Uskoci“, a zovu se u hrvatskih latinski pisanih zakonih takodjer „Vlasi.“ Što su na poljskih i ruskih granicah bili Tatari i Kozaci, što na ugarsko-turskih akindši i hajduci, to su Uskoci ili Vlasi bili na hrvatsko-turskih t. j. neredovita vojska, koja je s jedne strane branila granice od Turaka, s druge po svojoj volji prekoračivala te granice, navaljivala na neprijatelja, plienila mu i pustošila zemlju.

Tim je putem i grad Senj, kao važna točka za

Hrvatsku i kao tvrdi branik obližnjim omanjim tvrdjavam: Brlogu i Otošcu, dobio novih oružju vještih stanovnika, kojih je ponajveći broj došao bio izpod Klisa poslije godine 1537., davši ujedno povoda, da se je pućanstvo grada Senja počam od njihova dolazka dielilo u četiri razreda: 1. na gradjane (casalini), koji su imali kuće i tjerali trgovinu i obrt; 2. na plaćenike (stipendiati), koji su za plaću obavljali vojničku službu; 3. na pridošlice (venturini), koji su neprestano iz turskih krajeva dolazili i 4. na prognanike (banditi), koji bijahu većim dielom iz mljetačkih zemalja.[108]

III.

Težnje tih u Senju se naselivših Uskoka bile su u obće izprva sasvim poštene i pravedne. Prisiljeni ostaviti strmu liticu klisku, koju su kroz mnogo godina velikom hrabrošću i smionstvom od krvopija Turaka i od grabežljiva krilata lava kao svetinju njim za obranu povjerenu branili, zakleli se bjehu, da će se dušmaninu krvavo osvetiti ma kada i kojim

---

[108] Friedrich von Hurter. Geschichte Kaiser Ferdinands II. und seiner Eltern, bis zu dessen Krönung in Frankfurt II. Band, XV. Buch, S. 133.

to načinom bilo, te se opet svoga vrletnoga Klisa dokopati. Nu te svoje junačke odluke nemogahu izpuniti, a da nepovriede mljetačkoga teritorija, koj je medju njimi i Turci svestrano ležao. Prolazeć dakle morem u svojih hitrih barkah, a zatim po mljetačkih predjelih na tursko zemljište, Uskoci su senjski, nevriedjajuć nipošto bar po mogućnosti mljetačkih podanika, s kojimi su dapače više put u slozi radili, svagda Turke napadali i harali jim zemlju, te bi se istim putem često bogatim plienom na svoje stanove povraćali, čekajuć na zgodnu priliku za poveća poduzeća.

Daleko bi me vodilo, kad bi navadjao svakolika junačka djela, koja su Senjani Uskoci u neprestanih ratovih sa Turci počinili, i kojim se je sve do dana današnjega uspomena sačuvala u narodnoj tradiciji. Zato mnijem, da ću svojoj zadaći zadovoljiti, ako ovdje iztaknem samo ponajvažnije godine njihova vojevanja.

Tako je godine 1557. njih 340 uskočkih sokolova pod svojim kapetanom Herbartom Auerspergom (Turjačkim), kasnije pokrajinskim kapetanom u Kranjskoj i carskim generalom u hrvatskoj i primorskoj krajini, u senjskih planinah hametom potuklo 4200 Turaka, koji su se iz Kočevja i Ribnice preko grobničkoga polja s robljem i bogatim plienom u svoj zavičaj vraćali.[109] Isto tako je godine 1566. senjski kapetan Ivan Ferenberger, kasniji utemeljitelj grada Karlovca, sa malenim brojem Uskoka pet puta porazio i u bieg natjerao jak

[109] Valvasor J. W. Die Ehre des Hertzogthums Krain, knj. XII., str. 91 — 92. — Vitezovićeva Kronika.

turske čete, koje su po staroj navadi htjele provaliti u Kranjsku, da ju opliene i poharaju; a godine 1569. udario je senjski kapetan grof Jobst Josip Thurn, prije nego li je imenovan bio karlovačkim generalom, sa 280 Senjana Uskoka kod Perušića (u bivšoj otočkoj pukovniji) na 2700 Turaka, te jim vodje i 1.000 momaka sasjekao a mnoge pohvatao, medju njimi i dva turska martolosa ili razbojnika, koji su po senjskoj okolici djecu lovili i Turkom prodavali. Ova dva martolosa nabiše žive na kolac, oko njih upališe oganj, te jih tako žive spekoše.[110]

Dvadeset godina zatim (17. lipnja 1589.) porazi senjski kapetan Furij Malca s malenom četicom Uskoka u jednom danu dva jaka turska vojna odiela, a godine 1595. potukoše sami Senjani Uskoci pod svojim vlastitim vodjom u senjskih planinah zvorničkoga bega, koj se je s velikim robljem u svoju postojbinu tim putem vraćao. Tom sgodom oslobodiše Senjani mnogo kršćana od turskoga robstva.[111]

Nu ne samo na kopnu već i na moru zadavahu Senjani Uskoci Turkom golemih jada. Tako su oni ploveć cielim jadranskim morem jako često trgovačke karavane turske napadali, razbijali i plienili. Kako su već i na moru Turkom dosadili bili, vidi se najbolje po tom, što se je godine 1565. sam car Soliman potužio bio na senjske Uskoke, koji su sa dviema ladjami u Makarskoj veliku trgovačku karavanu Turaka razbili i oplienili bili.[112]

---

110 Valvasor. Die Ehre des Hertzogthums Krain, knj. XII., str. 92. — Vitezovićeva Kronika.

111 Valvasor. Die Ehre des Hertzogthums Krain, knj. XII., str. 92. — Vitezovićeva Kronika.

112 Kukuljević. Njeke gradine i gradovi u kraljevini hrvatskoj. Grad Senj. svez. II., str. 7.

Mljetčani su s početka, osobito za svojih dugotrajnih ratova sa Turci, mirnim okom gledali, kako Uskoci preko njihova zemljišta u turske krajeve provaljuju i Turke napadaju i tuku, jer to jim bijaše u prilog. Ali kad su jih poslije dovršena ciparskoga rata (god. 1573.) Turci krivili, da senjski Uskoci njihovom dozvolom preko njihova zemljišta u Tursku prelaze, te jim se ujedno počeli ozbiljno groziti, da će svoje vojne brodove u jadransko more na obranu svojih zemalja odpraviti, ako oni plovitbu oboružanih uskočkih ladja po jadranskom moru svom silom nezapriečе, a Mljetčani se te grožnje pobojali, uvidjajuć, da bi taj dolazak turskih galija sasvim uništio njihovo gospodstvo na jadranskom moru, tada tek počeli su oni na morskih tjesnacih namieštati svoje galije, da paze na Senjane Uskoke, da jih love i smrću kazne.

Tako je mljetačka republika počela proganjati i ubijati Senjane Uskoke već u ono doba, kad oni još nebijahu dirnuli u imetak njezinih podanika. S toga nije čudo, što su i Uskoci od toga vremena smatrali Mljetčane svojimi zakletimi neprijatelji i turskimi zaštitnici, te jih počeli po moru i kopnu napadati i robiti, gdjegod jim se prilika pružala. U tom pogledu su navlastito spomena vriedne godine 1590, 1591, 1592 i 1595.[113] Ovu njihovu ogorčenost proti Mljetčanom uzpiri još većma onaj krvavi dogadjaj pod Klisom godine 1596., prigodom kojega su oni sa zarobljenimi Senjani Uskoci upravo barbarskim načinom postupali.

---

[113] Valvasor. Die Ehre des Hertzogthums Krain, knj. XV., str. 556.

Ove godine naime (dne 7. travnja) osvoji 500 Senjana Uskoka u savezu sa 50 Dalmatinaca pod vodstvom Ivana Albertića Spljećanina i rodskoga viteza kneza Fr. Ant. Bertučića Hvaranina tvrdi gradić Klis, te ga iztrgnuše tako opet iz turskih ruku, u koje bješe skoro prije 60 godina (1537.) pao. Dočim je ta viest uzhitila cielo kršćanstvo, kosnula se je ona tužno Turaka i njihovih prijatelja Mljetčana, te jih obojicu na osvetu sdružila. Turci, bojeći se teškoga zuluma od hrabrih Senjana Uskoka nastojavahu iz petnih žila, da opet kako otmu Klis iz njihovih rukuh. Pokupiše vojske do 10.000 iz Bosne Hrvatske, Dalmacije i požežkoga kraja i tako ojačani vrate se ka Klisu pod bosanskim Pardi — pašom i Ibrahim — begom dne 1. lipnja r. god., te obkole grad sa triju strana. Turci tim bolje napredovahu, što su jih pomagali u svačem Mljetčani, koji su svoje bojno brodovlje pod zapovjedničtvom providura Benedikta Mora poslali bili pod Spljet, da složno s Turci čim više može kliskomu kapetanu Ivanu Albertiću obranu grada otegoti. U to sabere po kraljevu nalogu karlovački general Juraj Lenković — ujedno vrhovni zapovjednik u Primorju — svoje pod plaćom stojeće vojnike iz Karlovca, Otošca, Senja, Brinja i Vinodola, te pohiti iz Senja sa ondješnjim biskupom Antunom de Dominisom, stricem kasnijega glasovitoga senjskoga biskupa Markantuna de Dominisa, i nekoliko senjskih kanonika u Dalmaciju, da pruži pomoć svojoj braći u Klisu. Na kliskom polju zametnu se krvav boj, u kojem naši potukoše Turke i natjeraše jih u bieg. Ali kad bježeći Turci opaziše, da Uskoci po turskom taboru pliene, vrate se i oni iznenada, te raztjeraše naše, od kojih mnogi pogiboše, dočim se drugi od

očite propasti tim izbaviše, što su se u grad Klis zatvorili. Turci se medjutim povukoše natrag, nemogavši za sada predobiti grada; ali iz zasjede vrebahu na Senjane Uskoke. Kada se indi Lenković, ostavivši u Klisu 300 momaka pod vodjom Mavrom Alfierom, pak 36 konja i 600 mješina punih vode za hranu i piće, uputio bješe ob noć sa 600 bojnih drugova u Senj, udariše na ovu četu Turci, te ju hametom potukoše. Medju palimi bijaše senjski biskup Antun de Dominis, više senjskih kanonika i popa glagolaša,[114] zatim braća Andrija i Ivan Basani vlastelini senjski, a u sužanjstvo tursko padoše: Juraj Paradeiser, kapetan senjski, Vajkard Auersperg, sinovac Andrijin, Ivan Mordax, Gabre Križanić i mnogi satnici senjski. Lenković dopade teških rana i jedva uteče s kapetanom novljanskim i dvorskim županom (Burggraf) ledeničkim Antunom Ritterom, djedom slavnoga Pavla Rittera Vitezovića, pomoćju senjskoga vojvode Miše Radića, koj je dobro pute poznavao u Senj. Šesti dan iza bitke odpremiše Turci zarobljenoga senjskoga kapetana Jurja Paradeisera u grad Klis, da nagovori posadu na predaju, koja i sbilja tvrdju neprijateljem preda uz dični po nju uvjet, da Turci svim zarobljenikom slobodu vrate.[115]

---

[114] Na uspomenu ovoga dogodjaja dozvoli papa Klement VIII. (1592 — 1605.) biskupom i kanonikom senjskim, da se mogu služiti kod crkvenih funkcija ruhom nazvanim „Capa — Magna."

[115] Isthvànfi. Historia Regni Hungariae, lib. XXX., pag. 418 — 421. — Valvasor. Die Ehre des Hertzogthums Krain, knj. XII., str. 31 — 32.

Za vrieme ovoga nesretnoga poboja, u kojem se je hrvatska kršćanska krv prolievala, nije samo mljetačka mornarica kod Spljeta skrštenih ruku gledala ono mrcvarenje, već je njezin zapovjednik Benedikt Moro svakoga Uskoka, koj je poslije toga krvavoga i očajanoga boja živ utekao na njegovo brodovlje, ili objesio ili na galije prikovao. To barbarstvo mljetačko, gore od turskoga, moralo je ne bez razloga pobuditi Uskoke na groznu osvetu; te nije čudo, što su od sada u napredak uz svaku sgodnu priliku tražili vratiti Mljetčanom šilo za ognjilo.

Mljetčani, da se uzmognu braniti proti Senjanom Uskokom, nadjenuše jim ime gusara i ocrniše jih svojimi spisi pred čitavom Evropom. Tko čita mljetačke izvještaje one dobe o Uskocih, groza ga hvata s divlje ćudi one, koja se Uskokom pripisuje. Nekažem, da nisu Uskoci robili i ubijali; ali tko jih bješe to naučio? Ne samo Turci nego ni Mljetčani nisu jim štedili ni života ni kućišta, pa je li onda za čudo, što su doskora u zanatu učenici svoje učitelje nadmašili!

Već godine 1597. imali su Mljetčani poradi njihova himbena ponašanja pod Klisom osvetu Uskoka osjetiti. Ove godine naime udariše Uskoci na grad Rovinj u Istri, te porobiše jednu mljetačku galiju i oteše 10 drugih brodova, koji bijahu nakrcani dragocienom robom u vriednosti od pol milijuna for.[116] Mljetčani, razjareni sbog takove smjelosti, odpraviše odmah dalmatinskoga providura Ivana Bemba s ratnim brodovljem, da Senj i

---

[116] Valvasor. Die Ehre des Hertzogthums Krain, knj. XV., str. 556.

ostalo hrvatsko Primorje zatvori, dočim su ujedno svomu poslaniku u Pragu naložili, da se poradi ovoga uskočkoga nasilja caru Rudolfu II. potuži. Rudolf odasla svoje komisare u Senj, te zapovjedi ujedno hrvatskomu generalu Jurju Lenkoviću, da okrivljenike kazni i da plien od njih pokupi i Mljetčanom povrati. Lenković odsudi i sbilja 7 Uskoka na smrt, a plien sakupi i ponudi admiralu Bembu, koj ga medjutim primiti nehtjede

U tom podje godine 1598. mjeseca voljače Ivanu Bembu za rukom 17 senjskih oružanih brodova sa 700 Uskoka i 70 njemačkih arkebuzira u luci Rogoznici blizu Šibenika zatvoriti. Uskoci bijahu u skrajnjoj nevolji, jer i sa kopna vrebaše na njih mljetačka vojska pod knezom Andrijom Sorancom, kojemu se još i Turci pridružiše. Uza sve to neklonuše Uskoci duhom. Videći, da su Mljetčanom nedorasli, prodaše na brzu ruku za jevtin novac svoj ogroman plien seljakom, te upotrebiše neku tamnu noć, razapeše za vrieme silnoga juga svoja jadra i zajedriše posred mljetačkoga brodovlja na pučinu, te se vratiše sretno u Senj, na što admiral Bembo svoju službu izgubi, koja bude povjerena pomorskomu generalu Nikoli Donatu.[117]

Medjutim su Uskoci ovim plienjenjem i haranjem obogatili, tako, da su si malo po malo sve to veću moć prisvojili, a napokon su si i svu vlast u svoje ruke pribrati znali. Tako nalazim, da su Mile Radić, Gašpar Stipanović, Pavao Miovčić i Ivan Novaković inače Vlatković, vojvode u Senju izdali dne 19. listopada 1598.

---

[117] Minucio Minuci. Storia degli Uscochi. Vol. I. Cap. III. pag. 60 — 62.

god. na kršćanski sviet otvoreno pismo, koje je gradski kancelar Jerolim d' Argento (Srebrnjak) napisao.[118] Poglavarstvo indi grada Senja sastojaše onda, sudeć po ovoj listini, od samih Uskoka. Inače je grad cielom hrvatskom krajinom u vojnih poslovih iza 1578. god. visio o vojnom vieću dvorskom u Gradcu, kojemu stajaše tada na čelu nadvojvoda Ferdinand, vladalac nutrnjo — austrijskih zemalja.

U to isto doba nastojaše tadašnji biskup senjski Markantun de Dominis, da razmiricu izmedju Senjana Uskoka i Mljetčana poravna. Ovo se razabire iz pisma pape Klementa VIII., pisana biskupu Dominisu u Ferrari dne 2. rujna 1598., u kojem ga potiče, da dobro započeto djelo izmirenja nastavi i na kraj dotjera. Ovu svoju želju očitova papa iznovice novim pismom na Dominisa od 15. listopada, dočim se je u isto doba pismi obratio bio na cara Rudolfa II. u Pragu i nadvojvodu Ferdinanda u Gradcu, bodreć jih, da nastoje o tom, kako bi se ta razmirica izmedju Mljetčana i Uskoka mirno riešiti mogla, te preporučujuć jim za taj posao senjskoga biskupa, koj će doskora k njim prispjeti.[119]

Potican dakle papom Klementom VIII., uputi se Dominis koncem godine 1598. kralju Rudolfu i nadvojvodi Ferdinandu u Prag i Gradac, i stavi se odlučno na povjereni mu posao, naime da skloni Rudolfa na obuzdanje

---

[118] Ovo pismo kod M. Sladovića: Povësti biskupijah senjske i modruške ili krbavske, Trst. 1856. str. 277 — 278.

[119] Ljubić. Prilozi za životopis Markantuna de Dominisa Rabljanina, spljetskoga nadbiskupa u „Starinah“ knj. II.. Spom. VIII.

Senjana Uskoka, te na mir s Mljetčani. Da je to bio drugi koj muž, možda bi se svakolika razmirica mirno i sretno dovršila bila; nu nesreća je htjela, da je senjski biskup skloniji bio mljetačkoj republici nego li istomu Senju. Zato su svakolika njegova nastojanja smierala na to, da Senj, Vinodol i Novi s cielim primorjem Mljetčanom izdade; pa da to postigne, nagovarao je na sve načine vladu austrijsku, neka Uskoke preseli iz Senja t. j. od mora u nutrnju zemlju, poimence u okolicu obližnjih tvrdjava: Otošca, Brinja i Prozora. Buduć da je i sam papa Klement VIII. cara Rudolfa II., pismom pisanim dne 29. kolovoza 1599.,[120] nagovarao, da Uskoke iz Senja premjesti, te tako već jednom to uskočko pitanje rieši, to bi bio biskup Dominis svoju namjeru i svestrano izveo, da nije napokon i sam dvor dohvat njegova nagovaranja uvidio te se pobojao, da bi uklonjenjem Uskoka Mljetčani Senj grad, za kojim su toliko težili, lasno u svoje lavske pandže povukli. Ali ni ovako neostadoše nastojanja Markantunova bez svakoga uspjeha, jer iza tolikih dogovaranja zapovjedi napokon car Rudolf II. nadvojvodi Ferdinandu, neka, bilo ma kojim načinom, s Mljetčani ovu razmiricu izravna.

Pozvan dakle u to ime od cara Rudolfa, imenova Ferdinand za Senj komisarom svojim norinberžkoga viteza Josipa Rabatu, rodom iz Gorice, a vicedoma u Kranjskoj, koj je već bio nadvojvodi svoju viernost i u tih poslovih vještinu zasvjedočio kao njegov poslanik u Mljetcih, te mu naloži: 1. neka uskočke poglavice smrću

---

[120] Vidi pismo kod Theinera: Monum. Slavor. merid. Tom. II., pag. 93. (CV.)

kazni; 2. sve Dalmatince i druge podanike mljetačke iz Senja za uviek odpravi: 3. ostale Uskoke — izuzam 100 najmiroljubivijih — na nutrnje granice preseli; 4. napokon dozvolom hrvatskoga generala (Jurja Lenkovića) porabu oružanih brodova zabrani.[121]

Rabata započe svoj rad tim, što je sa zapovjednikom mljetačke mornarice u kvarnerskom zaljevu Filipom Paskvaligom sklopio na Rieci sljedeći ugovor: 1. da se Senjanom Uskokom dozvoli plovitba samo izmedju Senja i Baga (Karlobaga): 2. da jim se zabrani izkrcavati se na mljetačkom zemljištu; 3. da se plovitba neoružanim ladjam ostalih austrijskih podanika kao i prije dozvoli; a da se ove 4. kod tvrdjice sv. Marka u tjesnacu izmedju otoka Krka i bakarske obale nepretražuju; 5. da se podanici, prognanici i bjegunci mljetačke republike u Senj i u ostala primorska mjesta više neprimaju; napokon 6. da se Uskoci kazne, gdjegod se il na moru il na kopnu uhvate, koji su radi kvara Mljetkom učinjena prognani.[122]

Sporazumiv se tako sa Paskvaligom, unidje Josip Rabata dne 29. siečnja 1601. u Senj i to u pratnji senjskoga biskupa Markantuna de Dominisa i svoje vojske od 1500 arkebuzira, kad upravo u gradu nije bilo više od 300 oboružanih Uskoka. Nastaniv se u kraljevskoj tvrdji ili današnjem kaštelu, zatvori velika i mala gradska vrata, namjesti po kulah, vratah i zidinah straže, te proglasi po čitavom gradu sljedeću zapovied:

---

121 Fr. Hurter. Geschichte Kaiser Ferdinands II., VI. Band, LVII. Buch, S. 538.

122 Fr. Hurter. Geschichte Kaiser Ferdinands II., VI. Band, LVII. Buch, S. 540. 541

Da se svatko pokori bez prigovora pod gubitak glave. Zabranjeno je svima plieniti i voziti se barkom po moru. Besposlice (venturini) biti će premješteni u gornju Krajinu. Za jedan dan ima se svatko prijaviti u kaštelu i zapisati svoje ime. Zlotvori imaju se za dva dana sami staviti pred sud i zaiskati oproštenje u veoma milostive kuće austrijske, koja ju neće uzkratiti onomu, koj bi svojom hrabrošću mogao biti na korist granici. Tko prigovori i najmanje, izgubiti će glavu. Tko pruži kakvu milost ili pomoć tvrdoglavcem i neposlušnim, biti će iz grada protjeran. Nitko nesmie nositi oružja, nitko nesmie izlaziti iz grada ni danju ni noću bez naročite dozvole presvjetloga gospodina komisara. Tko bi, komisarom pozvan u kraljevski kaštel oklievao odmah doći, izgubiti će glavu. Napokon se zapovieda četvorici vojvoda pod tešku kazan, da čim prije dostave presvjetlomu gospodinu komisaru točan popis svih onih vojnika (stipendiati) i bezposlica (venturini), koji bijahu tada odsutni, pridodavši ujedno kod svakoga uzrok njegove odsutnosti.

Medjutim posla mljetački admiral Filip Paskvaligo k Rabati u Senj svoga tajnika Viktora Barbara, da ga po njegovoj i prejasne republike želji na dalnje djelo upućuje. Sada započe strahovit sud nad onimi, koji Mljetčanom štogod štete počiniše. Još 2. veljače budu uskočke poglavice Martin knez Posedarić i Marko Margetić, vojvoda ledenički, priekim sudom kao vodje razbojnika (assassini) i bunitelji obćega mira na smrt osudjeni, te još iste noći u tamnici smaknuti i nad vratima gradskoga kaštela obješeni. Bijaše odredjeno istoga dana zaustaviti u kaštelu i Dubrovčanina Jurja Maslardu; ali budući da se je on dao upisati pod tudjim imenom, bje na

slobodu pušten, nu malo kašnje od kapetana Odoarda Grasella na ulici proboden. Odsada prodje malo koj dan bez takovih žrtava.

Ova strogost komisarova sklonu napokon sve u Senju se nalazeće Uskoke, da zaištu milost i oproštenje uz izručenje čitavoga pliena. Nu buduć da nebijaše još Barbaro s timi žrtvami zadovoljan, te se s toga po gradu glas raznašao, da će još mnogo drugih glavom platiti, utekoše se gradjani senjski biskupu Dominisu za pomoć, a ovaj prodje na čelu odbora od najuglednijih i neporočnih gradjana k Barbaru i izreče mu veoma dugi govor u ime svih stanovnika, u kojem, priznavajuć krivnje nekojih Uskoka naprama prejasnoj mljetačkoj republici, za oproštenje ga moljaše, a neka se smrtna kazan obustavi i strahu doskoči, u kojem već toliko vremena cielo pučanstvo živi. Barbaro jim obeća, da će sa preporukom o svem svoga poglavara Paskvaliga obaviestiti. Taj čin ganu Rabatu. On progna još oko 20 njih pod kazan smrti, ako bi se u Senj povratili, s čega ostali odahnuše. Zatim pobroji pučanstvo, te odredi, da se nekoji izsele, nekoji ostanu a nekoji prodju u pogranične tvrdjave (Brinje, Otočac, Prozor i Brlog) na vojničku službu. Do 100 obitelji spremnih na odlazak sakupi se u crkvi, a biskup jih blagoslovi i na mirno življenje nagovori.

Medjutim su neprijatelji Rabatini, bivši kapetan senjski Danilo Barbo i ban hrvatski Drašković, sve svoje sile napinjali, da ga ma kojim načinom pred gradačkim i pražkim dvorom ocrne, a to jim podje tim lasnije za rukom, što je Rabata i na spomenutih dvorovih imao dosta neprijatelja, koji su samo zgodan čas očekivali, da ga strmoglave, pošto se s prestajanjem razbojničtva u

Senju izsušivahu vrela goleme njihove koristi. To dade sada povoda, da su Uskoci, i onako nezadovoljni svojim gorkim udesom, počeli glas raznašati, da je Rabata s toga, što je Mljetčanom za volju prolio krv tolikih hrabrih Uskoka, pao u nemilost kod gradačkoga dvora, te da isti nadvojvoda Ferdinand nebi požalio smrti komisarove.

Rabata desio se je tada baš u važnih poslovih u Trstu, kud mu nekoji prijatelji obznaniše, kako ga je prijašnji senjski zapovjednik Barbo skupa sa banom hrvatskim Draškovićem u Gradcu izvikao kao od Mljetčana podkupljena. Primiv te glasove, odjuri Rabata odmah ravnim putem u Gradac, da se od svega opravda, čime su ga njegovi neprijatelji krivili. Nadvladav ovdje sve osvade, vrati se koncem rujna na svoje mjesto u Senj, da tamo pojavivšim se neredom poznatom strogošću kraj učini.

U tom se je ogorčenost Senjana Uskoka proti Rabati, neprestance izvana podticana, od dana do dana povećavala. Ali si Rabata i tu znade pomoći. Sabere naime veći dio u Senju se nalazećih Uskoka i posla jih u Kanižu proti Turkom. Za kapetana jim postavi nekoga Jurišu Senjanina, slavna na oružju junaka, od kojega je ponajviše strepio i kojega još dan danas sav narod hrvatski u svojih pjesmah slavi. Došavši Juriša sa svojom četom u Karlovac, bude nagovoren od Daniela Frankola, glavnoga protivnika Rabatina, da se u Senj povrati, jer da još uviek njegovim sugradjanom sa strane Rabatine pogibelj prieti, a da se i sama njega ovim načinom Rabata riešiti kani. Na to se povrati Juriša sa svojom četom u Senj, ali bude malo zatim od Rabate uhvaćen i u tamnicu gradskoga kaštela bačen. Nemogavši više Uskoci

podnesti ovakove strogosti i silničtva komisara Rabate, pobune se dnê 31. prosinca 1601. godine, udariše sa nekoliko osvojenih topova na kaštel, zauzeše ga jurišem i posjekoše svu posadu i sama Rabatu, te mu izložiše glavu na prozoru nad vratima kaštela; a kad su drugi dan (1. siečnja 1602.) donesli bili njegovo mrtvo tielo u crkvu, nahrupiše nanj prostije žene senjske, kojim je poubijao i pozatvarao muževe, otce i sinove, i počiniše mu još u smrtí grdne uvrede.[123]

Buduć da gradački dvor ili nehtjede ili nemogaše kazniti ubojice Rabatine, mišljahu Senjani Uskoci, da su, smaknuvši Rabatu, podpunoma pravo uradili. U tom jih njihovom mnenju još više uvjeri i to, što je odmah početkom godine 1602. senjskim kapetanom imenovan bio Tršćanin Daniel Frankol, glavni neprijatelj Rabatin, koj je u Karlovcu Jurišu Senjanina na povratak u Senj nagovorio, te tim postao neposrednim krivcem Rabatine grozne smrti. Frankol je, došavši u Senj, istina bog smrću kaznio Uskoka Vuicu Vidašića[124], koj je prvi pucao na Rabatu, ali za ostale krivce prođje onaj strašni čin u zaboravnost; te se s toga nije čuditi, što su se malo po malo svi Rabatom iz Senja protjerani Uskoci natrag povratili i još odvažnije nego li prije svoj stari zanat tjerati započeli.

---

123 Ljubić. Starine knj. II., Spom. XXX. „Relatione de successi della città di Segna 1601 e 1602, et della morte del commissario Rabata.“ — Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. I. Cap. IV., pag. 85 — 113. — Fr Hurter. Geschichte Kaiser Ferdinands II., VI. Band, LVII. Buch, S. 541 — 546.

124 Ljubić. Starine knj. II., Spom. XXXVI. str. 62.

Tako udariše oni god. 1604. pod svojimi vodjami Ivanom Vularkom (Vladkom?) i Petrom Rosantićem na Turke u Lici i Krbavi, te jim oteše tom sgodom velik plien, od kojega su, povrativši se u Senj, darovali senjskomu kapetanu prekrasno osedlana konja i 1500 talira. Nu buduć da su oni i na jadranskom moru počeli napadati i plieniti mljetačke brodove, potužiše se Mljetčani s nova u Gradcu na Uskoke, na što bude za komisara u Senj poslan karlovački general Vid baron Khisl, dobivši nalog, da potanko razvidi i razpita počinjene zločine uskočke, plien jim oduzme i o svem vladu izviesti.[125] Nu generalu Khiselu, došavšemu u Senj, očitovahu Uskoci iskreno, da su, nedobivajući odredjene godišnje plaće, prisiljeni živjeti od mljetačkoga i turskoga pliena, na što se general Khisl, izviestiv o cieloj stvari gradačku vladu, na svoie mjesto u Karlovac povrati. Tako ostade i ova istraga bez svakoga daljega uspjeha, a Senjani Uskoci stadoše i nadalje Mljetčane i Turke na kopnu i moru napadati i plieniti.

Godine 1605. izkrca se u šibeničkom zaljevu iz nenada Juriša Senjanin sa 600 Uskoka, ostavi u zaljevu 100 jih za obranu brodova, te udari sa ostalih 500 momaka na turski grad Skradin. Unidje unj, zapali ga i poplieni sve kuće, vrativši se s bogatim plienom i 300 zarobljenih Turaka sretno u Senj.[126]

Sljedeće godine 1606. navali 150 Uskoka u luci

---

[125] Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. II. Cap. I., pag. 135 -- 138.

[126] Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. II. Cap. I., pag. 141.

Vestro nedaleko od Rovinja u Istri na jednu kotorsku frigadu, koja je vozila pismo mljetačkoga dužda i 6000 dukata državna novca a osim toga 4000 dukata privatnih novaca i mnogo trgovačke robe, te porobiše novac i robu, poplienivši još k tomu na povratku i druge brodove u ostalih mljetačkih lukah, na što mljetački pomorski general Ivan Krst. Kontarini sabrav jaku pomorsku silu u hrvatskom Primorju zatvori more kod Rieke, Bakra i Senja, i zabrani tako svako obćenje i trgovinu. Proti ovomu postupanju potuži se napomenutomu generalu senjski podkapetan Ivan Jakov de Leo (kapetan Frankol bijaše odsutan) u svoje i u ime grada Senja, dokazavši mu, da su ona neprijateljstva samo nekoji Uskoci proti njegovoj i proti volji grada počinili; a karlovački general baron Khisl, kojega je gradački dvor — pobojav se, da nebi lukavi Mljetčani tom sgodom osvojili primorska mjesta — sa 400 vojnika poslao bio u Senj, objesi dva najveća krivca: jednoga Arbanasa i jednoga Senjanina, i povrati tajniku mljetačkoga generala, koj je u tu svrhu u Senj poslan bio, 7500 dukata i jedan dio nadjene robe, obećavši mu ujedno, da će mu i ono ostalo po mogućnosti pribaviti. Da pako ovo svoje obećanje izpuni, javi onim 150 Uskoka, koji su bili iz Senja pobjegli, da će jim njihov zločin oprostiti, ako mu svoj dio pliena izruče.[127]

Kad je car Rudolf II. poslije četrnajstgodišnjega ratovanja sklopio bio mir s Turci dne 11. studenoga 1606. na potoku Žitvi (pritoku Dunaja naprama Almašu),

---

[127] Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. II. Cap. I., pag. 145 — 149.

bude početkom godine 1607. Senjanom Uskokom zapovjedjeno, da nesmije od sele nitko pod gubitak glave na tursko zemljište navaljivati, te da se imadu svi brodovi na obalu povući, a jedra i ostale sprave u magazine pozatvarati, na što Uskoci u Prag poslahu vojvodu Nikolu Radića s nalogom, da dokaže caru Rudolfu, kako Senjani Uskoci nemogu bez pliena živjeti, pošto nemaju ni kuća ni zemljišta, te da ujedno zamoli cara, da jim dade ili godišnju plaću ili dozvolu, da mogu i nadalje plieniti. Pošto je Radić na carskom dvoru dokazao, da nije moguće, da bi Senjani Uskoci bez plienjenja živjeti mogli, ako jim se nebi dalo drugih sredstva, i pošto je u cara našao dosta volje ali malo sredstva, da Uskokom plaću doznači, zamoli, da bi mu se prepustio porez, kojega je hrvatski general od mnogih morlačkih sela one pokrajine dobivao, dokazavši, da nije potrebito vrhovno nadzorničtvo toga generala, koj se je tim novcem veoma bogatio, nepružajuć nikakve koristi Njegovu Veličanstvu, a taj novac bio bi uz mali dodatak dovoljan za izplaćivanje senjske posade i za uzdržavanje gradskoga kapetana. Taj njegov predlog sasluša carsko vieće, te pronadje za dobro napomenuti porez za izplaćivanje uskočke vojske odrediti, a tim bijaše Radić zadovoljan, nadajuć se, da će se tim novcem senjska vojska uzdržavati moći. Nu na gradačkom dvoru nehtjedoše o Radićevu predlogu ništa čuti, izgovarajuć se, da se u dohodke hrvatskoga generala ticati nemože, te tako ostadoše Uskoci i nadalje pri svomu prijašnjemu životu.[128]

---

[128] Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. II. Cap. I pag. 150 — 153.

Te iste godine 1607. dobiše Senjani od cara Rudolfa II., poveljom izdanom u Zlatnom Pragu dne 2. svibnja, novu potvrdu svojega grba, i to kako car reče, poradi njihove viernosti i velikoga junačtva proti Turkom;[129] a osam dana kasnije potvrdi, na molbu senjskoga poslanika Antona Mikuljanića, kneza dvorskoga, zlatnoga viteza i kapetana otočkoga, listinom izdanom u Pragu dne 10. svibnja, sva stara prava Senjanom i predade jim sva sela i gradove s daćami što su jih Turkom oteli, da mogu skupa sa svojimi obiteljmi pošteno i mirno živjeti, te zabrani ujedno osobito generalu Vidu Khiselu vriedjati njihove sloboštine i imunitete. U toj listini govori car senjskim zapovjednikom, kapetanom i kastelanom, a osobito napomenutomu Khiselu: „Essent tamen nonnulli ex Vobis, ac praesertim Tu Vite Kiszel,' qui non curatis huiusmodi Libertatibus et immunitatibus, illis variis modis contravenirent, easque infringere et violare non vererentur, ac insuper Tributum, seu Contributionem illam de certis, ac non paucis locis et Pos-

---

[129] Izvorna povelja na pergamentu u gradskom arkivu pod br. 13. Grb je pako ovaj: Osovljen vojnički štit crvene boje, skoro do sredine nabujalo valovito more, a na njemu s desne strane štita krilati zmaj šarene masti, zakrivljena i uzdignuta repa, otvorenih ralja izplaziv crven jezik vatru rigajući, smiera na lievu stranu štita i na zelenu livadu laznuti, a do modrosiva grebena morskoga, iznikla iz zelena polja, čitav vojnik oklopnik, cielo mu tielo odieva vojničko oružje, mlada je liepolika stasa, vedra lica i crnih tankih brkova, glavu mu pokriva kaciga, izkićena perjanicom od biela i crna čapljina perja, koje se u kiti osovilo, prsa mu kiti crven križ, a prepasan je zlatnim vojničkim pasom i mačem opasan, noge razkoračio, lievom stoji ravno i nepomično na zemlji ili na zelenoj livadi gazeć dvoglavu zmiju, koja se otvorenih ustiju i izplaže-

sessionibus in Turcica Ditione et Terra existentibus et ante plures annos per ipsos solos Milites nostros Segnienses Virtute militari et armis, largaque Sanguinis effusione, et cum Vitae discrimine ad deditionem et solutionem compulsis et adactis, ipsis pro sustentatione eorom legitime cedere et provenire debentem, Vi ac indebite e manibus illis eripere, ac pro se ipsis exigere et colligere curarent, injuria et damno ac praejudicio ipsorum manifesto.“ [130]

Kad je medjutim car Rudolf II. — pokajav se, što je dozvolio da se Žitva — dorožki mir ugovori — uzkratio bio ratifikaciju toga mira, dobiše Senjani Uskoc od pražkoga dvora iz novice dozvolu, da mogu ratovati s Turci. Buduć da su pako Uskoci tom prigodom kadkada i mljetačke brodove napadali i plienili, zatvoriše Mljetčani opet more kod Senja, te se potužiše na carskom dvoru, zahtievajuć kategorično, da se već jednom doskoči tomu uskočkomu zulumu. S toga posla nadvojvoda Ferdinand po carevu nalogu kao svoje komisare u Senj Ljudevita barona Dietrichsteina i Jurja Andriju Kaciana, koji su proti Uskokom strogu istragu poveli i

---

nih crvenkastih jezičaka okrenula napram priplivajućemu zmaju, desnom pako u moru na zatiljku zmaja, desnom rukom zamahnuo uzdignutim vojničkim buzdovanom kano prieteći zmaju, lievom drži koplje boje žute kao šafran zabodjeno u zemlju s koga se vije zlatna zastava sa dva jezika, usred zastave diže se iz modrasta oblaka slika blažene dieve Marije držeće u naručju djetešce Isusa, zastava ima nadpis: „Patrona Hungariae.“

[130] Ovu listinu čitaj u poveljam cara Josipa I., Karla VI., i Marije Teresije nalazećim se u gradskom arkivu pod br. 19, 20. i 21.

na temelju ove iz svih carskih i nadvojvodskih zemalja prognali Jurišu Senjanina, Vulatka (Vladka?), Pericu Lučića, Miku Ulatou (Vladkova?) i Jurišu Bogdinovića sa svimi njihovimi ortaci, kao buntovnike, izdajice i javne razbojnike. Ti prognanici razidjoše se sada po svih stranah, te nastaviše, pod vodstvom Juriše Senjanina, još smjelije svoja noprijateljstva proti Mljetčanom, koje jedinim uzrokom svoga izagnanja smatrahu. Tako je napomenuti Juriša sa svojom četom poplienio gradove Karin i Pulj (Pola), te se plienom u vriednosti od 4000 dukata povratio u okolicu senjsku, gdje su njegovi ljudi taj plien medju se podielili i po svojih ženah — koje su došle bile, da vide otce, muževe i rodjake — u Senj poslali. Taj čin razjari mljetačku republiku na toliko, da je po svomu goneralu Ivanu Jakovu Zanu opet zatvorila more kod Senja i Rieke. Nu buduć da su se počeli Mljetčani neprijateljski ponašati proti našim Primorcem, budu Juriša Senjanin i Vulatko sa svojimi drugovi, pošto su bili punih 6 mjesecih u prognanstvu, od hrvatskoga generala pomilovani, te dobiše dozvolu, da se mogu slobodno u Senj povratiti.[131]

U to doba namjeravaše nekoliko stotina Uskoka, nezadovoljni sa svojim stanjem, a ponajviše s toga, što nisu dobivali svoje plaće, primiti vojničku službu u velikoga kneza toskanskoga, kralieva namjestnika napuljskoga i dapače same mljetačke republike. Nu nadvojvoda Ferdinand, bojeć se, da bi grad Senj izseljenjem ratobornih Uskoka lahko dopao turskih ili mljetačkih ruku

---

131 Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. II. Cap. I., pag. 154 — 159.

zapovjedi senjskomu kapetanu Danielu Frankolu, da nepusti nijednoga Uskoka iz grada Senja.[132] Buduć da jim se medjutim nije izplaćivala obećana plaća. to jih je austrijska vlada tako rekuć ovlastila, dapače prisilila od pliena živjeti. S toga započeše po Jurišinu povratku u Senj stara neprijateljstva s Turci i Mljetčani, i to žešće nego li ikada prije.

Tako su udarili Uskoci god. 1610. na brod, što je vozio babu turskoga cara Ahmeda I. s velikimi darovi iz Karamanije u Carigrad, te ga oplienili: medju ostalim jednu dragocienu sablju, koju su poslali caru Rudolfu II., koj je njihove poslanike vitezovi imenovao, naznačiv jim mjesečnu plaću po 12 i 14 for. i davši jim 500 talira putnoga troška.[133] Ove iste godine sagradiše Senjani Uskoci na Rieci tri ladje dugačke 50 stopa, jednu Juriši Senjaninu, drugu Vulatku a treću nekomu drugomu vodji imenom Rosiću, te se dadoše bez ikakva obzira ne samo na gusarenje već i na razbojničtva po kopnu, a tim oštećeni podanici mljetačke republike prinukaše njezina generala Marka Antuna Veniera (koj je Zanu u admiralstvu sliedio), da se potuži senjskomu kapetanu, što je uprkos toliko puta ponovljenim obećanjim bilo dozvoljeno Uskokom štetu svojim susjedom nanašati, te što isti hrvatski generali mjesto da ukrote njihovu drzovitost nje dapače potiču, dozvoljavajuć jim ladje graditi proti obećanju i naredbi Njegova Veličanstva. Nu te tužbe nepostigoše nikakva uspjeha, jer se je senjski

---

[132] Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. II. Cap. I., pag. 162.

[133] Vitezovićeva Kronika.

kapetan kao uviek tim izpričavao, da Uskoci bez njegova znanja i proti naredbam nadvojvode Ferdinanda na plien izlaze, a on da nije imao moći, da jih zaprieči, nu da očekiva 500 Niemaca, da uredi tu uskočku vojsku o kojoj je i sam priznavao, da je osobito drzovita i to većma sada nego li igda prije. General Venier uvjerivši se, da su to sve izprazne i sladke rieči, posluži se običnim sredstvom, te zatvori more kod Senja i ostalih primorskih miesta.[134]

U to se dogodi slučaj, koj je gradački dvor prinukao, da tim uskočkim neredom bar po mogućnosti doskoči, te tako Mljetčanom neku vrst zadovoljštine dade. Vodja Vulatko naime izletiv iz Senja s velikom četom Uskoka navali na neku galiju, koja je bila na putu iz Jakina u Dubrovnik, nakrcanu suknom, svilom i vunom u vriednosti od 15.000 škuda, koja je roba većim dielom kršćanom pripadala, te ju svu porobi, zarobivši 4 Turčina i 4 Židova, koji su na galiji bili. Pošto se je pako na to mljetački poslanik u Gradcu žestoko pritužio, budu od istoga dvora poslani kao komisari u Senj Erazam Dietrichstein i Felicijan Rogato, koji se prispjevši ovamo obaviestiše o svakom pojedinom vodji i o počinjenih već od nekoliko godina zločinih, te odlučiše povratiti se u Gradac, da o svem izvieste i opet na novo u Senj dodju, te silom ono izvedu, što su za potrebito držali, zapovjedivši senjskomu kapetanu, da nepusti nijednoga Uskoka iz grada, dok se oni ne povrate. Sve pako uskočke ladjice dadoše posakupiti, te jih poslahu na Rieku, da budu tamo sažgane.

---

134 Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. II. Cap. I. pag. 165 — 167.

Pripovieda se, da je ovoj gospodi pri njihovu dolazku u Senj bio na dar ponudjen jedan dio toga pliena, nu da su to oni uz mrmljanje Uskoka odbili, koji su mislili, da jih oni hoće da prisile, da jim dadu veći dio kad se povrate, kao što se je to prije dogadjalo, gdje je kadkada valjalo sav plien darovati.

Nekoliko dana po odlazku komisara u Gradac pobuniše se Uskoci proti svomu kapetanu i prisiliše ga, da otvori gradska vrata, na što oni na Rieku udariše, te svoje barke i mnoge druge dalmatinske pootimaše i prama Istri odjadriše. Tu oplieniše cieli kotar grada Barbane, zatim obližnje otoke, a napokon i krajinu tursku. Sljedeće god. 1611. udariše Uskoci na tursku Liku, ali budu od mnogo pretežnije vojske turske potučeni, i već se spremahu na groznu osvetu, kad se komisari nadvojvode Ferdinanda Dietrichstein i Rogato povratiše iz Gradca u Senj, te proti Uskokom prošle godine započeta iztraživanja nastaviše i glavnoga jim vodju Jurišu Senjanina na vješala osudiše. Ovo strogo postupanje komisara prinuka mnoge Uskoke, da su se sa svojimi obitelji izselili što u Vinodol, što uskočili u obližnje gore. Nu nepotraje mnogo vremena, i eto ti Uskoka natrag u Senj, nastavivši svoj prijašnji gusarski život.[135]

S toga zatvoriše Mljetčani pod svojim generalom Markantunom Venierom iz novice more kod Senja i Rieke, te uloviše tom prigodom dvie uskočke barke, a na njih kapetana brinjskoga Juru Milanšića, muža šegava, jednoga izmedju najstarijih i najimućnijih Senjana Uskoka.

---

[135] Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. II. Cap. II.. pag. 167 — 172.

Ovaj dogodjaj potaknu Uskoke na tim veću energiju. Oni sagrade na Rieci više baraka i velik brod, te sklopiše savez s Novljani, Ledeničani i Brinjani, spravljajuć se na novi boj proti Turkom i Mljetčanom. Početkom godine 1612. provališe oni kroz šibeničko zemljište na tursko zemljište i udariše na Gračevac, poubijaše 10 Turaka i zarobiše mnoge, zaplienivši 400 komada rogate marhe, 2000 sitna blaga i čitave tovare raznovrstne robe.[136]

Iste ove godine izabraše Uskoci za svoje pristanište u Dalmaciji gradić Omiš (Almissa), te počiniše odavle veliku štetu Turkom po kopnu a Mljetčanom po moru. U to doba bijaše naime njihova glavna težnja uloviti koga odličnoga Mljetčanina, da ga uzmognu tada zamieniti za ulovljena vojvodu Milanšića. Nakon mnogih promašenih pokušaja podje napokon vojvodi Juri Daničiću — izletivšemu sa 300 Uskoka — za rukom, uloviti na otoku Krku u Baški mljetačkoga providura Jerolima Marcella, kojega je zatim u špilje blizu Senja (te su špilje na 888·5^{m} visokomu brdu Veljunu ili Orlovu — gniezdu kako ga narod zove) odveo.[137]

Kad je nadvojvoda Ferdinand zarobljenje krčkoga proveditura začuo, posla on odmah riečkoga kapetana Stjepana de Rovere kao svoga punomoćnika u Mljetke, da ovaj čin izpriča i da se s mljetačkom vladom glede

---

[136] Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. II. Cap., II., pag. 173 — 177.

[137] Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. II. Cap. II. pag. 178 — 184. — Sr. Valvazora: Die Ehre des Hertzogthums Krain, knj. XV., str. 552.

nekojih drugih uzajamnih razmirica nagodi, dočim su u isto doba odaslani bili kao komisari u Senj Ivan Juraj baron Khisl, predsjednik gradačkoga dvorskoga vojnoga vieća, i baron Auersberg s nalogom da zarobljenoga proveditura Marcella oslobode i Uskoke na red pozovu. Došavši komisari u Senj, izbaviše Marcella sužanjstva i pozvaše preda se senjskoga kapetana i uskočke poglavice, te jim naložiše u ime nadvojvode Ferdinanda, da u buduće nečine više štete podanikom mljetačke republike. Zatim zapovjediše, da imadu svi oni, koji nisu gradjani, u roku od 8 dana iz Senja otići, te odpustiše dosadanjega kapetana iz službe i postaviše kapetanom senjskim grofa Nikolu Frankopana Trsatskoga, koj je kratko vrieme poslije dolazka nadvojvodskih komisara sa 100 njemačkih vojnika u Senj unišao bio, da njimi nemirne Uskoke upokori.[138]

Prvi posao novoga senjskoga kapetana bijaše sakupiti sve Uskoke na trgu i proglasiti vladine naredbe proti plienjenju po kopnu i po moru, zatim po nalogu komisara iztjerati iz Senja 100 Uskoka Venturina sa ženami i s djecom, te jih nastaniti u Šelcih i Crkvenici, a napokon u Senju ostajućim uskočkim vojnikom obećati, da će u buduće biti plaćeni. Nu proti ovim naredbam pobuniše se Uskoci pod svojim vojvodom Jurjom Daničićem, tvrdeći, da jim bez gusarstva nema života, pošto nedobivaju poput ostalih vojnika stalne godišnje plaće, a da jim je isto tako i godine 1606. naloženo bilo, da neidu gusariti i da će jim se stalna plaća doznačiti, nu

[138] Fr. Hurter. Geschichte Kaiser Ferdinands II., VI. Band, LVII. Buch, S. 563. 564.

da je to sve do sada ostalo samo pri puku obećanju. Nastojanju kapetanovu podje napokon ipak za rukom upokoriti jih, pošto jim je svečano obećao, da će u tom poslu glavom otići u Gradac, te na svaki način nastojati, da jim se godišnja plaća doznači, na što on i sbilja već koncem godine 1612. na put krenu, ostavivši upravu grada Senja svomu podkapetanu Ivanu Jak. de Leu.[139]

Medjutim upotrebiše ovu odsutnost kapetanovu iz Senja protjerani Uskoci, te se povratiše početkom godine 1613. malo po malo svi na novo u Senj, nastavivši svoj prijašnji zanat većom energijom nego li igda prije. Već 7. travnja te godine, na sam uskrs izleti njih 400 na 10 baraka i prevalivši 180 milja, dodjoše do Krepana u šibeničkom kotaru i preko toga mjesta predjoše na zemljište tursko, zarobivši ljudih, blaga i robe i vrativši se preko istoga mjesta, ukrcaše na onoj obali plien i dovezoše ga u Senj, razglasivši, da su se bili dogovorili s Mljetčani, da mogu ići plieniti u turske krajeve preko zemljišta mljetačkoga, dočim nisu napadali ljude i mjesta, kroz koja bi prošli; a odjadrivši nekoliko dana kasnije još dalje, ugrabiše iznenada velik plien u Makarskoj i Neretvi i uvukavši se mnogo dalje kroz zemljište dubrovačko u Hercegovinu, porobiše grad Trebinje i povratiše se s velikim plienom blaga i sa zarobljenimi ljudi u Novi (Castelnuovo), i više puta pošavši i vrativši se, zaletili bi se sad na jedan sad na drugi mljetački otok, gdje bi začuli, da nema vojske, da tako koli odpočinu

[139] Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. II. Cap. II., pag. 210 — 212., Cap. III. pag. 224 — 225.

toli i priskrbe živeža, kojega bi što silom uzimali što dobrovoljno plaćali.

Mjesec dana zatim (8. svibnja 1613.) doplove Uskoci na 12 baraka do glavine sv. Jurja na otoku Hvaru (Lesina) i sastanu tu isto toliko mljetačkih baraka sa arbanaskimi vojnici pod zapovjedničtvom Ivana Dobrovića, te zametnu krvav boj, koj je trajao sve do noći. U tom poboju budu dvie uskočke barke osvojene a 60 Uskoka poginu, medju kojimi i Niko Hreljanović njihov glavni vodja, sa strane pako arbanaske ostade 8 vojnika mrtvih a 19 ranjenih, medju kojimi i mladi sin Dobrovićev; drugih 10 uskočkih baraka pusti se u bieg, te se spasi u Šenj. Ovaj boj opisivali su Uskoci i Arbanasi različito. Uskoci su govorili, da su bili uvjeravani od Arbanasa, da mogu unići u luku, a kad su dvie barke unišle, navale na njih Arbanasi, tako da jim druge nisu mogle pomoći, te radi toga se natrag povukle. Arbanasi pako tvrdiše, da su se borili sa svih 12 baraka i da su u poštenu boju dvie osvojili, navadjajuć za dokaz, da kad bi 12 njihovih baraka sa 500 ljudi, što jih je bilo, na prevaru bilo napalo samo dvie, nebi bio ostao onolik broj njihovih mrtvih i ranjenih. Nu bilo to kako mu drago, izvjestno je zaista to, da su Uskoci ovoga puta od Arbanasa potučeni bili, te da je ovaj krvavi dogodjaj bio prvim uzrokom tako zvanoga uskočkoga rata; jer ono, što se je zatim dogadjalo, nebijaše ništa drugo nego odplata, koja je napokon do očita rata dovela.

Jer Uskoci se bjehu zakleli, da će krvno osvetiti svoju sramotu i smrt pale braće, a ova jim osveta podje naskoro i za rukom. Doznavši po nekom uhodi, da se je u mandrinskoj luci na otoku Pagu usidrila velika

mljetačka galija pod zapovjedničtvom mljetačkoga vlastelina Krištofora Veniera, odabrahu si ovu galiju za prvi akt svoje osvete. Izkrcaše se ob noć u veliku broju na kraj i posakrivaše se za brieg, koj okružuje mandrinsku luku, te zorom udariše s kopna i s mora (na 6 baraka) na galiju i zauzmu ju u kratko vrieme, i zarobivši vojnike i častnike galije, činiše jih jednoga po jednoga po daski iz broda na kraj ići, na što jih poubijaše i lješine jim u more pobacaše. Zatim odvezoše galiju prama Senju, te putem odsjekoše sjekirami glavu plemiću koparskomu Lukreciju Gravisu, i njegovu bratu i nećaku, koji su se kao putnici na galiji desili, a Pavki Strasoldo ženi Gravisovoj oteše biser, ogrljače, prstenje i haljine. Jedinoga Veniera sačuvaše živa. Tako dodjoše pod Senj i izišavši na kopno, da završe svoje djelo, izvedoše još i njega na kraj, te mu odrube sjekirom glavu, a tielo mu golo baciše u more, pa pripravivši objed, položiše mu glavu na stol, gdje je za gostbe stajala. To su sve vidile žene, kako nam pripovieda čuveni taljanski historik Fra Paolo Sarpi († 1623.), i mornari (galeotti), koji su preostali bili na brodu, od kojih su nekoji još tvrdili, da je Venier velikom pobožnošću izpovjednika zahtievao, nu to da mu je bilo uzkraćeno. Poslije objeda odvezoše galiju u senjsku luku, gdje su robu i živež, što je bio na njoj medju se razdielili, te zatim odpustili mornare uz grožnju i obvezu, da se neće povratiti u državu republike, a onda namjestili topove sa galije na gradskim zidinam.[140]

Viest o ovom groznom činu probudi u Mljetcih

---

[140] Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. II. Cap. III., pag. 226 — 233.

žestoko negodovanje. Narod i prijatelji nesretnoga Veniera zahtievahu osvetu i uništenje Senjana Uskoka; ali buduć da je već republika započela bila kopni rat sa Španijom, mišljahu nekoji umjereniji članovi vieća, da bi za sada najprobitačnije bilo potužiti se proti Uskokom na gradačkom dvoru, te nadvojvodi Ferdinandu istim ratom prietiti, ako bi se ustručavao Uskoke kazniti. Tako bje napokon po savjetu njihovu i učinjeno.

Bojeći se nadvojvoda Ferdinand, da bi Mljetčani lahko mogli udariti na njegovo Primorje, zapovjedi, da se imadu svi gradovi primorski pripraviti na obranu. Medjutim zatvori mljetački admiral Filip Paskvaligo sa 20 velikih galija more kod Senja, te saznav, da se je senjski kapetan Nikola Frankopan sa gradačkoga dvora u Senj povratio, odpravi mu po svom poslaniku pismo, u kojem od njega zahtievaše, da mu izruči otetu mljetačku galiju, robu i navlastito topove. Nu ovaj mu odgovori pismeno po istom poslaniku, da sažaljiva cieli ovaj slučaj, ali da mu nemože galije i topova izručiti dotle, dok mu to nadvojvoda Ferdinand glavom nezapovjedi, te mu posla jedino u jednoj škrinjici glavu Venierovu, dočim u isto doba jedan top, koj je pripadao otetoj mljetačkoj galiji, odpremi u svoj grad Novi. Na to zatvori Paskvaligo cieli morski kanal izmedju Rieke i Senja, da zaprieči svaku komunikaciju medju njimi, ali nepostignu ipak tim svoje svrhe, pošto su Senjani iz Rieke sve svoje potreboće kopnom dovažali.[141]

Napokon budu na opetovane pritužbe mljetačke

---

[141] Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. II. Cap. III. pag. 234 — 236.

republike kao carski komisari u Senj poslani maršal Adolf grof Althan, baron Marko Beck i neki Bonhomo s nalogom, da Uskoke krivce kazne, ostale iz grada premjeste, te u Senj njemačku posadu metnu. Stignuvši komisari na Rieku, pozovu k sebi poglavice Senjana Uskoka, ali ovi nehtjedoše ići bez provodna pisma osobne sigurnosti. Komisari bijahu prisiljeni popustiti. Sa provodnim pismom krenuše uskočke vojvode put Trsata, te došavši tamo poslaše pitati novo provodno pismo nepouzdavajuć se u prvo, pa zadobivši ovo podjoše na Rieku, gdje su bili primljeni ljubeznimi i uljudnimi riečmi. Komisari dobiše od njih izvješće o sukobu s Arbanasi kod ostrova Hvara, o osvojenju mljetačke galije i o drugih stvarih, što no su se u najnovije doba dogodile, te jim odmah dozvoliše, da se mogu kući povratiti — akoprem je u isto doba na Rieku prispio bio dubrovački poslanik Akil de Pozza (Pučić), da traži od carskih komisara pomoći proti Uskokom, i akoprem su ovi osvojenu mljetačku galiju u senjskoj luci pod tornjem sv. Save potopili — budi što nisu od njih drugo htjeli, budi pako što nisu mogli radi provodna pisma izvesti druge nakane. Nemogavši tako ono izvršiti, što jim bje naloženo, povratiše se komisari natrag u Gradac, a gradački ministri, koji su uvjek samo od pukoga egoizma Senjane Uskoke branili, baciše sada cielu krivnju na mljetačku republiku, koja nije htjela svoje komisare na dogovor na Rieku poslati, te zahtievahu od nje obustavu obsadnoga stanja primorskih gradova i slobodno brodarenje po jadranskom moru.[142]

---

142 Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol II. Cap. III., pag. 240 — 245.

Dok se je gradački dvor o tom sa mljetačkim poslanikom Sorancom dogovarao, započeše Senjani Uskoci početkom godine 1614. iz nova svoja neprijateljstva proti Mljetčanom. Zaplieniše na istarskih i dalmatinskih obalah dva gripa (due grippi) s robom i novcem, a na zadarskih otocih tri marcilijane (tre marciliane) nakrcane suknom, platnom i mirodijami, i brod, pun svilene i vunene tkanine, sladora i drugih dragocienih stvarih, te osvojiše napokon tvrdjavicu sv. Mihovila, koja stoji na strmoj morskoj litici naprama Zadru, i metnuvši unutra svoju stražu počiniše odavle velike štete Turkom i Mljetčanom.[143]

I opet se potuži mljetačka republika po svom poslaniku Sorancu na carskom dvoru, na što car Matija strogo zapovjedi nadvojvodi Ferdinandu, da već jednom to uskočko pitanje rieši. S toga posla Ferdinand polovicom mjeseca listopada god. 1614. u Senj za komisara Vuka barona Eggenberga, generala hrvatske krajine, koj stignuvši ovamo sa jakom četom goričkih arkebuzira više Uskoka Venturina iz grada protjera, 39 uskočkih poglavica zatvori, četvorici izmedju njih glave odrubi, te jim kuće poruši, pošto jih je dao najprije po svojih vojnicih pretražiti i zlato, srebro, svilu i ostale dragocienosti oteti. Nu već za nekoliko dana izpusti 36 zatvorenih iz tamnice gradskoga kaštela, te se povrati nakon petdesetdnevnoga boravljenja natrag u Gradac da nadvojvodu Ferdinanda o svojoj misiji izviesti. Gla-

---

143 Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. II. Cap. III. pag. 246.

soviti mljetački historik Fra Paolo Sarpi tvrdi, da je general Eggenberg pri svomu polazku iz Senja sobom poveo 2 mazge, natovarene novcem i srebrom, 10 mazga platnom i drugimi svilenimi tkaninami, skupocjenimi sagovi i kostretovinami, dobivenimi što od zatvorenih uskočkih poglavica, koje bje oslobodio, što od drugih Uskoka, koji su pred tom istom sudbinom strepili. Izvjestno je, napominje Sarpi nadalje, da je Eggenberg u samu gotovu novcu do 150.000 for. odnio, te si dapače i plien prisvojio, što no ga bijahu Uskoci nedavno ugrabili u Lošinju i u Kolanu.'[144]

Odmah po Eggenbergovu odlazku povratiše se natrag u Senj svi protjerani Uskoci, koji se bijahu posakrivali po obližnjih gorah, a nekoliko dana zatim ode iz Senja njemačka posada, budué da joj je živeža ponestalo bilo. Začuvši Mljetčani, da je general Eggenberg iz Senja otišao, započeše početkom godine 1615. iz nova svoja neprijateljstva, poplieniše istarska sela Lovran i Volovsku, te htjedoše izdajom osvojiti Skrisu iliti Karlobag, uskočko pristanište, ležeće naprama ostrovu Pagu. Ali saznavši Senjani Uskoci ovu njihovu namjeru, odaslaše tamo kriomice vojvodu Pavu Dianiševića sa 300 Uskoka, pa kad je pažki knez po tobožnjemu dogovoru na odredjeni dan sa mljetačkimi vojnici i jakom četom Pažana vičuć „San Marco“ unišao bio na otvorena vrata u grad, da ga osvoji, nasrnuše nanj iz zasjede Uskoci, sasjekoše njega i 80 njegovih vojnika, zaplieniše dvie zastave, koje

[144] Minucio Minuci. Storia degli Uscochi. Vol. II. Cap. IV. pag. 281. — Sr. Fr. Hurtera: Geschichte Kaiser Ferdinands II., VI. Bd. LVII. Buch. S. 585.

su odnešene najprije na gradački a zatim na carski dvor, te osvjetiše tako namjeru Mljetčana.[145]

Ovo neprestano medjusobno neprijateljstvo porodi napokon medju austrijskom i mljetačkom vladom pravi i očiti rat (1615 — 1617.), koj je u historiji poznat pod imenom uskočkoga rata, buduć da su po mnenju Mljetčana Uskoci svojim gusarenjem dali prvi povod svim medjusobnim razmiricam. Za ovoga su rata nekom sgodom uskočke ladje doprle ća do Mljetaka i Chioggie, te su vrhovni vodje obijuh strana u njem pali: sa strane mljetačke Pompej Giustiniani, a s austrijske baron Adam Trautmansdorf. Grozni ovaj rat (osobito na medji dalmatinskoj, istarskoj i furlanskoj), svrši se mirom ugovorenim u Madridu dne 26. rujna 1617. kojim bude ustanovljeno, da se Uskoci (Stipendiati i Venturini) iz Senja i Primorja imadu daleko u kopno premjestiti, njihovi brodovi popaliti, a u Senj njemačka posada metnuti. Ustanova mira bijaše i doskora izvedena, te Uskoci — po Hammer — Purgstallu[146] 142 na broju — iz Senja protjerani i ponajviše okolo Otošca i u žumberačkom kotaru naseljeni. Njihovi brodovi budu sažgani, a kuće jim pootimane.

Auf diese Weise wurde, kaže čuveni franceski historik grof Daru,[147] sobald man es einmal ernstlich wollte,

---

[145] Minucio Minuci. Storia degli Uscochi, Vol. II. Cap. IV., pag. 281 — 285. — Sr. Hurtera: Geschichte Kaiser Ferdinands II., VI. Bd. LVII. Buch, S. 585 — 587.

[146] Hammer — Purgstall. Khlesl' s, des Kardinals, Directors des geheimen Kabinetes Kaisers Mathias Leben. Wien 1850. IV. Bd. X. Buch, S. 11.

[147] Daru. Geschichte der Republik Venedig, deutsch von Theodor Ruprecht. Leipzig 1859. III. Bd. XXX. Buch, §. XII. S. 187.

eine Bevölkerung zerstreut, deren Zahl sich niemals auf mehr als 1000 Mann belief und die gleichwohl, durch die Zweideutigkeit des österreichischen Kabinets unterstüzt, länger als hundert Jahre die Türken und die Republik Venedig belästigte. „Seit dreissig Jahren bis heute," sagt ein Augenzeuge, „kosten die Zenger Uskoken den Venetianern 20 Millionen Goldducati, theils durch die im Golf von ihnen gemachte Beute, theils durch den an die Türken gezahlten Schadenersatz und die Kosten, die man aufwenden musste, um sie im Zaume zu halten."

IV.

Po odlazku Senjana Uskoka bude u Senj uvedena njemačka posada, a senjskimi kapetani postajahu sada sami Niemci, koji su počeli gaziti i zlorabiti stara prava senjska, tako da su Senjani čestokrat bili prisiljeni tužbe proti njimi podići. Već godine 1630. potuže se gradjani senjski na ugarskomu saboru, da jim se po njemačkih častnicih povriedjuju njihove stare pravice i gradske medje, te po pogodbah s Mljetčani sklopljenih šume izkrčuju, na što bude XXIII. saborskim člankom zaključeno, najponiznije umoliti kralja

Ferdinanda II., da bi prema svojoj dobrostivoj ponudi nastojati blagoizvolio, da se ovakovi prestupci više nesgadjaju.[148] Nadalje je moljeno na saboru godine 1635. članko m XXXVI., da se senjskim kapetanom pod gubitak službe zabrani prisvajati si gradska dobra i dohodke;[149] a na saboru godine 1638. člankom XLII., da se grad Senj neodciepi od zemalja krune ugarske, te da se u tu svrhu imenuje posebna komisija, na što budu komisari imenovani: Gašpar Konjski, Petar Keglević, seksardski opat Ivan Somogji i Juraj Petričević, ili Sigismund Domijanić.[150]

Godine 1640. potvrdi kralj Ferdinand III., listinom izdanom u Beču dne 14. ožujka, na molbu senjskoga zastupnika Matije Veroneza, sve stare pravice i sloboštine senjske, zapovjediv ujedno svim svojim vojničkim i civilnim častnikom u gradu Senju, da privilegija senjska pod kazan teške nemilosti poštovati imadu. Na koncu ove listine govori kralj Ferdinand o junačkih djelih Senjana i njihovoj viernoj vojničkoj službi, koju su učinili ne samo proti zakletomu neprijatelju cieloga kršćanstva Turčinu, nego i proti drugim neprijateljem slavne kuće austrijske: „Worauff wir solche der gemelten Communitet zu Zengg demüettig und vleissig bitt, und Ihr bisshero nit allain wider Christlichen Namens Erbfeindt, dem Türckhen, sondern auch andern unssern und unssers Löblichen Hauss Össterreichs widerwertigen, und Feinde

[148] Kukuljević. Jura regni etc. Tom. I. Pars III., pag. 70 — 71.

[149] Kukuljević. Jura regni etc. T. I. P. III., pag. 75.

[150] Kukuljević. Jura regni etc. T. I. P. III., pag. 82 — 83.

erzaigte underthenigste Kriegsdienste, threu Eyffer und devotion gnedigst angesehen, und Ihro demnach auch Ihren Nachkhumben, obeinverleibte Brieff, Gnaden, Freihaitten, Recht, und Gerechtigkheiten, sovil Sy deren in ruhebiger Possess, und gebrauch sein, und Wir daran von Recht und billigkhaitt wegen, confirmiern, und bestätten khönnen, gnediglich confirmiert, und bestättet, confirmiern, und bestätten Ihro die auch als Regierender Herr und Landtsfürst hiemit wissentlich in Crafft dis Brieffs, und mainen setzen, und wollen, das dieselben in allen Ihren Puncten, Articlen, Mainungen, und Inhaltungen gentzlich bey Cröfften und würden bleiben, Sy die Communitet daselbst zu Zengg sich deren gebrauchen, und genüessen möge."[151] Te iste godine potvrdi kralj Ferdinand III. posebnom listinom, izdanom u Regensburgu dne 14. srpnja, sva štatuta senjska sastojeća iz 189 paragrafa.[152]

Godine 1647. na dan sv. Bartola t. j. 24. kolovoza bila je u Senju velika poplavica, koja je razrušila jedan dio gradskoga zida i više od 50 kuća.[153] Te iste godine odlučeno bude na ugarskomu saboru u Požunu, L. saborskim člankom, moliti kralja Ferdinanda III., da se grad Senj u smislu XLII. saborskoga članka godine 1638. javno priznade kraljevskim i slobodnim gradom, te da se na ugarski sabor i u buduće pozivlje. Istim člankom

---

151 Izvorna listina na pergamentu sa oštećenim kraljevskim pečatom na zlatnoj vrpci u gradskom arkivu pod br. 14

152 Izvorna listina na pergamentu sa dobro sačuvanim kraljevskim pečatom na crno — bieloj vrpci u gradskom arkivu pod br. 15.

153 Vitezovićeva Kronika.

moljeno je nadalje, da bi Njegovo Veličanstvo senjskoga kapetana poradi ugnjetavanja istoga grada Senja strogo kazniti blagoizvolilo.[154] Ovaj zaključak ugarskoga sabora potvrdi kralj Ferdinand III. godine 1652., listinom izdanom u Beču dne 23. veljače, na molbu senjskih zastupnika, patricija i senatora Pavla Miovčića vojvode i Matije Veroneza, uvrstiv grad Senj u red kraljevskih i slobodnih gradova i priznavši Senjanom sve one zakone, sloboštine, prava i običaje, koje uživahu ostali kraljevski i slobodni gradovi po Ugarskoj i Slavoniji. Tom istom listinom bude Senj u smislu LVII. saborskoga članka god. 1647. podredjen jurisdikciji primorskoga podžupana (Vice Comitis Partium illarum maritimarum), te ujedno naloženo kapetanom senjskim, da u buduće imadu suditi samo sebi podvržene vojnike, a da se u civilne poslove ni malo ticati nesmiju.[155] Te iste godine i toga istoga dana (23. veljače 1652.) dozvoli kralj Ferdinand III. Senjanom za vječna vremena, listinom izdanom u Beču, da mogu, kao na dan sv. Jurja mučenika (24. travnja), takodjer i na dan sv. Mihovila arkangjela (29. rujna) ili nekoliko dana prije ili poslije toga blagdana u svomu gradu obdržavati sajam, ali samo pod tom pogodbom, da moraju dohodke ovih obadvijuh sajmova upotrebiti za uzdržavanje gradskih sudaca i činovnika.[156] Ove obadvie listine kralja Ferdinanda III. od 23. veljače 1652.

---

[154] Kuknljević. Jura regni etc. T. I. P. III., pag. 89.

[155] Izvorna listina na pergamentu sa oštećenim kraljevskim pečatom na crveno — žuto — modro — bieloj vrpci u gradskom arkivu pod br. 16.

[156] Izvorna listina na pergamentu u gradskom arkivu pod br. 17.

potvrdi u smislu LXXXXVI. saborskoga članka godine 1659. njegov nasljednik kralj Leopold I., listinom izdanom u Gradcu dne 23. kolovoza 1660., na molbu senjskoga sudca i vojvode Vinka Vukasovića.[157]

U to doba počinili su Senjani opet nova junačka djela proti Turkom. Tako su godine 1651. pod svojim kapetanom Petrom grofom Zrinjskim porobili Široku Kulu u Lici, a godine 1655. u savezu sa ogulinskom krajinom Korenicu, vrativši se kući sa silnim plienom i mnogo zarobljenih Turaka.[158] Godine 1663. dne 15 listopada potukao je kapetan senjski Petar Zrinjski malenom četom svojih Senjana Ali — pašu Čengića na Jurjevih stienah kod Gačke, te tako spasio Brlog, kojega je napomenuti paša sažgati htio. U ovomu poboju palo je mnogo Turaka, dočim je Čengića paše brat sa janjičarskim agom i mnogo odličnih i hrabrih Turaka dopao rukuh senjskih.[159] Godine 1664. potukli su hametom 400 Turaka u Podgorju kod Vidovca; a godine 1673. oteo je senjski zastavnik Andrija Skradinjanin kod Dulčina u Árbaniji sa samo 18 svojih Senjana turski brod, sasjekavši sve na njemu nalazeće se muškarce i zarobivši žene i djecu, 34 na broju, te povrativši se u Senj sa plienom od neizmjerne vriednosti.[160] Godine 1676. udari Juraj Ritter (stric čuvenoga Pavla Rittera Vitezovića) i Juriša Balenović sa samo 12 Senjana na napuljskomu

---

157 Izvorna listina na pergamentu sa kraljevskim pečatom na crveno — žuto — modro — bieloj vrpci u gradskom arkivu pod br. 18.

158 Vitezovićeva Kronika.

159 Vitezovićeva Kronika.

160 Vitezovićeva Kronika.

moru nedaleko od Besta na tri fuste, u kojih je bilo 500 mauretanskih Turaka, te jih poubijaše u tom boju 150, a 150 jih raniše, dočim su se oni svi, akoprem ranjeni, sretno u Senj povratili.[161] Godine 1679. navalilo je 300 Senjana na Novi u Lici, gdje su velik plien ugrabili; ali buduć da su se odmah zatim senjski konjanici bili razštrkali po obližnjih selih, a pješaci stali što kolo igrati što jesti, udariše Turci, koji to bjehu opazili, iz nova sa svih strana na nje, te jih potukoše i plien jim natrag oteše. Ovdje poginu 21 Senjanin, a 8 jih pade u tursko sužanjstvo, dočim je na strani turskoj bilo 30 mrtvih, a 7 jih dopalo senjskih ruku.[162]

Početkom godine 1681. bijahu Senjani opet prisiljeni potužiti se na ugarskomu saboru u Šoprunu proti carskim kapetanom, koji su neprestano njihova prava vriedjali, na što bude odlučeno LXXVII. saborskim člankom umoliti kralja Leopolda I., da nedopusti svojim generalom, kapetanom i činovnikom vriedjati senjska prava i povlastice, već da nastoji ne samo sve nepravde i uvrede zapriečiti, nego i prekršitelje strogo kazniti.[163]

Medjutim su vojnički kapetani uprkos svim kraljevskim naredbam i nadalje samovoljno sa Senjani postupali. Tako su početkom godine 1683. proti svakomu pravu zatvorili gradskoga sudca Petra Vukasovića i kuću mu oplienili, isto tako bacili u tamnicu bez svakoga uzroka gradjane Vuka Boguta i Čudinovića, gradske šume po svojoj volji sjekli, nezakonitu daću, tridesetnicu i

---

[161] Vitezovićeva Kronika.
[162] Vitezovićeva Kronika.
[163] Kukuljević. Jura regni etc. T. II. P. III., pag. 131.

biršage (byrsagios) sabirali, gradjane iz grada tjerali i svakom sgodom stara senjska prava i privilegija vriedjali. Nemogavši Senjani više ove samovolje podnašati, odaslahu u Beč svoga sugradjanina Pavla Rittera Vitezovića, da se u ime cieloga grada Senja kralju Leopoldu I. potuži i čim skoriju pomoć zaište. Na to zapovjedi kralj Leopold I., listinom izdanom u Beču dne 19. travnja 1683., svim prelatom, baronom, magnatom, velikim županom, podžupanom, kapetanom i koje mu drago vrsti činovnikom kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, da moraju prava i privilegija, koja je on i blage uspomene njegovi predšastnici Senjanom poradi njihove neuzkolebive viernosti podielio i potvrdio, čuvati i da nesmiju u buduće u svojih kotarih ovakovih nasilja trpjeti.[164]

Godine 1685. vojevahu Senjani slavno pod zapovjedničtvom karlovačkoga generala grofa Herbersteina proti Turkom u Lici i Krbavi;[165] a godine 1689. učestvovahu pod vodstvom hrvatskoga Kapistrana Marka Mesića, arcidjakona brinjskoga, pri oslobodjenju hrvatskih županija Like i Krbave, koje su pune 164 godine pod turskim jarmom čamile.[166]

Godine 1696. odaslaše Senjani svoje sugradjane i patricije Ivana Homolića, Filipa i Petra Vukasovića i odvjetnika Dra. Marburga u Beč, da sklope polag dobivene pismene napute s kraljevskom komorom ugovor glede plaćanja tridesetnice, zatim priziva u sudbenih

---

[164] Izvorna listina na papiru u gradskom arkivu pod br. 137.

[165] Vitezovićeva Kronika.

[166] Fr. Vaniček. Specialgeschichte der Militärgrenze. Wien 1875. I. Band, Seite 316 — 317.

stvarih ponajprije na primorskoga podžupana a tada tek na kraljevsku kuriju, te napokon glede nekojih drugih privilegija podieljenih gradjanom što od kralja Leopolda I. što od njegovih predšastnika. Ali napomenuti odaslanici sklopiše taj ugovor ne samo proti dobivenoj naputi, nego dapače i proti pravicam senjskim tako hrdjavo, da su gradjani morali po drugi put poslati kralju Leopoldu I. Pavla Rittera Vitezovića, ličkoga i krbavskoga podžupana, s prošnjom, da bi taj na njihovu štetu sklopljeni ugovor uništiti blagoizvolio. Čuvši kralj Leopold njihovu pravednu molbu, uništi napomenuti ugovor s kraljevskom komorom, potvrdi iz nova — listinom izdanom u gradu Ebersdorfu dne 13. rujna 1697. — senjske pravice, sloboštine i privilegija, te zapovjedi ujedno tadašnjemu hrvatskomu banu Adamu grofu Baćanu, da prava senjska proti svim napadačem i nemirnjakom brani i Senjanom u slučaju kakova nasilja dovoljnu pomoć pruži.[167]

Po smrti Leopolda I. naloži kralj Josip I. Senjanom, listinom izdanom u Beču dne 18. studenoga 1705., da ga potanko izvieste o svom gradu, stanju, pravosudju, uredih i činovnicih, zatim o vojničkoj i komorskoj službi, starih i sadašnjih gradskih granicah, starih i novih zakonih i ugovorih, napokon o ugovorih sa mljetačkom republikom sklopljenih, te da tomu izvješću još priklope svoje mnenje o tom, kako bi se gradu najbolje pomoći moglo. „Wir gnedigst zu Wissen ferlangen, Welcher gestalten eier Statt, und Stand derzeit Wirklich peschaffen, oder zu pesserer gemeiner Wolfart sein sol, Was fir

---

[167] Izvorna listina na pergamentu u gradskom arkivu pod br. 19.

Iustiz stellen, ambter, und peambte, auch militair, und Cameral dienst, und ferichtungen inner eiern mauren, und district sich ergeben, Wie alles eingericht, und fersehen, Was fir alt, und neie granicz, und andere stritikeiten, sonderpar aber mit der Republic Fenedig dessentbegen auch fir alt = und neie Pacta, fergleich, und conventiones obhanden, und auf Was Weis ihr entlich eiern Statt Wesen bestens geholfen zu sein selbst gehorsambst erachten meget.“[168] Gradjani izvršiše ovu kraljevsku zapovjed, te poslahu svoje izvješće u Beč po poslanicih Benediktu Bedekoviću biskupu senjskomu i patriciju Filipu Vukasoviću, na što jim kralj Josip I., listinom izdanom u Beču dne 23. prosinca 1706., potvrdi sva ona prava, sloboštine i privilegija, koja jim bijahu podieljena od svih njegovih predšastnika.[169]

Sljedeće godine 1707. potvrdi kralj Josip I., listinom izdanom u Beču dne 29. siečnja, onaj ugovor, koga bijahu Senjani s nutrnjo — austrijskom dvorskom komorom prošle godine 1706. sklopili, dozvolivši jim najmilostivije: 1. da mogu odsele svake godine u senjskih šumah 600 hrastovih i bukovih vesala za male brodove usjeći. a da neplate nikakve šumarine; 2. da mogu svake godine 800 kabala (kabao je imao 95 funta) biele soli za svoju potrebu, ali ne za daljnju prodaju, po istoj

---

[168] Prepis ove listine u knjizi: „Privilegia, immunitates, ac statuta, a divis Hungariae regibus Segniensi civitati concessa,“ koju napisa god. 1764. vojvoda Ivan Daničić, posljednji muški potomak glasovite uskočke porodice Daničića i koja se čuva u gradskom arkivu.

[169] Izvorna listina na pergamentu sa kraljevskim pečatom na zlatnoj vrpci u gradskom arkivu pod br. 20.

cieni kupiti, kojom ju nutrnjo — austrijska dvorska komora kupovati običaje; 3. da mogu svake godine iz kraljevske tridesetnice u korist grada dignuti 300 for.; napokon 4. da imadu kod prevažanja soli iz Barlette senjski brodovi prednost pred drugimi.[170] Ove povlastice obradovaše Senjane na toliko, da su od zahvalnosti prama kralju u glavnoj skupštini (General Viche) obdržavanoj dne 14. veljače 1707. jednoglasno odlučili: 1. da odustaju dobrovoljno od prvoga ugovora, kojega su njihovi poslanici s nutrnjo — austrijskom komorom dne 12. studenoga 1696. sklopili, te da se odriču svih onih povlastica, koje su tim ugovorom uglavljene u njihovu korist, tako kao da nije ovaj ugovor nikada sklopljen bio; 2. obvezuju se, da neće nikakovih drugih vesala van za male brodove i to samo u senjskih šumah sjeći i da se neće nitko, bez navlastite dozvole Njegova Veličanstva ili dvorske komore, usuditi, drugo što nego li vesla sjeći; 3. obvezuju se, da neće u nikakovoj branjevini (Schonung) i nikakova zabranjena drvlja sjeći, izuzam samo onda, kad bi ovo za popravak ili za gradnju velikih i malih senjskih a nipošto tudjih brodova potrebito bilo; ujedno se obvezuju, da će svakoga, koj bi se usudio suproti tomu raditi, od daljnjega slobodnoga drvarenja izključiti; napokon 4. obvezuju se, da neće od trgovine solju, koja je u gradu Senju isto tako kao i u drugih gradovih u korist Njegova Veličanstva uvedena, ne samo diela zahtievati, nego da će se, ako bi se ova trgovina smetala, odreći onih njim za uzdržavanje gradskoga liečnika

---

[170] Prepis ove listine medju različitimi pismi u gradskom arkivu.

najmilostivije odredjenih godišnjih 300 for. i onih 2 solada, koji se obćini od svakoga kabla sive soli plaćati običavaju. Ujedno se obvezuju strogo paziti, da se nebi u senjskoj luci goveda ili kakovo drugo blago ukrcavalo i preko mora odpravljalo, a da gospodar ovoga neplati prije propisanoga poreza.[171]

Početkom godine 1715. potuže se Senjani opet na ugarskomu saboru proti vojničkim činovnikom, koji su njihova prava i sloboštine vriedjali, moleć ujedno, da bi se odlučilo, da mogu svoje poslanike koli na kraljevski dvor toli i na ugarski i hrvatski sabor pošiljati, na što bude CXXVIII. saborskim članom odlučeno: 1. da se imadu Senjani od sada u buduće u svojih pravih i sloboštinah sačuvati; 2. da mogu svoje poslanike i na kraljevski dvor i na ugarski i hrvatski sabor pošiljati.[172] Te iste godine potvrdi kralj Karlo III. (kao car njemački Karlo VI.) Senjanom, listinom izdanom u Laksenburgu dne 28. svibnja, na prošnju njihovih zastupnika Ivana Čudinovića prvoga sudca i Filipa Vukasovića carskoga viteza, patricija i bilježnika senjskoga, sva njihova stara prava i privilegija.[173]

Koncem godine 1717. bude previšnjom kraljevskom odlukom po cieloj državi ciena morske soli za vrieme od 15 godina za 30 krajcara po centi povišena, nu senjskim gradjanom podieli kralj Karlo III., listinom izdanom u Beču dne 16. siečnja 1719., privilegij, da mogu i

[171] Prepis ove listine u velikoga bilježnika senjskoga Josipa Gržanića.

[172] Kukuljević. Jura regni etc. T. II. P. III. pag. 147.

[173] Izvorna listina na pergamentu sa kraljevskim pečatom na zlatnoj vrpci u gradskom arkivu pod br. 21.

nadalje po dosadašnjoj cieni morsku sol za domaću potrebu kupovati.[174]

Medjutim rasla je u Senju sve to veća razdraženost proti tadašnjemu vojničkomu zapovjedniku grofu Sarau-u, senjskomu kapetanu baronu Teufenbachu, podkapetanu Florijančiću, kastelanu Vranjaninu i zastavniku Antonu Vukasoviću, koji su, podupirani njemačkimi vojnici i nekimi domaćimi pristašami, stara senjska prava i privilegija vriedjali, kotar senjski medju zidine gradske stegnuli, u trgovini s liesom jih smetali, senjske šume bez svakoga obzira sjekli, nekoje jim listine oteli a nepovratili, te s gradjani na svaku ruku zlo postupali. Pošto su se već koncem godine 1719. najuglednije porodice kao: knezovi Kuhačevići, knezovi Udragovići, Lalići, Milanesi, Stipanovići, Konjikovići, Homolići, Miletići, Daničići, Hreljanovići, Čolići, Bosne, Ručići, Tomljanovići, Lukčinići, Radići, Cicilije, Petrinovići i Baleni proti vojnomu zapovjedničtvu buniti počele, porodi se dne 8. studenoga 1721. obćeniti ustanak, kojemu bijahu kolovodje gradjani Vuk Milanes i Pavao Lalić. Buntovnici dovuku dva gradska topa, namjeste jih više crkve sv. Marije Mandaljene (sada kuća gradjanina Josipa Kandida de Castrocampo), te stanu pucati u kuću Vukasovića (tik prvostolne crkve), koje su poradi njihova sporazumljenja s vojnim zapovjedničtvom mrzili i početnici gradske nevolje smatrali. Vukasovići zakrče na brzu ruku kućna vrata i uzmu s prozora iz pištolja pucati, te rane tri gradjanina: vlastelina Hreljanovića, brata tadašnjega gradskoga sudca, mlado-

---

[174] Izvorna listina na papiru u gradskom arkivu Fasc. IV., br. 1.

ga Rittera Vitezovića sina Antunova i još nekoga trećega, čije se ime u listinam nespominje. To razdraži gradjane još većma. Oni nastaviše pucanje podvostručenom revnošću, dapače okrenu pučanin Bosna jedan top na biskupski dvor (sada stan gradskoga župnika) i prozore mu razbijati poče, buduć da su i biskupa Nikolu Pohmajevića — akoprem on to nebijaše — za potajnoga pristašu porodice Vukasovića držali. Uzalud nastojaše biskup sa ostalim svećenstvom razdražena srca umiriti. Pucnjava topova i pušaka potraja čitav dan, te stopram kasno po podne raztjera nastalo burno vrieme buntovnike, koji se medjutim prije sumraka iz nova pred biskupskim dvorom sgrnuše zahtievajući kategorično: da se imadu svi Vukasovići kao izdajice grada Senja iz grada odseliti kud jim drago, jer se inače narod umiriti neće. Videći biskup, da gradjani popustiti nekane, a da vojni zapovjednik nema sredstva, da tomu neredu doskoči, dogovori se s njim o načinu, kojim bi se Vukasovići razdraženoj strasti naroda uklonili i uputi se s njim i sa nešto posaddne vojske u kuću Vukasovića, zada jim poštenu rieč, da jim se ništa dogoditi neće, te jih odvede po noći u gradski kaštel, gdje budu zatvoreni i u gvoždje okovani, da nebi možda svoje naokolo stanujuće kmetove skupili i na grad udarili. Na glas, da će Vukasovićem doći u pomoć njemačka vojska, stigoše Senjanom na pomoć oružani Brinjani pod svojim zapovjednikom Aichelburgom, gradjaninom i vlastelinom senjskim. Medju to se gradjani primiriše, pošto bijahu iz grada iztjerani najrevniji privrženici njemačkoga poglavarstva Anton i Bartol Vukasović s Franom Homolićem; a kad se je nekoliko dana zatim iz nova po gradu raznašala viest, da će na skoro

stignuti njemačka vojska, da buntovnike kazni, te se s toga gradjani opet buniti počeli, pisa biskup Pohmajević dne 18. studenoga ugarskomu prvostolniku Čakiju, neka to kod kralja preprieči, jer ako dodju Niemci, neće jih gradjani pustiti u Senj, te se je osim toga bojati, da se vojnička krajina opet pobuni, na što bi lahko propao i grad Senj i čitava krajina; „haec confinia," nastavlja Pohmajević, „germanos vix modernis temporibus permissura et si suspensio stipendiorum secuta fuerit confusio post confusionem fore — si venerint (germani) in castello primo trucidandi (Vukasovići) deinde cum germanis pugnaturi sunt." Čaki izviesti kralja o cielom dogodjaju, a ovaj uvidjajuć stanje stvarih izpuni biskupu želju, nu pošto su vojvode na svaki način htjeli, da nešto vojske dodje, a gradjani na 25 momaka pristadoše, privoli kralj i na to, te tako unidje dne 9. veljače 1722. 25 Niemaca u grad. Sada bude pucanje po noći i javna strka gradjana zabranjena, a uhvaćenici Ivan Vodopija, Petar Vukasović i njegov stric Juraj oslobodjeni. I tako se svrši ova buna, koja je od 10. listopada 1719. do mjeseca ožujka 1722. trajala i koja je najviše posla zadala biskupu Pohmajeviću, kako se to iz njegovih pisama na ugarskoga prvostolnika Čakija razabrati može.[175]

Godine 1723. potuže se gradjani senjski iz nova na ugarskomu saboru u Požunu, na što budu LXXXVIII. saborskim člankom komisari imenovani: hrvatski ban Ivan grof Palfi, Ivan grof Drašković, Ivan grof Čikulini, komornik Njegova Veličanstva cara Karla VI., hrvatski

---

[175] Sladović. Pověsti biskupijah senjske i modruške ili krbavske str. 364 — 369.

podban Adam Daniel Rauch, podpukovnik Nikola Malenić, te napokon podžupan varaždinski i križevački s nalogom, da imadu tužbe Senjana po smislu CXXVIII. saborskoga članka od godine 1715. razviditi i vladi na uvaženje podnieti.[176]

Za poljskoga nasljednoga rata (1733 — 1736), u koga se je i car Karlo VI. poradi pragmatičke sankcije zapleo bio, izkazahu se osobito senjski brodovlastnici: knez Kuhačević, vojvoda Daničić, vojvoda Petar Vukasović, Demelli, Domazetović, Stauber, Franjo Aichelburg i Govković, koji su svoje brodove naoružali, te u lukam i na otvorenom moru franceske, španjolske i sardinske brodove napadali i otimali. Tako je godine 1734. vojvoda Petar Vukasović oteo 1 trabakul i 2 broda, a kornet (konjanički zastavnik) Daničić 1 trgovački veliki brod; a godine 1735. dovuče Vukasovićeva galija u senjsku luku 1 trabakul, 1 poljaku (polacca) i 1 velik brod. Ove senjske galije i fuste sačinjavale su posebnu mornaricu, te su stajale najprije pod zapovjedničtvom podpukovnika de Lumoge, a kasnije pukovnika Bärenklau — a[177]

Po smrti cara Karla VI., posljednjega muškoga potomka slavne habsburžke dinastije, potvrdi njegova kći carica Marija Terezija senjskim gradjanom u smislu LVI. saborskoga članka od godine 1741. i na prošnju njihovih zastupnika: Bartola Vukasovića, senjskoga patricija, kapetana vojničkoga i vojvode, i Vuka Čudinovića senjskoga patricija, četnika (vigiliarum praefectus) i gradsko-

[176] Kukuljević. Jura regni etc. Tom. II. Pars III., pag. 149.

[177] Vaniček. Specialgeschichte der Militärgrenze, I. Bd., S. 365 — 368.

ga sudca, listinom izdanom u Požunu dne 21. listopoda 1741., sve njihove stare pravice i sloboštine, kojimi jih bjehu njezini predšastnici nadarili.[178] Nu vojnički kapetani senjski vriedjahu i nadalje u prkos ovoj potvrdi stara senjska prava i privilegija, o čem imamo jasan dokaz u tom, što su se Senjani već sljedeće godine 1742. potužiti morali kraljevskoj ugarskoj dvorskoj kancelariji na vojničke kapetane, na što je napomenuta kancelarija dne 1. lipnja 1742. pisala dvorskomu vojnomu vieću u Beč, da zabrani vojničkim kapetanom senjskim pačati se u gradske poslove. S toga i obeća carica Marija Terezija Senjanom, listinom izdanom u Beču dne 17. rujna 1743., da će na skoro poslati u Senj kraljevskoga komisara s nalogom, da izvede obnovu gradskih činovnika i da razvidi tužbe gradjana, te da u smislu senjskih pravica prijašnji red uzpostavi;[179] na što bude i sbilja sljedeće godine 1744. mjeseca lipnja za kraljevskoga komisara u Senj poslan hrvatski podban Ivan Rauch.

Te iste godine 1744. naloži dvorsko vojno vieće, naredbom od 14. studenoga, zapovjedniku hrvatske krajine, maršalu i princu Hildburgshausenu, da strogo zabrani vojničkim zapovjednikom u Senju vriedjati stara senjska prava i privilegija i miešati se u gradske poslove i razprave;[180] ali budué da se vojnički kapetani i ovoj zapovjedi pokoravati nisu htjeli, te se i nadalje u gradske stvari pačali, bijahu Senjani opet prisiljeni potu-

[178] Izvorna listina na pergamentu sa kraljevskim pečatom na zlatnoj vrpci u gradskom arkivu pod br. 22.

[179] Prepis ove listine u gradskom arkivu Fasc. IV., br. 7.

[180] Prepis ove naredbe u gradskom arkivu Fasc. IV., br. 8.

žiti se na njih na ugarskomu saboru u Požunu, na što carica Marija Terezija XXXIX. saborskim člankom obeća, da će prijašnji red u Senju uzpostaviti.[181] Ali ovo obećanje ne samo ne bude izpunjeno, nego dapače odgodjeno u neizvjestno, kada bude godine 1752. pod upravom trgovačkoga nadzorničtva (intendenza) tršćanskoga sastavljeno „austrijsko Primorje," kojega su sastavni dielovi bili i naši gradovi: Senj, Rieka i Bag. S toga su hrvatski striliši i redovi godine $17^{64}/_{65}$., prosvjedujući proti „austrijskomu Primorju," XXX. saborskim člankom zahtievali, da se hrvatsko Primorje utjelovi materi zemlji.[182] Dvanajst godina kasnije (1776.) zadovolji Marija Terezija toj pravednoj želji; te razvrgnuv „autrijsko Primorje" i odieliv od Trsta Senj, Rieku i Bag, utjelovi Senj i Bag vojničkoj, a Rieku civilnoj Hrvatskoj. Tako spadne Senj kao vojna obćina godine 1776. pod otočku pukovniju i karlovački generalat, pod kojim je ostao sve do godine 1871.

U to doba tjerao je Senj veliku trgovinu sa solju, svake vrsti žitom, voskom, duhanom, kožami, vinom i vunom, od koje se je svake godine do 40,000 centi izvažalo. Kako su se već tada Senjani pomorskom trgovinom zanimali, vidi se najbolje po tom, što je od godine 1730 — 1764. za senjske brodovlastnike 26 većim dielom velikih brodova sagradjeno, medju timi 14 u samu Senju; a od godine 1767 — 1781. sagradjena budu za Senjane opet 24 velika broda, medju timi 8 nava, 4 frigade, 4 poljake i 5 marcilijana. Kad godine 1779. Josipova cesta

[181] Kukuljević. Jura regni etc. T. II. P. III., pag. 172.
[182] Kukuljević. Jura regni etc. T. II. P. III., pag. 172 — 173.

dogotovljena bude, radilo se je najviše o tom, kako da se senjska trgovina još većma uzdigne. U tom je po Senj stekao neumrlih zasluga blage uspomene car Josip II., veliki promicatelj senjske pomorske trgovine, koj je medju ostalim i to odredio, da se imadu senjski brodovi duga puta iz državne oružane topovi naoružati i da se imade svakomu brodu po 1 ili po 2 krajiška topnika pridieliti, da se uzmognu na otvorenom moru od gusara braniti.[183]

Godine 1781. podieli car Josip II. Senjanom, listinom izdanom u Beču dne 12. svibnja, privilegij, da mogu u svomu gradu svake godine obdržavati dva svečana godišnja sajma, i to prvi od 1. do 14. svibnja, a drugi od 20. rujna do 3. listopada: „Also haben Wir mit wohlbedachtem Muth, guten Rath, und rechten Wissen vorbesagt Unserer freien Militär Seestadt Zengg die Befugniss, und Freiheit gnädigst ertheilet, und verliehen, kraft welcher Sie nach der guten Anordnung Unseres Karlstädter Militär Ober — Commando alle Jahre zwei feierliche Jahr — Märkte mit ausgesteckten Freiungs — Zeichen, und mit den nemlichen Freiheiten, welche andere freie Orthe, und Städte bei ihren Jahrmärkten geniessen, und zwar den ersteren vom ersten bis vierzehnden Mai, den lezteren aber vom zwanzigsten September bis dritten Oktober jeden Jahres, mit Ausschliessung jedoch der in dieser Zeit einfallenden Sonn — und gebottenen Feiertägen, einführen, und abhalten möge.[184] Isti

---

[183] Vaniček. Specialgeschichte der Militärgrenze, II. Band, S. 655 — 659.

[184] Izvorna listina na pergamentu sa kraljevskim pečatom na crno — žutoj vrpci u gradskom arkivu pod br. 25.

car posjeti, iza kako se je već kao suvladaoc svoje matere carice Marije Terezije u Senju dne 11. svibnja 1775. desio, ovaj grad za svoga vladanja još dva puta, i to godine 1783. i dne 26 lipnja 1786.[185]

Kada je po smrti cara Josipa II. njegov brat i nasljednik car Leopold II. početkom mjeseca studenoga 1790. ugarski sabor u Požun sazvao bio, potuže se Senjani opet proti vojnoj oblasti, moleć, da bi se oprostili vojne a podvrgli civilnoj upravi, na što jim car Leopold II. LX. saborskim člankom obeća, da će, kako se ovaj sabor završi, odrediti mješovito povjerenstvo od vojničkoga i političkoga stališa, pred kojim će grad Senj izkazati moći, koja mu je zemljišta i blagodati vojnički stališ presvojio; pa će se onda ovaj posao grada Senja nadalje razpravljati na budućem saboru; medjutim pako da će narediti, da stanovnici rečenoga grada nebudu imali neprilika od vojničke oblasti karlovačke krajine, zato što su se saboru utekli. Članom komisije, koja je sbog toga imenovana bila, bijaše i tadašnji senjski biskup Ivan Krst. Ježić.[186] Isto tako obveza se na zahtievanje naših stališa i redova car Franjo I. XI. saborskim člankom od godine 1802., da će oprostiti Senj vojničke oblasti u smislu članka LVI. god. 1741. i članka LX. god. 1790.;[187] ali

---

185 Akurtova „Kronika Senjska“ (rukopis) po očevidcu Paulincu Tomi Akvinatu Thianu, koj bijaše za vladanja cara Josipa II. profesorom i ravnateljem senjske četverorazredne gimnazije i koj je napisao u latinskom jeziku kratku kroniku grada Senja.

186 Kukuljević. Jura regni etc. T. II. P. III., pag. 178. 181.

187 Kukuljević. Jura regni etc. T. II. P. III., p. 182.

svi ti zakoni i sva kraljevska obećanja ostala su sve do najnovijega vremena bez svakoga uspjeha.

Najvišom odlukom cara Franje I. od 20. studenoga 1804. bude dozvoljeno, da se može u Senju u bivšemu samostanu reda sv. Franje bogoslovno učilište podignuti, koje je i sbilja dne 1. studenoga 1806. otvoreno.

Za austrijsko — franceskoga rata godine 1809. bude i grad Senj od franceske vojske pod maršalom Marmontom zauzet,[188] te pripade polag bečkoga mira, sklopljena dne 14. listopada 1809., novoj ilirskoj kraljevini, koju je Napoleon I. od sedam ilirskih pokrajina; Kranjske, Koruške, Dalmacije, Istrije, bivše dubrovačke republike jednoga diela vojničke i civilne Hrvatske sastavio bio. Iz franceske vlasti predje Senj godine 1813. opet u austrijsku.

Godine 1810. upravo na staro ljeto izgori u Senju sjemenište, koje bude tek početkom godine 1816. obnovljeno.

Godine 1818. dne 6. svibnja desio se je u Senju car Franjo I. sa svojom suprugom caricom Karolinom Augustom.

Godine 1825. dne 18. ožujka izgori gradska viećnica, kojom sgodom propade jedan dio gradskoga arkiva.

Godine 1836. obećano je najvišom odlukom od 9. travnja, a godine 1840. odlukom od 1. svibnja, da će se grad Senj vojne oblasti oprostiti i civilnoj upravi podvrći.

---

188 Još danas pripoviedaju neki u Senju, da je ondašnji prepošt, arcidjakon i vikar stolne crkve senjske Filip pl. Vukasović na čelu gradske deputacije dočekao maršala Marmonta u sv. Križu, te ga pozdravio kratkim govorom, u kojem medju ostalim reče: „Et nos (Senjani) sumus Galli Senones."

Godine 1839. osnova gradu Senju nezaboravni biskup Mirko baron Ožegović barlabaševački na svoje troškove senjski gimnazij, koj je njegovim nastojanjem dne 25. travnja 1843. u red državnih gimnazija uvršten.

Godine 1848. bude na hrvatskomu saboru na molbu senjskih zastupnika — da se gradu Senju, nesgodom kasnijega vremena iz svojih starodavnih prava i sloboština izpadnuvšem, stara i zakonita prava odmah podiele — XXIII. saborskim člankom odlučeno: 1. da se grad Senj u smislu čl. CXXVIII. god. 1715., LVI. god. 1741., LX. god. 1790., i XI. god. 1802. u starodavna svoja prava umjesti, i medju druge slobodne i kraljevske gradove uvrsti, i jedino u vojnom odnošenju od vlasti vojne, koja u civilnom pogledu odmah prestaje, zavisan bude; 2. pitanje pako teritorijalno našao je sabor za shodno, kao i druge tegobe istoga grada proti vlasti vojnoj, do dojdućega sabora odgoditi u nepovoljnih sadašnjih okolnostih.[189] Ujedno budu već za kraljevske komisare kod predaje grada iz vojničke u civilnu upravu imenovani: sa strane vojničke podmaršal Teodorović a s civilne Maksim Piškorac, kad buknula revolucija u Ugarskoj red javnih posala sasvim prekinu.

Godine 1861. ponovili su zastupnici senjski na hrvatsko — slavonskomu saboru iz nova svoju molbu, da se grad Senj vlasti vojničkoj oduzme i civilnoj upravi podvrgne; nu i ovaj put bez uspjeha.

Godine 1869. dne 16. ožujka posjeti Senj Njegovo apoštolsko Veličanstvo naš premilostivi car i kralj **Franjo Josip I.**

---

[189] Kukuljević. Jura regni etc. Tom. II. Pars II., pag. 333 — 334.

Godine 1871. izpuni se napokon davno gojena želja grada Senja; jer previšnjim proglasom Njegova apoštolskoga Veličanstva cesara i kralja **Franje Josipa I.**, te kraljevskim odpisom od 8. listopada 1871. bje odredjeno, da se izmed ostalih djelova krajine iz vojne uprave izluči i grad Šenj, koj se imade ustrojiti kao kraljevski slobodni i slobodno — lučki grad.

Izpravci.

Strana 28. posljednji redak mjesto IS čitaj SI.
„ 42. 21. „ „ jednaćak „ jednačak.
„ 50 posljednji „ „ 12359 „ 1235.
„ 53. 1. „ „ zanj mi „ za njim.
„ 86. u 62. opazci predposljednji redak mjesto e čitaj u.
„ 106. 15. redak iza „tradiciji" umetni „u listinam i poveljam.
„ 118. 8. redak mjesto kud čitaj kad.
„ 124. u 130. opazci posljednji redak mjesto 19, 20 i 21 čitaj 20, 21 i 22.
„ 138. 2. redak mjesto osvjetiše čitaj osujetiše.

